

I LAISVĖ

Nr. 138 (175)

**ANKETA:
PREZIDENTO RINKIMAI –
MŪSŲ PASIRINKIMAS**

**Mindaugas Bloznelis
LIETUVIŲ FRONTO KARINIS
PADALINYS „KEŠTUTIS“**

**Vytautas Landsbergis
PASMERKTIEJI NEGRĮŽTI**

**„I LAISVĖ“ FONDO
XI STUDIJŲ SAVAITĖ**

Liepa / 2002

*Kai sirpsta vyšnios Suvalkijoj
Raudonos, kad pravirkt gali, -
Rasa ten laša nuo lelijų –
Kaip dalgio ašmenys – gaili.*

*Ir pjauna širdį tarsi dobilą
Lig gyvūnies, lig pašaknų,
O vakarais kažko taip tolima,
Kažko nėra – lyg artimų.*

*Kokia tyla gyvybėn smelkias
Kasdienio židinio ugnim.
Tokia daina, kad užsimerkia
Dainuodami – lyg mirdami.*

*Lig pašaknų ten pjauna širdį,
Ten teka vandenys liūdnei.
Ir dulkės vieškelių dar šiltos
Tarsi sodybos pelenai.*

Marcelijus Martinaitis

Romo Linionio nuotrauka

Redakatoriaus pastabos

- 3 *Aldona Žemaitytė*
SUNKUS KELIAS Į
LAISVĘ

Laikas ir idėjos

- 5 LIETUVA – STIPRI
VALSTYBĖ?
- 7 LIETUVOS KELIO
KONFERENCIJOS
REZOLIUCIJA
- 8 *Algirdas V.Kanauka*
LIETUVOS SOCIALINIO
SAUGUMO SCENARIJUS
- 16 *Algimantas Patašius*
LAISVĖJE PASIKLYDUSI
KARTA?

Krašto pulsas

- 25 ANKETA: PREZIDENTO
RINKIMAI – MŪŠŲ
PASIRINKIMAS
*Andrius Kubilius, Eugenijus
Gentvilas, Raimundas Lopata*
- 31 *Justinas Sajauskas*
PROBĖGŠMAIS APIE
MARIJAMPOLĘ
- 34 *Benas Urbutis*
IŠŠŪKLAI TRADICIJAI IR
NUOSEKLUMUI
- 36 „Į LAISVĘ“ FONDO
XI STUDIJŲ SAVAITĖS
PROGRAMA

Mūsų bičiuliai

- 39 *Vincentas Uždavinyš*
MŪŠŲ DIENŲ HEROJAI
- 45 *Aldona Žemaitytė*
DAKTARĖ ROŽĖ

Praeitis ir dabartis

- 49 *Mindaugas Bloznelis*
LIETUVIŲ FRONTO
KARINIS PADALINYS
„KĘSTUTIS“
- 66 *Justinas Sajauskas*
PAMOKOS ĮTVIRTINIMAS

Atmintis

- 73-74 *Vytautas Landsbergis*
PASMERTIEJI NEGRĮŽTI
- 75 *Unė Simokaitė*
GYVENIMO MOKYTOJAS IR
DARBININKAS
- 79 *Albertas Ruzgas*
NAUJI POTĖPIAI ADELĖS
DIRSYTĖS PAVEIKSLUI

Knygų lentyna

- 82 *Benas Urbutis*
KETURIESE APIE PARTIJAS
- 85 *Vidmantas Vitkauskas*
RAŠYTINIS PAMINKLAS
LAISVĖS KOVOTOJAMS
- 87 *Unė Simokaitė*
BERNARDAS BRAZDŽIONIS
LIETUVOJE
- 88 TRUMPAI APIE AUTORIOUS

Į LAISVĘ leidžia
 "Į laisvę" fondo Lietuvos filialas,
 Lietuviškų studijų centras
 (Center for Lithuanian Studies, Inc.) Čikagoje

Redaktorė:
Aldona Žemaitytė-Petrauskienė
 Redakcijos talkininkai:
Kazys Ambrozaitis, Juozas Baužys, Virginijus Gasiliūnas,
Jonas Kairevičius, Vytautas Kubilius, Jūratė Laučiūtė,
Petras Plumpa, Kęstutis Skrupskelis, Vidmantas Vitkauskas, Vytautas Volertas
 Makeruotojas
Jonas Matulevičius

Š. Amerikoje medžiagą galima siųsti adresu:
 "Į laisvę" 9240 Cliffside Ln.,
 Orland Park, IL. 60462-7790, USA

Spausdina spaustuvė "Morkūnas ir Ko" Kaune, Draugystės g. 17, LT - 3031

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) - a journal dealing with issues pertaining to the cultural and social development of Lithuanians throughout the world. "Į LAISVĘ" is published by the Center for Lithuanian Studies, Inc., Chicago, IL.

"Į laisvę" žurnalo plėtros direktorius
Vidmantas Vitkauskas

Administratorius Lietuvoje
Vidmantas Zavadskis
 Kaunas, Draugystės g. 17, LT - 3031,
 tel./faksas (8-27) 45 25 43, el. paštas morkuno.sp@takas.lt

Administratorius Š. Amerikoje
Jonas Prakapas
 14 Thelma Dr., Bakersfield
 CA 93305, USA

Sunkus kelias į laisvę

Aldona Žemaitytė

Po Kinijos prezidento vienos dienos viešnagės Lietuvoje sunku patikėti, kad Lietuva yra tikrai demokratinė ir laisva bei savarankiška valstybė. Kinija primetė Lietuvai savo žaidimo taisykles: jos prezidento vizito valandomis Vilniaus gatvės turinčios būti tuščios, o bet kokie žmonių susibūrimai turi būti nutolę per 70 metrų nuo jo didenybės Kinijos „imperatoriaus“. Lietuva nuoširdžiai vykde šiuos nurodymus ir persistengė: policininkai šiurkščiai suiminėjo protestuotojus dėl kinų okupacijos Tibete, juos stumdė, net mušė. Rašytojos Jurgos Ivanauskaitės, atkaklios Tibeto reikalų gynėjos, sulaikymas sukėlė ne tik nuostabą, bet ir pasipiktinimą tarp politikų, žurnalistų, aktyvesnių visuomenės narių. Mes aštriai suvokėme, kad mūsų laisvė yra gal tik miržas, kad einant į ją dar

laukia sunkus kelias. Komunistinė Kinija pademonstravo, kad prievartos vėžys tebeėda ir Lietuvos visuomenės kūną – per jos tarnus, piliečių saugumo vykdytojus. Ko paisė tie policininkai: kinų „imperatoriaus“, t.y. prezidento, tariamo nesaugumo ar Lietuvos, t.y. savų žmonių, kurių padorumu negalėjo abejoti? Šitai savi kapojo savus per vadinamąjį „bananų“ balių 1988 m. rugsėjo 28 d. Katedros aikštėje. Tada buvo duotas įsakymas mušti. Argi dabar ne tas pat, praėjus nuo tada kone pusantrų dešimtmečio, valdant socialdemokratijos šulams, kurių komunistinė praeitis gal ir traukia prie komunistinės Kinijos.

„Į laisvę“ yra rezistencijos istorijos, politikos ir kultūros žurnalas, nors ir neturi tokios oficialiosios paantraštės. Daug kas ginčija, kad rezistencija, kaip tokia, jau yra pasenęs,

istorinis terminas, kad laisvoje Lietuvoje yra nonsensas toks žurnalo pavadinimas. O vis dėlto – ne. Mes tebeiname į laisvę, mes vis dar kelyje, pilname kliūčių ruožų, netikėtumų ir nesaugumo. Gal dėl to mūsų žmonės tokie agresyvūs arba apatiški, gobšūs arba dvasiškai palūžę, kad juos kamuoja nesaugumo, rytdienos netikrumo jausmas. Štai tu eini gatve ir nesi garantuotas, kad tavęs neužpuls ne tik gatvės chuliganas, bet ir viešosios tvarkos sergėtojas. Štai tu gyveni ir nežinai, ar vieną dieną pabudęs neišgirsi, kad netekai darbo. Štai tu tari esi nepriklausomos valstybės pilietis, bet niekad nesi tikras, ar ta nepriklausomybė yra stabili, patikima, garantuota. Daugybė tokių netikrumo demonų įsiveisia tavo smegenyse ir graužia juos lyg piktybinis vėžys, gimdydami mažavertiškumo kompleksus. Galbūt todėl tiek daug jaunų žmonių nori išvažiuoti iš Lietuvos į platųjį pasaulį. Jie bėga nuo netikrumo, nuo nesaugumo savoje valstybėje, o ne vien tik skatina mi materialinės gerovės svetur.

Valdžios atstovų incidentas su Tibeto laisvės gynėjais Lietuvoje verčia gerokai susimąstyti apie laisvę. Prieš

kurį laiką laisvės siekė Sovietų Sąjungos pavergtos tautos: estai, latviai, lietuviai. Jau kelintą amžių dėl išsilaisvinimo kovoja vis naikinami čečėnai. Tibetiečiai. Ir kiekviename pasaulio kampe rasi žmonių, kuriems žodis laisvė nėra tuščias garsas, o būseną, kurią jie aplaisto savo krauju. Prievarta pagimdo dar didesnę laisvės troškimą. Bet reikia ypač gerbti tuos žmones, kurie, būdami laisvi, vienijasi su kitų tautų atstovais – pavergtaisiais. Šitaip 1991 m. sausio dienomis su lietuviais vienijosi demokratai rusai, tą vienybę išreiškdami didžiuliais mitingais Sankt Peterburge ir Maskvoje. Šitaip skaudžiai ją, tą laisvės mylėtojų vienybę, pajutome tą dieną, kai Vilniuje buvo sustabdytas eismas (policija neleido žmonėms net pereiti į kitą gatvės pusę), virš miesto skraidė karinis sraigtasparnis, kinų apsauginis grasino Lietuvos televizijos operatoriui, o mažo ūgio didelės valstybės vadovas bespalviu veidu lankėsi pas mūsų valstybės pirmuosius asmenis. Vieniši „Laisvę Tibetui!“ balsai staiga įgijo kitokią, mums daug svarbesnę ir svaresnę prasmę.

Lietuva – stipri valstybė?

Gegužės 18 d. Vilniuje mokslo ir meno bendruomenės pastangomis buvo suorganizuota konferencija, kurios pavadinimas „**Valstybingumo stiprinimas ir efektyvių sprendimų paieška**“ tapo idėjine ašimi, aptariant svarbiausias valstybės valdymo problemas ir akivaizdžias nesėkmes, apsunkinančias sėkmingą istorinę jos plėtrą.

Šią konferenciją galima pavadinti ir steigiamąja, nes ji buvo įvardinta kaip demokratinio judėjimo LIETUVOS KELIAS pradžia. Šio judėjimo tikslas – stiprinti konstitucines vertybes ir valstybingumą, siekiant veiksmingai įgyvendinti būtinas vidaus politikos reformas.

„Pirmajame mūsų laisvės dešimtmetyje patys svarbiausi dalykai buvo politinės Nepriklausomybės atkūrimas, rinkos ekonomikos pagrindai, orientacija į Vakarus, o antrasis laisvės dešimtmetis kelia labai sunkius ir ne mažiau svarbius uždavinius. Pirmą, užbaigtą iš sovietinio laikotarpio paveldėto ūkio atkūrimą. Antra, neatsilikti nuo globalių pasaulio ekonomikos iš-

šūkių. (...) Lietuvoje valstybės valdymo kokybė, būtinų reformų įgyvendinimas turi milžinišką reikšmę jos ateičiai. Tai, ką šiandien darom, turės didelę prasmę rytoj“, - sako LIETUVOS KELIO Tarybos pirmininkė dr. Liliana Astra. Jos manymu, šiandien, dvidešimt pirmojo amžiaus pradžioje, yra stiprinami Lietuvos valstybingumo pamatai, kurie lems jos istorinės raidos sėkmę jau artimiausioje ateityje, taip pat apsaugos nuo naujų išorės grėsmių ar galimų pavojų, slypinčių įtemptame globalių pokyčių, konfliktų ir civilizacijų sandūrų paženklintame pasaulyje.

Kiti pranešėjai – dr. Algirdas V. Kanauka (Baltijos instituto direktorius), teisininkai P. Miškinis, A. Bukauskas, mons. A. Bulotas teigė, kad Lietuvos ateičiai gyvybiškai svarbūs įvykiai – būsima narystė Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje (NATO), stojimas į Europos Sąjungą – sutampa su nauju istoriniu kontekstu, kai, veržliai plėtojantis informacinėms technologijoms ir vykstant globalizacijai, formuojasi milžiniška

*Dr. doc. Liliana Astra,
„Lietuvos kelio“ Tarybos pirmininkė*

pasaulinė politinė-ekonominė erdvė. Šiuolaikiniai globaliniai pasaulio procesai jau yra įgiję griežtą ir aiškią logiką, kuri yra naudinga pirmiausia ekonomiškai stiprioms didžiosioms valstybėms, turinčioms didžiulius finansinius išteklius, naujas technologijas, taigi ir didesnes galimybes veikti globalizacijos procesus sau palankia linkme. Akivaizdu, kad kiekvienas valstybės sukauptas ekonominis, socialinis ir kultūrinis potencialas jau artimiausioje ateityje lems jos raidos sėkmę, įtaką ir padėtį pasaulio bendrijoje.

O Lietuvoje iki šiol neįgyvendinamos, užtęstos ar vilkinamos gyvy-

biškai svarbios sveikatos apsaugos, švietimo, socialinės (pensijų) ir kitos valstybės vidaus gyvenimo reformos, jau tampančios rizikos veiksniumi, destabilizuojančiu valstybės padėti. Be to, veiksmingai nesprenžiamos ir kitos vis gausėjančios skaudžios problemos: plačiai išsigalėjusi korupcija ir politikų cinizmas (valstybės valdžia atvirai naudojama asmeniui lobimui), vis didėjantys skirtumai tarp turtingųjų ir vargšų, skurdas, nedarbas ardo demokratinio valstybės gyvenimo pamatus. Vis didesnė jaunimo emigracija ir mažėjantis gimstamumas, senstanti Lietuvos visuomenė tampa labai rimta nacionaline demografinė, arba tautos nykimo, problema. Šiuo metu Lietuvoje nesimoko ar yra tapę beglobiais dešimtytis tūkstančių vaikų.

Vienas svarbiausių politinio gyvenimo variklių yra stipri opozicinė jėga. Per Nepriklausomybės dešimtmetį atsirado ir susiliejo stambios finansinės pramoninės grupuotės, gausiai atstovaujamos Seime. Jų interesų vardan jau daugelį metų yra sustabdytas visuotinis pajamų deklaravimas valstybėje, ir tai savo ruožtu tapo viena iš palankių korupcijos išplitimo sąlygų.

Konferencijoje buvo priimta rezoliucija, kurios sutrumpintą tekstą, taip pat porą straipsnių pagal konferencijos pranešėjų dr. Algirdo V. Kanaukos ir A.Patašiaus pranešimus žemiau spausdiname.

2002 m. gegužės 18 d.

LIETUVOS KELIO konferencijos

„VALSTYBINGUMO STIPRINIMAS IR EFEKTYVIŲ
SPRENDIMŲ PAIEŠKA: VIDAUS IR IŠORĖS GRĖSMĖS“

REZOLIUCIJA

/.../ TEISINGUMAS IR DEMOKRATIJA - tai valstybės valdymo pamatas, grindžiamas valstybės siekiu įgyvendinti įstatymo viršenybę, **atstovaujant visų gyventojų grupių ir socialinių sluoksnių interesams.**

Lietuvoje tarp teisingumo ir teisėtumo dar žioji bedugnė, kurią užpildyti gali tik visų mūsų pastangos. Todėl įkuriame **LIETUVOS KELIĄ - demokratinį judėjimą, kurio tikslas – stiprinti konstitucines vertybes ir valstybingumą, siekiant veiksmingai įgyvendinti būtinas vidaus politikos reformas.**

Sieksime, kad Lietuvoje būtų atkurtas tvirtas socialinis pamatas, kuris tapų patikima atrama, vykdant tolesnes valstybės vidaus gyvenimo bei ūkio reformas ir siekiant tolesnės istorinės mūsų valstybės pažangos.

Tam tikslui būtina :

- Parengti ir įgyvendinti specialistų darbo užmokesčio reformą, atsisakant nedemokratiškos politikos pareigūnų privilegijų, kai jų darbo užmokestis skaičiuojamas pagal šalies vidutinį darbo užmokestį (LR Vyriausybės įstatymas, 1994.V.19, Nr. 1-464, 12 str.), skirtingai nuo kitų aukštos kvalifikacijos specialistų. Būtina jų darbo užmokestį skaičiuoti taip pat pagal pragyvenimo minimumą (MGL), kaip ir kitiems aukštąjį išsilavinimą ir kvalifikaciją įgijusiems specialistams (gydytojams, mokytojams, inžinieriams, mokslo, meno, kultūros darbuotojams). **Gerai apmokamas ir kvalifikuotas darbas turi tapti Lietuvos gyventojų gerovės ir stabilumo pamatu.**

- Plėtoti nacionalinę socialinio stabilumo strategiją ir apsaugoti vyresniąją kartą nuo gilaus skurdo, kasmetinį pensijų augimą derinant su BVP didėjimu.

- Stiprinti antikorupcinę politiką, siekiant visuotinio pajamų deklaravimo, sugriežtinant antikorupcinius įstatymus ir įgyvendinant neišvengiamos valstybės pareigūnų atsakomybės už neteisėtus veiksmus principus; uždrausti juridiniams asmenims finansuoti politines partijas.

- Stiprinti demografinę politiką ir kurti valstybinę vaikų ir jaunimo strategiją, numatant sistemingą jos įgyvendinimą.

Didžiausias valstybės turtas - tai jos žmonės: dirbantys, kuriantys jos gerovę ir dvasinę kultūrą.

Svarbiausias LIETUVOS KELIO siekis - stiprinti demokratiją ir teisingumą, kaip kertinius mūsų istorinės valstybės kūrimo principus.

Konferencijos dalyviai

Lietuvos socialinio saugumo scenarijus

Tikslai ir kliūtys XXI amžiuje

Algirdas V. Kanauka

Kodėl yra reikalinga ateities įžvalga

Giliau susimąstę apie *optimalias Lietuvos* ateities galimybes, atsivėriam dvidešimt pirmajame amžiuje, pradėdami suprasti, kad ateities įžvalgos arba prognozės mūsų valstybės gyvenime yra ne tik reikalingos, bet ir gyvybiškai būtinos. Tačiau šandien tos viliojančios ateities galimybės vis dar dunkso prieš mus neįžvelgiamoje migloje, lyg kokie neryškūs šešėliai, galintys mus ne tik džiuginti, bet ir gąsdinti. Todėl ar ne per daug galvojame vien apie mūsų valstybės praeitį, kartais netgi jos būsimo ateities sąskaita? Neretai mes taip smarkiai įsitraukiame vien tik į praeities įvykių apmąstymus, kad tai jau tampa panašu lyg tamsioje gatvėje vairuotume automobilį, tačiau vien atgal nukreiptais žibintais, apšviečiančiais tik jau nuvažiuotą kelią.

Todėl yra būtina įdėmiai analizuoti bei aptarti tokių galingų istorinių jėgų poveikius, kurie gali daryti įtaką būsi-

miems pasaulio įvykiams ir juos nulėmti, nes mūsų valstybė greitai atsidurs šių įvykių sukuryje, juo labiau kad sėkmė ir plačios galimybės atsiveria tik tiems, kurie jau yra tam pasirengę.

Ko gali tikėtis gyventojų skaičiumi negausi (3,5 mln.) ir šiuo metu mažėjanti lietuvių tauta XXI amžiuje? Demografinio išlikimo problema yra svarbiausia, nes ji suponuoja mūsų nacionalinę individualybę bei kultūrinį tapatumą, savo ruožtu integruoja autentiškas vertybes ir gyvenimo būdą, didvyrius ir mitus, papročius, unikalų tautinę pasaulėjautą, istorinį likimą ir lūkesčius. Savaimė aišku, turi būti valstybinis, institucinis ar teritorinis vientisumas, taip pat - reikiamas kritinis žmonių skaičius, kuris yra būtinas atstovaujant tautai ir valstybei tarp kitų tautų.

Bandykime aptarti globalias ir vyraujančias jėgas, kurios formuos būsimų pasaulinių įvykių raidos scenarijus, taigi turės didelę įtaką ir Lietuvos įvykiams. Nė viena valstybė nėra saugi nuo šių galingų jėgų poveikio,

todėl daug valstybių ateityje neišliks ir tiesiog pranyks amžių bėgyje, kur ir nuo anksčiau istorijos kelkraščiuose riogso įvairiausi griuvėsiai bei nuolaužos, primenančios žlugusias karalystes, valstybes, tautas, civilizacijas ir kultūras, neištverusias laiko išbandymų ir išnykusias visiems laikams.

Tad kokios yra tos galingos jėgos, kurios keičia ir formuoja būsimąjį istorinį XXI amžiaus pasaulėvaizdį? Tokių jėgų yra daug, tačiau, mano manymu, svarbiausios yra šios: kalba, globalizacija, demografija, migracijos procesai ir ideologijos. Pažvelkime į kiekvieną jų atskirai.

Kalba

Kalbos problemos lietuviams yra ypač jaudinantis ir skaudus dalykas, nes amžių bėgyje lietuvių kalba patyrė žiaurius persekiojimus, net pusę šimtmečio buvo uždraustas raštas ir ji tiesiog stebuklingai išliko, parodžiusi didelį gyvybingumą.

Kalba yra viso tautinio-kultūrinio tapatumo ašis, kartu ir tautos sielos išraiška bei jos unikalumo ženklas. Kaip parodė tragiška mūsų istorinė patirtis, bet kokie kalbos draudimai iš karto sukelia jos vidinį pasipriešinimą, kartu ir kalbos atsinaujinimo fenomeną. Ir atvirksčiai, jei kalba įgyja nevaržomą raškos laisvę ir erdvę, ji gali pradėti pavojingai rezonuoti, absorbuodama užsienio žodžius, posakius ir terminus taip smarkiai, kad tokia intensyvi svetimata „tarša“ gali sukelti kalbos dege-

Dr. Algirdas V. Kanauka,
„Lietuvos kelio“ Tarybos narys

neraciją, kurios pradai jau dabar matomi, ir ne vien lietuvių kalboje.

Kai kurie lingvistinio grynumo šalininkai, besistengiantys įveikti kalbos degeneracijos reiškinius, propaguoja didelę užsienio knygų (ir kartu naujų idėjų), verčiamų į lietuvių kalbą, naudą. Tačiau atrodo, kad ši daugybę vertimų skatinanti sistema jau yra perkrauta ir brangiai kainuojanti. Kiti sako, kad kur kas lengviau išmokti užsienio kalbą ir taip tiesiogiai įgyti naujų idėjų, kurios lengvai perteikiamos originalia, t.y. užsienio, kalba, nei ilgai laukti jų vertimo į nacionalinę kalbą.

O jei kas nors pageidauja išleisti savo autorines knygas – ypač jei jos yra visuotinai naudotinos tarptautiniu mastu – tuomet išryškėja pragmatiniai sumetimai: kur kas pelningiau jas publikuoti užsienyje, ne lietuvių kalba, ir

taip suteikti galimybę jomis naudotis platesniam skaitytojų ratui. Todėl nacionalinė kalba ateityje gali patirti vis mažėjantį jos vartojimo poreikį ne tik įvairiose taikomosiose ar techninėse srityse, pvz., tokiose kaip dalykinė korespondencija, bet ir literatūroje. Išskyla realus pavojus, kad ir lietuvių kalba ateityje gali tapti vien tik „vietinio“ vartojimo ar net žemesnio lygmens kalba, kaip kad atsiranda kaimo vietovių ar regionų šnektą. Galų gale tokios liūdnos perspektyvos baigtis yra viena: kalbos žodynas nuolat siaurėja ir tampa vis skurdesnis, o pati kalba – atgyvenanti ir iš lėto mirštanti. Taigi neabejotina, kad mažos tautos kalbai visuomet gresia visai realus išnykimo pavojus. Kas atsitiko senovės graikų, lotynų, airių ar prūsų kalboms, atsitinka kalboms visame pasaulyje. O išnykus kalbai visa tautos kultūra taip pat patenka į istorijos archyvus. *Praradusi gimtąją kalbą, mūsų kultūra, taip pat ir tapatybę, gali išnykti.*

Ko turime griebtis, kad ši liūdnamis lemtis neištiktų? Jau šiandien yra akiivaizdu, kad, ir toliau stiprėjant tarptautiniams ryšiams, plečiantis socialinei komunikacijai, mums bus vis sunkiau suderinti moderniąją integraciją su gimtosios kalbos autentiškumu.

Taigi vienintelis būdas siekiant išsaugoti lietuvių kalbą yra ne vien taisyklingas, kasdienis jos vartojimas (kalbėjimas), bet ir lietuvių kalba parašytų leidinių, jų vertimų bei publikavimo užsienyje didinimas. Tam reikės didelio talentų prieaugio. Ar sąlygos tam gerėja?

Globalizacija

Spartėjanti informacinių technologijų pažanga ir didžiuliu tempu augančio transnacionalinio verslo apimtys jau seniai peržengė politinių-gyvybinių ir nacionalinių institucijų sienas. Šiuolaikinė globalizacija žada tai, kas yra pelninga, praktiška, efektyvu ir greitai pasiekiamą standartizacijos bei intensyviai plėtojamų tarptautinės bendrystės ryšių dėka. Jau liko visai nedaug problemų, kurios įgytų vietinį arba, atvirkščiai, pernelyg bendrą tarptautinį pobūdį, nes visa, kas šiandien nutinka vienoje pasaulio dalyje, būtinai sukelia atgarsį ir kitoje. O viso to rezultatas yra bendras, nes visi pasaulio procesai yra vis labiau tarpusavyje susiję bei priklausomi. Atskirų pasaulio tautų kultūroms ar regioninėms civilizacijoms šiandien yra svarbūs ir reikšmingi papročių pokyčiai, nauji universalūs vartotojiški pomėgiai bei interesai, atsirandantys beveik savaime, „osmosiniu“ keliu.

Galų gale šie kultūriniai skirtumai vis labiau įgyja vien simbolinę prasmę, kuri ateityje galėtų dar smukti iki paprasto ritualo lygmens. Atsirado nuomonių, kad siekti kultūrinio skirtingumo ateityje nebus nei praktiška, nei būtina. Šis požiūris – didelis akibrokštas visiems tiems, kurie įsitikinę, kad net ir globalizacijos sąlygomis mes galėsime išsaugoti savitas vertybių sistemas ir čia, Lietuvoje. Žinoma, gali būti, kad tai yra tik ironiškas požiūris, šlovinantis

kultūrinį panašumą bei integraciją, kaip globalizacijos padarinius.

Tačiau kartu yra aišku, kad *bet kuriuo atveju mūsų nacionalinis kultūrinis savitumas privalo būti apsaugotas, jeigu norime išgyventi kaip tauta ir valstybė*. Tik iki šiol yra visai neaišku, kaip tai padaryti net artimesnėje ateityje, o ką jau kalbėti apie visą XXI amžių. Atsirado tam tikra reakcija prieš globalizaciją – manoma, kad esminė kontrglobalizacijos priemonė galėtų būti lokalizacija, t.y. globalių sprendimų būdų pritaikymas vietinės reikšmės problemoms spręsti, modifikuojant jas taip, kad šie racionalūs sprendimai ypač atitiktų vietinės reikšmės poreikius – raštininkų, amatininkų, prekybininkų ir administratorių bei vartotojų. Tai vykdavo net ir seniausiais istoriniais laikais, pavyzdžiui, Roma pritaikydavo savo įstatymus atitinkamai įvairioms savo imperijos dalims.

Neabejotina yra viena: Lietuvos kultūrinis savitumas, kalba, folkloras, net ir socialinė struktūra patirs nuožmų, užslėptų veiksmų poveikį. Pavyzdžiui, tai gali būti tariama laisvė pasirinkti svetimą kalbą ir ignoruoti visus nurodymus, kad būtina kalbėti lietuviškai; arba gali atsiverti plačios galimybės pasirinkti tokį darbą, bendradarbiavimą su užsienio šalių gyventojais, kuriam reikėtų kosmopolitinių įpročių. Visa tai galų gale užgožia nacionalinius prioritetus ir sukelia sudėtingas problemas, kurias būtina įveikti. O tai padaryti išties bus nelengva. Kaip minėjau pradžioje, taip buvo ir su lietuvių kalba, ir su papročiais, ka-

da okupanto spauda sukeldavo reakciją. Kai nėra prievartos, o galimas laisvas pasirinkimas, atsiranda politinis rinktis ne tiek simboliškus, kiek pragmatiškus ir labiau materialiai apsimokančius sprendimus.

Demografija

Šiuolaikinės Vakarų šalys jau sparčiai praranda savo tradicines etnines populiacijas, o joms mažėjant šios tautos pradeda lėtai nykti. Tačiau demografiškai gausios Trečiojo pasaulio šalys, atvirkščiai, smarkiai auga. Taip pat būtina atsižvelgti ir į kai kuriuos papildomus Vakarų šalių rodiklius – ilgesnio gyvenimo tikimybės dėka (kartu su žemu gimstamumu) vakarietiškos populiacijos vidurkis yra pakankamas, kad sukeltų didelį paslaugų, vartojimo poreikį, o kartu – ir ekonomikos augimą. Tačiau pastaroji aplinkybė yra susijusi su ryškiu darbo jėgos poreikiu (ypač iš Trečiojo pasaulio šalių), siekiant ir toliau sėkmingai išsaugoti ekonomikos augimo tempus. Taigi, remdamiesi šiuolaikiniais demografiniais-statistinėmis tyrimais, galime daryti išvadą, kad jei ir toliau vystysis dabartinės tendencijos, tai etninės populiacijos iki šio amžiaus pabaigos visose Europos šalyse sumažės maždaug apie 40 proc.

Žemo gimstamumo rodiklius lemia daugybė priežasčių. Remiantis Patricko Buchanano duomenimis, paskelbtais jo naujoje ir jau plataus atgarsio sulaukusioje knygoje „Vakarų mirtis“ (*The Death of the West*), 2050

metais tik dešimtadalis pasaulio gyventojų bus europinės kilmės, o jų amžiaus vidurkis sieks 50 metų. Tad suprantama, visa tai pareikalaus papildomos darbo jėgos, kurią ir vėl galės suteikti tik Trečiojo pasaulio šalis. Sparčiai mažėjant gimstamumo rodikliams Europoje ir JAV, didėjantys demografiniai proveržiai Afrikoje, Azijoje ir Lotynų Amerikoje sukels tokius kataklizmus kaip nekontroliuojamai išaugę migracijos srautai, kurie savo ruožtu gali smarkiai supriešinti vakarietišką visuomenę ir tautas.

Autoriaus manymu, iki pat XXI amžiaus pabaigos iš 750 milijonų europinės kilmės žmonių (skaičiuojant nuo 1960 metų) bus likę tik kokie 207 milijonai. Amžiaus pabaigoje vokiečių sumažės iki 38,5 mln. (skaičiuojant nuo šiuo dieninio 82 mln. gyventojų skaičiaus), o Rusijoje iki 2100 metų gyventojų skaičius smuks nuo dabartinių 147 mln. iki 80 milijonų.

P. Buchananas nurodo ir šios demografinės krizės priežastis – gimstamumo reguliavimą bei laisvo apsisprendimo propagandą, homoseksualumo plitimą, narkotikų vartojimą, moterų užimtumą darbe, feminizmą, kosmopolitinę popkultūrą, tradicinių moralės normų žlugimą.

Kaip ir visoje Europoje (išskyrus Albaniją), Lietuvoje taip pat mažėja gyventojų. Žinoma, neįmanoma bandyti sugrąžinti visų moterų į anksčiau padėtį, t.y. sėdėti namuose ir auginti vaikus. „*Kinder, Kirche, Kueche*“ (vaikų, bažnyčios ir virtuvės) laikai jau negrįžtamai pranyko. Tačiau ateityje

prireiks didžiulių pastangų, kad minėtiems dalykams būtų galima sugrąžinti bent jau minimalią pusiausvyrą.

Migracija

Kaip jau buvo minėta, darbo jėgos paklausa Vakaruose, mažėjant ten gyventojų ir didėjant amžiaus vidurkiui, yra reikalinga tam, kad būtų galima toliau sėkmingai plėtoti ekonomiką. Tačiau tam tikslui reikalinga darbo jėga gali būti įgyta tik padidėjusios žmonių imigracijos iš Trečiojo pasaulio šalių dėka. Milžiniška gyventojų masių migracija iš Trečiojo pasaulio į Vakarus gali sukelti kultūrinį šoką tose šalyse, į kurias emigruojama - ši tendencija yra labiau tikėtina nei koks nors būsimas susidūrimas su svetima ateivių civilizacija.

Ar šie masiškai plūstelėję migrantai kartu su savimi į Vakarus atsineš ir polinkius į savąją kultūrą? Ar jie perims vakarietiškas tradicijas? Kad mes išliktume kaip europiečiai ir individai, prireiks kur kas daugiau pastangų, negu jų prireikė kuriant tradicines kultūras, tautas ir valstybes. O ar mes iš viso išliksime?

Galimas dalykas, kad šis potencialus migrantų antplūdis bus galų gale asimiliuotas ir taps nauja mūsų civilizacija. O gal šie migrantai kartu atsigabens ir savo didvyrius, istorijas, mitus, menus ar religijas vien tam, kad šiuo paveldu pakeistų senąsias kultūras jų naujai atrastose ir apgyvendintose šalyse? O gal į Vakarus nutekės

Rytų ir Vidurinės Europos darbo ir proto jėga, viliojama geresnių ekonominių bei profesinių galimybių...

Ideologijos

Tad kaipgi atsitiko, kad mes, varkaričiai, pražiopsojom tradicines savo kultūros vertybes, ir joms šiandien iškyla pavojingo lūžio grėsmė? Ar ši grėsmė išties reali? Parafrazuojant P.Buchananą, galime klausti: kas atsitiko ilgaamžiams Vakarų kultūros ramsčiams, tokiems kaip šeima, valstybingumas, moralė, religija, lojalumas, patriotizmas, heroizmas, garbė, tradicijos, tautinis sąmoningumas? Atrodo, kad dabar – atvirkščiai – visa tai, kas kažkada buvo nevertingas šlamštas, šiandien yra entuziastingai propaguojama. Tad kodėl gi mes dabar turime toleruoti politinę nekompetenciją, korupciją, kvailas idėjas ir beprotiškas ideologijas, kurios atspindi ne tik filmuose, populiariojoje literatūroje, masiniuose abortuose, narkotinėje priklausomybėje, homoseksualume, kai kuriame pramoginiame mene, bet ir mūsų neatsakingose valdžiose ar amoraliose vadovaujančiose politinėse personalijose?

Absoliuti tolerancija įgijo neabejotino prioriteto statusą, todėl kiekvienas žmogus turi teisę išsakyti savo nuomonę. Tai gerai, bet juk negalime atimti teisės prieštarauti tai išsakytai nuomonei, nes mes gyvename tarpusavyje konkuruojančių nuomonių ir pažiūrų pasaulyje. O kiekviena idėja

gali būti pakeista dar geresne idėja ir visos jos turi didelę galią, nes užvaldo žmonių protus ir skatina juos veikti. Praeito šimtmečio filosofas Gustavas la Bonas („The Crowd“ – „Gauja“) yra pasakęs: „Šiuolaikinė epocha tampa svarbiu kritiniu laikotarpiu, kuriamė žmonių mentalitetas ir pasaulėjauta išgyvena didelę transformaciją“.

Todėl šiame kontekste būtina pabrėžti – idėja, kuriai atėjo laikas, yra nesustabdoma! Ji nesustabdoma net ir tuo atveju, kai jos ištakos jau pradeda nykti, nes tokia idėja įgyja visai naują gyvenimą kitų protuose. Tačiau ta idėja turi būti išreikšta. Ne užtenka tik mąstyti, reikia kalbėti, rašyti, t.y. imtis akcijos, veikti.

Tačiau, atvirai pasakius, visas šitas pseudokultūrinis šlamštas – tai neįtikėtinais destruktivus žmogiškosios sąmonės žlugdymas, kurio žalingos ištakos slypi XX amžiuje. Jo sociopolitiniai filosofai – Adorno, Charles Reichas, George'as Lukacs, Antonio Gramsci, Herbertas Marcuse ir kiti – propagavo idėjas, atvirai siekiančias sunaikinti Vakarų kultūrą, vakarietišką gyvenimo būdą ir tradicijas. Visi tie filosofai manė, kad Vakarai yra visų pasaulio blogybių priežastis ar kitų tautų genocido kaltininkas, todėl visiškai aiškiai išreiškė savo troškimą kuo greičiau sunaikinti tą Vakarų kultūrą. Tad ar Vakarų žlugimas yra jau neišvengiamai nulemtas?

George'as Lukacs savo veikale „Klasių sąmoningumo istorija“ (History of Class Consciousness) teigia: „Pasauliniu mastu paplitusių vertybių

kaita negali vykti be senųjų vertybių anihiliacijos ir ryžtingo naujų revoliucinių idėjų sukūrimo". Šis autorius plačiai reklamavo seksualinę laisvę, siekdamas sugriauti tradicinės šeimos pamatus. O visos svarbiausios ir destruktivos jo idėjos buvo perkeltos į naująjį laikmetį ir labai sėkmingai susirado sekėjų vaikų „bumo“ generacijoje („*postwar baby boom*“) JAV, kurie toms naujoms iš Europos atėjusioms idėjoms neturėjo imuniteto.

Kitas destruktivumo apologetas buvo Antonio Gramsci, plačiai pagarsėjęs italų komunistas. Jo manymu, krikščionybė paplito visame civilizuo-tame pasaulyje taip smarkiai, kad ji turėtų būti sunaikinta, norint įvykdyti kultūrinę revoliuciją Vakaruose. Tačiau Gramsci numatė, kad šio revoliucinio tikslo įgyvendinimui prireiks ilgalaikių ryškių institucinių pokyčių visoje Vakarų kultūroje – mene, kine, teatre, mokyklų, koledžų ir seminarijų sistemoje, laikraščiuose, žurnaluose ir šiuolaikinėje elektroninėje spaudoje. Sekant šia logika, jei vakarietiškoje kultūroje užsimezgė ir išsivystė kapitalizmas, tai šią kultūrą pakirtus visa kapitalistinė sistema taip pat sužlugs.

Dar vienas garsus neoideologas Charles Reichas savo knygoje „*The Greening of America*“ („*Amerikos žalavimas*“) rašė, kad kultūrinė revoliucija pradžioje sunaikins individualybę ir kultūrą, o politinės struktūros pasikeis tik baigiamajame etape.

Ši „kritinė teorija“ („*Critical Theory*“), t.y. politinė ir socialinė teorija, Antrojo pasaulinio karo ir pokario

metais buvo importuota iš Europos į Kolumbijos universitetą Niujorke ir iš esmės tapo destruktivia Vakarų kultūros pagrindų kritike, agresyviai užsipuolančia krikščionybę, kapitalizmą, valstybingumą, šeimos instituciją, patriarchalinę sistemą ir hierarchijas, moralę, tradicijas, seksualinius apribojimus, lojalumą, patriotizmą, bendradarbiavimą ir konservatizmo idėjas. Ši teorija labai lengvabūdiškai apkaltino Vakarų genocidu bei kitais nusikaltimais, vykdomais prieš kitas civilizacijas ir kultūras.

Dar vienu destruktivos ideologijos apologetu tapo H.Marcuse, polemiskai klausęs, kas atstovaus proletariatui būsimoje seksualinėje revoliucijoje: ar radikalus jaunimas, feministės, juodieji aktyvistai, ar homoseksualistai, marginalinių grupių atstovai, asocialūs asmenys? Šioje būsimoje Eroso ir naujos civilizacijos eroje Marcuse ragina vadovautis vien kūniško malonumo principu, netoleruoti kitokių ideologinių judėjimų ir galų gale iš viso „dehumanizuoti“ kitaminčius.

Tai kas yra tie minėti filosofai – ar jie labiau analitikai, aiškinantys tai, kas jau įvyko, vyksta ar įvyks, ar jie konstruktoriai to, kas, jų nuomone, turėtų būti?

Išvados

Tad ar gali šiandien Vakarai tapti patikima atrama, kuriant mūsų ateitį, ir ar galime įveikti gyventojų mažėjimo tendencijas? Žinoma, pastarąjį

■ Laikas ir idėjos

procesą galime pristabdyti, pavyzdžiui, skatindami gausių šeimų atsiradimą, suteikdami joms ekonominių lengvatų. Tačiau iš esmės tai yra labai sunkiai reguliuojamas dalykas. Tam, matyt, prireiks kur kas svaresnių veiksmų: reikės keisti savo pažiūras, pasaulėžiūras, tikėjimus ir įsitikinimus. Vakarų civilizacijos gelbėjimui mes galime pasiūlyti naujausias technologijas, tuo neabejotinai pirmaudami tarp kitų pasaulio valstybių. Technologinės pažangos veiksmingumą, pagal Jerome Diamond, liudija ir klasikiniai istorijos pavyzdžiai: prisiminkime, kaip vos keli šimtai ispanų konkistadorų nugalėjo tūkstančius Amerikos indėnų. Arba kaip Kinija kadaise prarado savo galią, atsiribodama nuo pasaulio.

Tad ar galėtume ir ar norėtume lygiai taip pat ir ateityje prisitaikyti prie būsimų konkistadorų, sekdami šiuo istoriniu Amerikos pavyzdžiu? Beje, iki šiol didelė dalis Amerikos gyventojų yra indėnai, kurie aktyviai dalyvauja visose gyvenimo srityse, nors ir neturi savarankiško politinio statuso. (Taip prisitaikydami Lotynų Amerikos indėnai ir išliko.)

Galbūt mums ir nereikėtų rūpintis savo vakarietiškuoju paveldu, norint ateityje gyventi saugiai ir nekreipti dėmesio į būsimą svetimą naująją tvarką. Pasirinkimas priklauso nuo mūsų pačių! Man toks pasirinkimas nepatiktų, nes aš save laikau Vakarų kultūros palikuonių. Tačiau realiame gyvenime ir pasaulyje visi veiksniai kinta. Tad ir mūsų Trečiasis pasaulis dar gali smarkiai keistis: pavyzdžiui, užsikrėsti mi-

nėtos „degeneruotos“ Vakarų civilizacijos liga ir „nuodyti“ save taip, kaip tai darėme ir darome mes. Kita vertus, Trečiajame pasaulyje gyvena daugybė žmonių, kurie vertina ir siekia perimti bei imituoti Vakarų vertybes. (Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*). Taigi netolimoje ateityje šie kultūriniai skirtumai palaipsniui galėtų nykti bendros raidos procese.

Ir pagaliau pati istorijos prigimtis neleidžia pernelyg pranašauti. Juk kas galėjo numatyti tragiškus 2001-ųjų rugsėjo 11-osios įvykius ir jų padarinius? Niekas. O kas numatė didžiųjų pranašų atsiradimą, pradedant Moze, kuris parodė kelią savo žmonėms iš Egipto vergijos? Kas išpranašavo Joan D'Arc? Arba Suomijos Mannerheimą? Galime išvardyti daugybę žmonių ir įvykių, kurie savarankiškai pakeitė istoriją, nepaisant visų buvusių, jau iš anksto numatytų pranašysčių. Kažkada skaičiau L. Tolstojaus „Karą ir taiką“. Kunigaikštis Bolkonskis kalbėjosi su Pjeru Bezuchovu maždaug taip: „Jeigu blogi žmonės gali susitarti padaryti ką nors blogo, tai todėl reikia geriems žmonėms susitarti ir padaryti ką nors gero“. Taigi pirmiausia yra idėjų kova, po to reikia jas politiškai įgyvendinti. Kiekviena idėja gali būti nugalėta dar geresne idėja. Todėl visos mūsų viltys, siekiai ir lūkesčiai gali ir išsipildyti XXI amžiaus pabaigoje. Mes, lietuviai, turime didelę galimybę ir toliau gyventi kaip tauta ir atverti XXII amžiaus duris, jeigu neprarasime savitvardos, savigarbos ir neplauksime pasroviui kaip negyvos žuvys.

Laisvėje pasiklydusi karta?

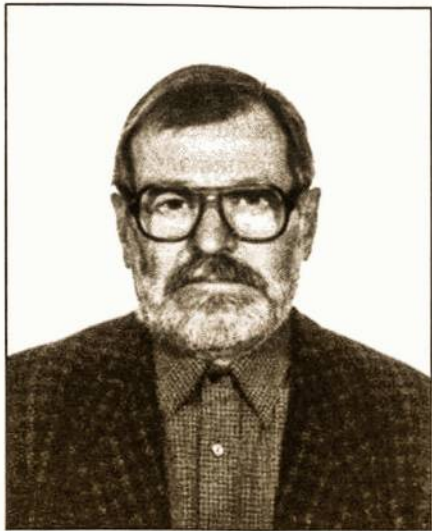
Algimantas Patašius

Ką rodo tyrimai

2001 metais Vilniaus pedagoginis universitetas išleido Marijos Barauskaitės monografiją „Paaugliai: sociopedagoginė dinamika“. Autorė apibendrina ne vienus metus vykdytą moksleivių vertybinės orientacijos kitimo tyrimą. Jo rezultatai liūdni. Knygoje pateikiama devintokų – t.y. penkiolikmečių–šešiolikmečių – apklausų statistika; moksleiviai atsakė į gana plataus spektro klausimus apie jų užsiėmimus, interesus, laiko su-naudojimą, apie jiems svarbius ir nesvarbius dalykus; buvo paklausti ir apie rūpestį dėl Lietuvos problemų. 1993-1994 m. paauglių, atsakusių, jog Lietuvos problemas jiems nerūpi, buvo mažiau nei penktadalis – 17,2 proc.; 1998-1999 m. abejingų Lietuvos problemoms buvo jau 26,9 proc. - daugiau nei ketvirtadalis, o 2001 m. – net 66,6 proc., t.y. du trečdaliai. 1993-1994 m. 39 proc. apklaustųjų pabrėžė, jog jiems rūpi Lietuvos problemos, o po penkerių metų – tik kas šeštas, t.y. 16,3 proc.

Panašūs klausimai buvo pateikti ir Pedagoginio universiteto studen-

tams. Būsimieji mokytojai - ateinančios kartos auklėtojai pasirodė ne ką didesni patriotai: lygiai pusė jų atsakė, jog Lietuvos problemos juos mažai jaudina, o dar 7,4 proc. - kad visai nejaudina. Nežinia, ar tai bent kiek jaudina dabartinius švietimo sistemos vadovus: tautinės mokyklos idėja, suformuluota Atgimimo metais, nebeminima, dabar vykdomos švietimo reformos koncepcijoje ir naujojo Švietimo įstatymo projekte doros, tautiškumo, patriotizmo ugdymui neteikiama reikšmės. Jei šitokia tendencija išliks, tuščios pasirodys lengvatikių viltys, jog Lietuva savaime išbris iš korupcijos, nusikalstamumo, smurto, savižudybių, alkoholizmo, narkomanijos liūno, vos tik subręs ir visuomenės bei valstybės svertus perims nauja, laisvėje užaugusi ir sovietinio marazmo neužnuodyta karta. Kad tik neatsitiktų priešingai, kad tik nesusilauktų Lietuva po kelių dešimtmečių tokios ateities, kokią išspranašavo neseniai Atviros Lietuvos fondo finansuotame studentų futurologinių rašinių konkurse vieno iš premijuotų darbų autorė: anot jos, Lietuvos visuomenė vis labiau se-

Algimantas Patašius

nės, darbingas jaunimas, ypač išsilavinęs, išsisklaidys po pasaulį, nunešdamas „šuniui ant uodegos“ valstybės į švietimą investuotas lėšas, depopuliacija progresuos, šalis grims į vis didesnę atsilikimą, socialinius kontrastus ir skurdą, masiškai atplūs imigrantai iš dar skurdesnių ir tamsesnių šalių, kils tautinė ir rasinė įtampa ir net atviri konfliktai, pasikeis šalies etninis tapatumas, lietuvių kultūra sunyks, ilgainiui lietuvių tauta taps savo žemėje etnine mažuma ir ištirps.

Neseniai LTV laidoje „Prašau žodžio“ buvo paminėtas ir toks skaičius: sociologinių tyrimų duomenimis, 80 proc. Lietuvos jaunimo pasišovę išvykti iš Lietuvos, jei būtų galimybė. Aišku, ne dėl politinių priežasčių, nes jų nėra. Ir anksčiau minėtoji

devintokų apklausa parodė, jog dabartiniams penkiolikmečiams-šešiolikmečiams iš visų dalykų užvis labiau rūpi pinigai. Tokį romantikos, idealizmo amžiaus paauglių orientacijos pakrypimą į materialinius dalykus galima aiškinti įvairiai: ir vis dar atsiliepiančiais neišgyventais posovietinės visuomenės sindromais, ir sunkia krašto ekonomikos būkle, ir žemu pragyvenimo lygiu, tačiau aišku, jog veikia ir nuo to nepriklausančios universalios priežastys, pasireiškiančios ne tik Lietuvos tikrovėje ir ne nuo šiandien.

Pasiūla kuria paklausą

Yra vienas paprastas laukinio kapitalizmo, o gal ne tik laukinio, rinkos dėsnis. Paklausa sukuria pasiūlą: jeigu žmonėms stinga daiktų, be kurių negalima išsiversti, atsiraskas jų pakankamai parūpins. Tačiau toliau vyksta atvirkščias procesas: pasiūla kuria paklausą. (Čia laisvai cituojamos ne kokio filosofo ar sociologo, o menininko Mikalojaus Vilučio įžvalgos, išspausdintos žurnale „Kultūros barai“, 2002 m., Nr. 4 su rubrika „Kintantys identitetai: realybė ir iliuzijos“.) Masinės produkcijos laikais, kai pridaroma daugybė vienodų daiktų, reikia ir daugybės vienodai mąstančių, gal tiksliau – nemąstančių žmonių, kad jie tuos daiktus pirktų. Prekės gaminamos dėl pelno, o ne todėl, kad jos iš tikrųjų reikalingos. Iš pradžių pagaminamas

daiktas, po to - žmogus pirkėjas. Geriausia žaliava tam yra vaikai ir jaunimas. Jaunais žmonėmis lengva manipuliuoti. Stokodami patirties, jie dar negali nustatyti, kas ko vertas, be to, jie savarankiškai dar nemažsto. O to daryti ir nereikia, nes pardavėjai jiems pasako, ko norėti, kuo žavėtis ir kaip gyventi. Pardavėjams naudinga, kad žmonės kuo mažiau galvotų arba galvotų pilvo sritimi. Madingas gyvenimo būdas yra „čia ir dabar“ – tai reiškia negalvoti nei apie praeitį, nei apie ateitį. Gyvenimas „čia ir dabar“ yra apostazė – grįžimas į palaimingą gyvulio būseną.

Jauni žmonės paklusnūs madai, jie lengvai padaromi daiktų narkomanais, kuriems reikia vis naujos ir vis didesnės daiktų dozės. Tik pasiekę brandaus ar net senyvo amžiaus ir nusivylę išorinio pasaulio siūlomais džiaugsmiais, žmonės ieško savo prigimties ir mąstymo modelį apverčia aukštyne kojom – svarsto ne ko jiems reikia, bet ko nereikia šiame gyvenime. Pasirodo, yra be galo daug dalykų, kurių visai nereikia ir niekad nereikėjo. Senstantieji nustoja būti pirkėjais ir darosi nenaudingi pardavėjams. Todėl senius stengiamasi išstumti iš visų gyvenimo sričių ir šiuos laikus vadinti jaunimo era. Kiekvienai naujai kartai įteigiamas jaunimo mitas, išreiškiamas šūkiu „Su mumis ateina nauji laikai, iki mūsų buvo niekai“, primetamos naujos mados, gyvenimo stilius, įpročiai, manijos, elgsenos standartai, niekur nevedantys tariami judėjimai (hi-

pių, pankų ar pan.), seksualinės revoliucijos ir t.t. Nihilizmas pilietinių, tautinių, moralinių vertybių ir tradicijų atžvilgiu skatinamas su tikslu – jis ruošia rinką atnaujinamai perkamų-parduodamų daiktų, masinės kultūros pramogų ir apskritai su jokia kultūra nieko bendra neturinčių malonumų pasiūlai, kuri turi duoti kuo didesnę pelną. Štai pas mus vietoj Vėlinių prigydyti be tikrojo turinio ir esmės triukšmingą importinį *Haloweeną* užsimojo ne koks nors etninės kultūros centras, o naktinių pasilinksminimo įstaigų bosai, kuriems tradiciškos Vėlinės neduoda pelno; tais pačiais sumetimais propaguojama nebuvelė šv. Valentino diena su masiniais ilgiausio bučinio konkursais ir kitokiais pakvailiojimais, po kurių išsipagiriojus nebūna nei jėgų, nei noro prisiminti Vasario 16-ąją; tie patys pardavimų didinimo interesai slypi po kalbomis, kad mūsų tautos ir valstybės istorinių datų paminėjimai esą pernelyg liūdni, neįdomūs ir nepalydimi linksmybių. Šiame voratinklyje muselėmis pakibo (ar vorais kopinėja?) jau ir Seimo politikai, balsuojantys už įstatymo pataisą, atleidžiančią privačių valdų savininkus nuo pareigos iškelti tautinę vėliavą net per Kovo 11 d. šventę, pasiverčiantys pigius šlageriukus dainuojančiomis ir strakaliojančiomis televizijos šou marionetėmis. Ir čia komercinis išskaičiavimas: pabranginti savo reitingus ir gerai juos parduoti per artėjančius rinkimus jaunimui, kuriam neberūpi Lietuvos problemos.

Žiupsnelis istorijos

Suirus agrarinei ikiindustrinei visuomenei, kai augdamas jaunuolis pamažu natūraliai įsiliedavo į savo šeimos ūkinę veiklą ir bendruomenės gyvenimą, urbanizuota pramoninė rinkos civilizacija žmogų nuasmenina, nuskurdina dvasiškai, unifikuoja, ypač per žiniasklaidą ir laisvalaikio, pramogų industriją. Gyvenimas tirštame daugiabučių namų tankumyne paverčia jį anonimu tokių pat suvetimėjusių anonimų aplinkoje, jiems už nieką neatsakingu ir niekam neįsipareigojusiu. Mažėja namų, šeimos įtaka, mokyklos vaidmuo taip pat ribotas. Tampa akivaizdus neatitikimas tarp ilgėjančio vaikų bei jaunimo laisvalaikio ir galimybių jį prasmingai užpildyti bei kūrybiškai save realizuoti. Pramoninėse Vakarų šalyse šviesuomenė jau seniai suvokė, jog reikalingas vaistas nuo žlugdančio tokios socialinės tikrovės poveikio augančiai kartai, ir nuo XIX a. vidurio ėmė rasti masinės jaunimo ugdymo organizacijos, kurios siekė įtraukti jauną žmogų į savo orbitą nuo mažų metų ir lydėti jį iki visišką asmenybės brandos.

Pirmiausia iniciatyvos ėmėsi dvasininkai. 1844 m. Anglijoje ėmė kurtis Jaunųjų krikščionių asociacija, kurios tikslas buvo ugdyti asmenybės taurumą, krikščionišką charakterį, kurti krikščionišką visuomenę per jaunimo kolektyvinę pilietišką veiklą, bendravimą su gamta, fizi-

nį auklėjimą, įvairias švietimo formas. Po dešimtmečio susikūrė atskira Jaunųjų moterų krikščionių asociacija. Netrukus tokios asociacijos atsirado Australijoje, Šiaurės Amerikoje, kitose šalyse. Ilgainiui jos susivienijo į pasaulines Jaunuolių ir Jaunųjų moterų krikščionių asociacijas. Šiuo metu jos jungia organizuotą jaunimą 130-yje šalių.

Kiek anksčiau, 1837 m., Švedijoje prasidėjo blaivybės draugijų sąjūdis, siekęs neutralizuoti neigiamus alkoholio verslo padarinius tautos dvasinei sveikatai ir valstybei; šie judėjimai Skandinavijos šalyse privertė įvesti dar ir šiandien palyginti griežtą valstybinę alkoholio politiką. Blaivybės draugijų veikla, kaip ir mūsų Motiejaus Valančiaus įkurtoji Blaivybės draugija, be abejo, turėjo didelę reikšmę ir augančiai kartai. XIX a. pabaigoje Šiaurės Amerikoje, netrukus ir Skandinavijoje bei kitur, ėmė masiškai kurtis kaimo jaunimo būreliai ar klubai, rūpinęsi jaunimą nuo vaikiško iki brandos amžiaus (pvz., dabartinėje JAV jaunųjų fermerių asociacijoje - nuo 5 iki 21 metų) šviesti, mokyti ūkininkavimo, ugdyti meilę žemės darbui ir sulaukyti migraciją į miestus. XX a. pradžioje ėmė kurtis miesto berniukų klubai ir brigados Amerikos, Anglijos miestuose; pagaliau 1907 m. Anglijoje gimė masiškiausias, dar ir šiandien vis augantis skautizmo sąjūdis, auklėjantis jaunimą pagal Roberto Baden Powello sukurtą ir išstobulintą pedagoginę siste-

mą. Jo nariai gali būti nuo 6 metų amžiaus iki gilios senatvės; pasaulinės berniukų skautų ir mergaičių skaučių organizacijos jungia milijonus skautų 145 pasaulio šalyse.

Kaip buvo Lietuvoje

Vertinant šių dienų požiūriu, galima tik stebėtis, kaip plačiai veikė praityje Lietuvos šviesuomenė, stengdamasi išugdyti šviesią, dorą, sveiką kūnu ir siela, patriotišką jaunąją kartą. Štai tik kai kurie faktai. Pirmosios jaunimo ugdymo organizacijos pradėjo veikti pusiau slapta dar caro laikais. Daugiausia Lietuvos kaime ir miesteliuose darbą plėtojusi katalikiška Pavasarininkų organizacija ėmė formotis apie 1907 m. iš jaunimo kuopelių, veikusių prie Užnemunės „Žiburio“ ir atkurtos Blaivybės draugijos skyrių, vėliau būrėsi apie 1912 m. pasirodžiusį žurnalą „Pavasaris“, nuo kurio 1919 m. III suvažiavime ir priėmė savo draugijos, 1932 m. tapusios federacija, vardą. Federaciją sudarė trys pavasarininkų sąjungos – jaunųjų, vyresniųjų mergaičių ir vyrų sąjungos, jos užsiėmė labai plačia veikla: greta religinės – šalpa ir labdara, sportu, mokė rašto bemokslus, rengė paskaitas, steigė šeiminkavimo ir ūkio kursus, rūpinosi sodybų tvarkymu, diegė blaivias tradicijas, propagavo kraštotyra (pavasarininkai užrašė beveik 38 000 vienetų tautosakos). Į didįjį Pavasarininkų kongresą 1938 m. suvažiavo 45 000 dalyvių, 247 chorai su 4000

dainininkų, kariuomenei buvo įteikti už surinktas lėšas nupirkti 46 šautuvai. Prieš rusų okupaciją 1940 m. federacija turėjo apie 100 000 narių.

Katalikiška Ateitininkų organizacija prasidėjo nuo moksleivių organizacijos, įkurtos 1911 m. prie žurnalo „Ateitis“ ir 1927 m. persitvarkiusios į moksleivių, studentų ir sendraugių sąjungų federaciją. Nuo 1930 m. ateitininkams buvo uždrausta veikti mokyklose, tačiau 1940 m. organizacijoje buvo 11 000 narių.

Jaunųjų ūkininkų rateliai, panašūs į minėtuosius Vakaruose, Lietuvoje ėmė rasti 1929 m. Jie turėjo pedagogiškai ir dalykiškai gerai parengtą aštuonerių metų programą jaunimui nuo 12 iki 20 metų. Palaikė ryšius su panašiomis organizacijomis Latvijoje, Estijoje, Skandinavijoje. Ratiams vadovavo agronomai, pažangesni ūkininkai, bet daugiausia (90 proc.) – žemės ūkio kursus baigę pradinį mokyklų mokytojai. 1940 m. buvo 1250 ratelių, apie 46 000 narių.

1927 m. studentų neolituanų korporacijos iniciatyva buvo įsteigta „Jaunoji Lietuva“, kuri savo uždaviniu laikė telkti jaunimą į tautišką darbą, stiprinti jo tautinę ir valstybinę sąmonę, auklėti dorą būdą, stiprios dvasios ir sveiko kūno asmenybės, remiantis krikščioniškosios doros principais. 1937 m. organizacijos dešimtmečio sąskrydyje dalyvavo beveik 16 000 jaunlietuvių. 1940 m. iš viso buvo apie 40 000 jaunlietuvių – jaunučių, kandidatų, tikrųjų narių ir narių-rėmėjų.

Laikas ir idėjos

1922 m. buvo įkurta liberaliai demokratinei liaudininkų ideologijai artima Lietuvos jaunimo sąjunga, kuri išaugo iki 30 000 narių. 1936 m. tautininkų valdžios ji buvo uždaryta.

Klaipėdos krašte, jam susijungus su Lietuva, veikė lietuvių jaunimo draugijų sąjunga „Santara“, kuri kultivavo įvairų sportą, steigė vaidintojų ratelius, sukomplektavo apie 80 keliaujančių bibliotekėlių, turėjo nuolatinę Klaipėdos radiofono valandėlę.

Skautų organizacija, pradėjusi formotis 1918 m., 1930 m. įgijo aiškia struktūrą ir statusą kaip vieninga ir vienintelė pagal Baden Powello sistemą jaunimą auklėjanti, valstybės Prezidento globojama sąjunga. 1939 m. turėjo apie 20 000 narių, o per visą laiką jos gretose galėjo pabūti apie 100 000 jaunų žmonių.

Lenkų okupuotame Vilniaus ir Suvalkų krašte 1925 m. buvo įkurta lietuvių Šv. Kazimiero draugija, kuri steigė jaunimo skyrius, rūpinosi jaunimo švietimo, dorovės, sveikatos reikalais, socialine parama. Ji rengdavo sukaččių, Lietuvos istorinių datų minėjimus, vadinamąsias „akademijas“, vaidinimus, dainų šventes, gegužines, sporto varžybas, palaikė ir platino lietuvišką spaudą, rėmė lietuvius politinius kalinius. 1936 m., kai lenkų okupacinė valdžia ėmė ją naikinti, draugija turėjo 476 skyrius ir 18 000 narių. 1938 m. ji buvo uždrausta.

1940 m. po sovietų invazijos visos patriotinės jaunimo organizacijos likviduotos, jų turėti pastatai ir kitas

turtas nacionalizuotas. Po karo kai kurios jų atsikūrė emigracijoje ir veikė per visą okupacijos laiką, padėdamos išlaikyti jaunosios išėvių kartos lietuviybę.

Skautai ir kiti

Atgimimo metais imtasi atkurti, tiksliau, iš naujo kurti kai kurias senąsias organizacijas, kaip antai ateitininkų, skautų, jaunlietuvių. Sukurta ir naujo tipo - gediminaičių, maironiečių, valančių, kudirkačių, vileišiukų, jaunųjų šaulių (prie Šaulių sąjungos) – organizacijų, atsirado tarpautinių asociacijų vietinių padalinių. Tačiau masiškumu ir veiklos mastais tos organizacijos toli gražu nepasiekė prieškarinės Lietuvos organizacijų lygio. Jų poveikis dabartinės augančios kartos dvasinei sveikatai yra menkas. Pirmiausia - jos pernelyg negausios, nėra tapusios pripažinta jėga, keliančia bendraamžių pagarbą ir pavydą. Jų veikla uždara ir pašaliniais vargiai įžiūrima. Jos veikia kiekviena atskirai ir, turėdamos iš esmės tą patį tikslą, nesutelkia pastangų dideliems bendriems darbams ir viešiemis žygiams. Antai balandžio mėnesį, kuris tradiciškai yra apsišvarinimo mėnuo, prekybos centrų tinklas IKI suorganizavo Lietuvoje aplinkos tvarkymo talką; joje, pasak pranešimo žiniasklaidoje, dalyvavo net 150 mokyklų mokiniai. Nežinia, ar iš tiesų tiek jų buvo ir kaip prekybininkai sukėlė ant kojų mokinius, tačiau aišku, jog tai bu-

*Vilniaus jūrų skautai, 2001 m. vasara.
Nuotrauka iš A.Patašiaus asmeninio archyvo*

vo reklamos akcija. Deja, apie jaunimo organizacijų dalyvavimą balandžio darbuose neteko išgirsti, bent jau Vilniuje. O M.Valančiaus blaivystės sąjūdis, sumanęs birželio 2 d. Vilniuje Vaikų gynimo dienos proga surengti šeimų šventę be alkoholio ir pakvietęs prisidėti daugiau nei pusšimtį mokyklų, sulaukė atsiliepiant vos kelių.

Prieškario Lietuvos jaunimo organizacijos turėjo gausią ir plačiai sklindusią periodinę spaudą. Šiandieninės jaunimą auklėjančios organizacijos beveik neturi savo spaudos, jei neminėsime triskart per metus pasirodančio maironiečių laikraščio „Sandrava“ ar jauniesiems šauliukams skiriamos vietos Šaulių sąjungos žurnale „Trimitas“. Ateitininkai dar leidžia žurnalą „Ateitis“. Masinei komercinei žiniasklaidai jaunimo organizacijų darbai ir rūpes-

čiai, tikslai ir patriotinės idėjos neįdomios, net atgrasios, o į jaunesnį skaitytoją orientuoti komerciniai leidiniai, tokie kaip lietuviškas (!) žurnalas „Top girl“ arba „Panelė“, yra žemiau nei žemo lygio; kitokios jaunimui, paaugliams skirtos spaudos kaip ir nėra. Net visuomeninėje televizijoje ir radijuje paaugliams, moksleiviams skirtų laidų nėra. Galima sakyti, žiniasklaida geležine pelno siekimo uždanga atsitvėrusi nuo jaunimo tautinio, pilietinio ugdymo organizacijų. Be savo tribūnos jos lieka nebylės. Pagaliau ir jų materialinė padėtis pernelyg vargana, kad galėtų savomis jėgomis spręsti išėjimo į viešumą problemą. Jos būtinai turėtų išsikovoti, kad būtų sugrąžintas jų pirmtakių turtas, jeigu tokį precedentą sudarys buvusių žydų organizacijų turto grąžinimas.

Toms organizacijoms nepalanki ir valdžios institucijų pozicija. Ši valstybei, jos ateičiai labai svarbi veikla yra kaip ir už įstatymo ribų. 1996 metais visuomeninės Jaunimo organizacijų tarybos inicijuota, parengta ir Seimo priimta Jaunimo politikos koncepcija apibrėžia, kas yra jaunimas: tai asmenys nuo 16 iki 29 metų. Vadinasi, jaunesni yra vaikai, kurių ugdymas yra šeimos ir mokyklos reikalas, o valstybinės institucijos (vaiko teisių apsaugos tarnybos, nepilnamečių reikalų inspekcijos ir pan.) susirūpina vaikus globoti tada, kai jie tampa nusikaltimų, smurto aukomis, atsiduria asocialioje aplinkoje ar patys tampa nusikaltėliais. Vidutiniai vaikai, pagaliai, kurie turi namus, lanko mokyklas ir dar nenusikalto, bet patys neranda kur save dėti, dėmesio nesusilaukia. Jaunimo organizacijoms, kurios buria ir auklėja vaikus ir siekia juos nuo pradinukų amžiaus ilgam laikui įtraukti į savo veiklą, galioja tas pats vienintelis Visuomeninių organizacijų įstatymas, kaip ir alaus mėgėjų, pypkiuotojų klubui, ožkų ar sliekų augintojų draugijai ar pan. Gali kurti organizaciją ir auklėti tuos vaikus kas nori ir kaip nori, neklausiami, ar turi tam reikiamą kvalifikaciją, sugebėjimus, niekam neatsakingi ir nekontroliuojami, tačiau ir be teisių į kokias nors organizacijos privilegijas ar išskirtines sąlygas veiklai plėtoti. Jos daugiausia priklauso nuo švietimo įstaigų, mokyklų geranoriškumo ir gyvuoja jų prieglobstyje kaip užklasiniai būreiliai. Nėra jokio teisinio ak-

to, kuris garantuotų šių organizacijų veiklai specialią globą. Tai nerūpi Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui, kurio pirmininkas labiau užsiėmęs kova prieš Lietuvos krašto apsaugos stiprinimą ir pastangas įstoti į NATO. O Krašto apsaugos ministerijos, kariuomenės aukščiausioji vadovybė ir atskirų dalinių vadai labai nuširdžiai palaiko jaunimo pilietinio patriotinio auklėjimo darbą, suteikia labai didelę, įvairiapusišką, ir materialiai, ir moraliai vertingą pagalbą ne tik tiesiogiai globojamiems jauniems šauliams, bet ir kitoms organizacijoms, ypač vasaros stovyklų laikotarpiu. Karių parama kasmet pasinaudoja skautai, ir ne tik jie.

Skauti Lietuvoje skautų judėjimo problema. Skautizmas visame pasaulyje yra pripažintas tobuliausia jaunosios kartos dorinio, fizinio, pilietinio ugdymo sistema; per 90 metų ji nepaseno, nieko geresnio ir tinkamesnio mūsų moderniam gyvenimui iki šiol nėra išrasta. Vienas didžiausių mūsų XX amžiaus mąstytojų prof. Stasys Šalkauskis aukštino skautiškojo auklėjimo vertę, pabrėžė, jog skautizmas gražina mūsų laikų jaunimui riteriškumo pačia geriausia prasme dvasią. 1926 m., tuo metu būdamas kitos, tam tikra prasme konkuruojančios organizacijos – ateitininkų – svarbiausias ideologas ir vienas iš vadų, S. Šalkauskis savo veikale „Skautizmas ir pasaulėžiūra“ rašė: „*Neabejotina, kad Lietuvos skautai galėtų pasidaryti jaunuoju avangardu tolimesnėje mūsų valstybinio, tautinio ir dvasinio atgi-*

mimo eigoje, jei sugebėtų tinkamai suorganizuoti ir prisitaikyti prie mūsų gyvenimo aplinkybių“. Šie žodžiai teisingi ir šiandien, tačiau, deja, dar Sąjūdžio laikais atkurtas skautų judėjimas nuėjo kita vaga, ir šiandien vietoj tikro jaunimo avangardo mes turime bent aštuonias nesusikalbančias, negausias, silpnas, autoriteto neturinčias organizacijas: Lietuvos skautų sąjungą, Lietuvos skautiją, Žemaičių skautų organizaciją, Skaucių seseriją, Kauno „Divyčio“ jūrų skautiją, Lenkų skautus harcerus, Visagino rusų skautus, Jaunuosius krikščionis skautus... Suaugusiųjų nesutarimų įkaitais tapo vaikai, matantys, kaip laužomas ketvirtasis skautų įstatas: *skautas kiekvienam yra draugas ir kiekvienam skautui brolis*. Skaldymosi netoleruoja ir pasaulinės skautų bei skaucių organizacijos WOSM ir WAGGGS, kurios, nesikišdamos į kiekvienos šalies vidaus reikalus, priima tik po vieną nacionalinę organizaciją. Nederėtų pamiršti ir popiežiaus Jono Pauliaus II įspėjimo skautų vadams: „*Būkite pavyzdiniai liudytojai tų vertybių, kurias skelbiate*“.

Kiek Lietuvoje yra skautų? Pasauliniame skautų biure už visus mūsų skautus įsiregistravusi Lietuvos skautija savo interneto tinklapyje sakosi turinti 3000 narių. Visose organizacijose kartu vargu ar suskaičiuotume daugiau nei 6-7 tūkstančius. Jei pas mus skautybė būtų taip išplėtotą ir taip darniai organizuota kaip JAV, proporcingai gyventojų skaičiui Lietuvoje turėtų būti 89 tūkstančiai vieningos skautų

brolijos ir dar 34 tūkstančiai skaucių seserijos narių... Tai jau būtų didelė, organizuota jėga, kuri ne tik keltų patį jaunimą, bet ir galėtų nuveikti kitų gražių darbų Lietuvai – pavyzdžiui, stiprinti vos rusenančią lietuvišką dviasią nutautintoje Pietryčių Lietuvoje, kurioje lietuvybė sunkiai kovoja dėl savo teisių su vietine prolenkiška valdžia. Pernai vasarą per 1000 šio krašto vaikų buvo išvykę į įvairias stovyklas Lenkijoje, o Lietuvoje bene tik Jaunimo fondas „Laisvoji jūra“ stengiasi, kiek leidžia surenkamos lėšos, Vilnijos kaimo vaikus įtraukti į savo kasmet rengiamas lietuviškas stovyklas kartu su jūrų skautais.

Skautų ir kitų panašių jaunimą nuo vaiko metų suburiančių judėjimų bei organizacijų veikla ir pas mus, ir visur pasaulyje remiasi neatlyginamu suaugusių savanorių darbu. Jos tiek gyvybingos, gausios, stiprios ir paveikios, kiek patriotiška pati visuomenė, kiek jų reikšmę supranta ir joms talkina bet kuris sąmoningas pilietis, šviesuomenė, intelektualinis elitas, kiek jų veiklą remia turtingasis sluoksnius. Deja, pas mus tų savanorių itin trūksta. Nėra didelis patriotizmas sėdėti prieš televizorių ir keikti kalbančius Lietuvai abejingus savanaudžius politikus, nėra didelis patriotiškas žygis neatsikeliant iš fotelio skambinti į televizijos debatų studiją balsavimo telefonu. Verčiau jau jeigu ne darbu, tai bent keliais centais papildyti vaikus ugdančių patriotinių organizacijų taupyklę...

Prezidento rinkimai – mūsų pasirinkimas

Artėja didysis šių metų įvykis – Prezidento rinkimai. Keli politikos veikėjai – ir iš kairės, ir iš dešinės – jau paskelbė savo kandidatūras. Tarp jų ir žinomi dešiniųjų partijų vadai – Andrius Kubilius, Eugenijus Gentvilas. Jiems ir kitiems būsimiems kandidatams „Į laisvę“ pateikia anketą, kurią kartosime ir kitame žurnalo numeryje. Šalia pretendentų – įdomi ir politologų nuomonė.

1. Ar įmanoma prognozuoti dešiniųjų pergalę artimiausiu dešimtmečiu, kai kairiųjų blokas tapo kaip niekad stiprus ir vykdo labai apgalvotą savo politiką?

2. Ar įmanoma kairiųjų ir kurios nors dešiniųjų grupės sąjunga prieš Prezidento ir savivaldybių rinkimus?

3. Ką manote apie tokią daugybę jau pasiskelbusių kandidatų į Prezidentus? Ar tai politinis partijų ir pavienių asmenų neišprusimas, ar sąmoningas noras silpninti pagrindinių pretendentų pozicijas?

4. Ar manote, kad bus drauge surengti Prezidento ir savivaldybių rinkimai? Kokie tokio sudvejinimo plusai ir minusai?

Andrius Kubilius

Lietuvos Seimo narys, Lietuvos konservatorių (Tėvynės sąjungos) frakcijos seniūnas, TS/LK vicepirmininkas

1. Kairiųjų blokas tik atrodo stiprus. Net ir šiandien, sudėjus krūvon centro dešiniųjų balsus, kiltų labai daug abejonių dėl kairiųjų stiprumo. Be to, negalima užmiršti poslinkių,

kurie šiuo metu vyksta Europos visuomenės nuotaikoje, iš kurios ryškėja slinktis į dešinę. Praėjęs dešimtmetis iš tikrųjų buvo kairiųjų valdymo metas. Bet dabar Europa vėl gręžiasi į dešinę, tai rodo rinkimai Prancūzijoje, Šiaurės Europos valstybėse. Europos visuomenė pradėjo ieškoti vertybinių akcentų, nesitenkindama ekonominiais laimėjimais.

„Šaltajam karui“ pasibaigus kairieji turėjo priimti globalios ekonomikos taisykles kaip naujos savo ideologijos ekonomines vertybes, t.y. pripažinti laisvosios rinkos ekonomiką. Taigi kairieji su savo „trečiojo kelio“ politika turėjo slinkti į dešinę, centro link, jie perėmė daugelį dešiniųjų idėjų. O dešinieji, turėdami varžytis su kairiaisiais dėl to paties centro, turėjo perimti kai kurias kairiųjų idėjas. Taigi abiejuose sparnuose, kurie liko be tam tikros rimtų politinių partijų globos, ėmė reikštis radikalizmas. Radikalų sėkmė (Li Penas Prancūzijoje ir kiti) parodė, kad žmonėms rūpi ne tik ekonominiai, bet ir vertybiniai dalykai, savo populizmu radikalai palietė tokias jautrias visuomenės gyvenimo stygas kaip saugumas, teisingumas, emigracija ir pan.

Aš prognozuočiau, kad po praėjusio dešimtmečio gravitacijos į centrą dešinieji vėl artės prie savo sparno, bet ekonomikoje išliks labai ryški idėjinė konvergencija.

Lietuvos dešinieji dėl daugelio dalykų tarpusavyje sutaria. Išskyrus tuos politikus, kurie praeityje vadinosi dešiniaisiais, bet dabar dešinumo idėjas išdavė vardan pigaus populizmo. Turiu galvoje krikščionis demokratų, ypač jų vadus, ir liberalus demokratų. O su tikraisiais liberalais, moderniaisiais krikščionimis demokratais, su politiniais kalniais ir tremtiniais mes, konservatoriai, turim daug sąlyčio taškų. Tik organizacinės struktūros skirtumai gal neleidžia šiandien surasti vieningesnio sutarimo. Galiu tik pridurti, kad ir A. Brazausko vykdoma socialdemokratų ekonominė-finansinė politika važiuoja tais pačiais bėgiais, kuriuos nutiesė prieš dešimt metų dešinieji. Ekonomikoje tarp kairiųjų ir dešiniųjų nėra didelių skirtumų. Aš žiūriu ne tiek į šiandieną, kiek į ilgalaikę ateitį. Pagrindinis uždavinys – kaip mums visiems mobilizuotis Lietuvos sėkmei naujame valstybės etape, kai ji bus NATO ir Europos Sąjungos narė. Kaip mums išnaudoti naujas galimybes kur kas spartesniam ekonomikos ir žmonių gerovės augimui. Nacionalinio susitarimo idėja – tikiu – bus sėkminga. Ją remia daug įtakingų visuomeninių organizacijų, tarp jų tokios kaip Pramonininkų konfederacija, Pramonės ir prekybos rūmai.

2. Aš tokios sąjungos neįsivaizduoju. Nebent būtų išimtis tie, kurie į pigų populizmą išmainė dešiniųjų idėjas. Turiu galvoje K. Bobelį ir R. Paksą. Dešinieji ir kairieji populistai tarpusavy gali rasti bendrą kalbą, nes populizmas neturi idėjinio atspalvio.

3. Esama ir vieno, ir kito dalyko. Negalima atmesti ir to momento, kad kai kas diriguoja procesui, - kuo daugiau kandidatų į prezidentus. Kai kurių kandidatų funkcija prieš rinkimus bus gana primityvi: išnaudoti galimybę diskusijoms, kurių metu bus galima purvinti vieną ar kitą rimtą kandidatą, kad to nereikėtų daryti rimtam jo oponentui. Tokie triukai yra žinomi nuo seno.

Antra vertus, partijos į Prezidento rinkimus žiūri kaip į galimybę stiprinti savo pajėgas, telkti rinkėjus būsimiems Seimo ar savivaldybių rinkimams. Toks politinis pragmatizmas irgi atlieka svarbų vaidmenį.

4. Čia nematau jokių plusų. Tiriamas plusas – lėšų taupymas – yra saviapgaulė, nes tokiu atveju prarandama daugiau. Prarandamas savivaldos, kaip tam tikros politinės institucijos, savarankiškumas. Šiandien būtent savivaldoje esama didžiausių problemų, tam tikro chaoso, partijų nesugebėjimo susitarti, vadų nebuvimo. Dėl visų tų problemų kenčia eiliniai rinkėjai. Politinis elitas turėtų ieškoti galimybių, kaip stiprinti politinę savivaldos reikšmę.

Bandyamas jungti abejus rinkimus yra kenksmingas ta prasme, kad savivaldos ateitis aukojama socialdemokratų politinei inžinerijai. Socialdemokratams mano, kad jų kandidatas į Prezidentus galėtų pastiprinti jų partiją, kuri per savivaldos rinkimus pasirodytų gana prastai. Bet toks kandidatas galėtų būti tik Algirdas Brazauskas. Visi kiti jų kandidatai tos funkci-

jos neatliks, o patiems socialdemokratams gali padaryti tik meškos paslaugą. Tokiu atveju daugiau laimėtų socialliberalai.

Antano Petrausko nuotrauka

Eugenijus Gentvilas

Lietuvos liberalų sąjungos pirminkas

1. Kairieji yra baigę aukštuosius partinius mokslus, o mes esam savamoksliai arba, geriausiu atveju, su vokiečių fondų pagalba baigę kokius nors kursus. Taigi nieko nuostabaus, kad jie už mus ir gudresni, ir labiau prityrę. Tačiau artėjančių Prezidento rinkimų fone reikia pripažinti, kad kairieji yra ne mažiau susiskaldę negu dešinieji. Kuo galėčiau pagrįsti tokią mintį? Realūs dešiniojo centro kandidatai kol kas yra trys: Andrius Kubilius, Kęstutis Glaveckas ir aš, kaip Liberalų sąjungos atstovas. Iki šiol neaišku, ar kandidatuos Valdas Adamkus.

K. Bobelio ir R. Pakso pade-
monstruotas populizmas juos savai-
mė stumia radikalizmo, o kartu ir kai-
rų link. Beje, šių dviejų žmonių Sei-
me vadovaujamos frakcijos nepasi-
skelbė esančios opozicinės. Daugeliu
atvejų jų nariai balsuoja drauge su kai-
riaisiais. Jie atsisakė dalyvauti Politi-
nio bendradarbiavimo taryboje, kuriai
priklauso centristai, liberalai, konser-
vatoriai ir modernieji krikščionys de-
mokratai. Visa tai rodo, kad šie kan-
didatai neina su dešiniaisiais. O jeigu
prie jų dar pridėtume A. Brazauską,
K. Prunskienę, A. Paulauską, dar radi-
kalų V. Štusauską, turėtume susiskal-
džiusio kairiojo sparno spektrą.

Kalbant apie būsimus savivaldy-
bių ar Seimo rinkimus, reikia pripa-
žinti, kad LDDP ir socialdemokratų
susiliejimas kairiąją pusę labai sustip-
rino. Tai gerokai ardo socialliberalų
partiją. Na, o dešiniuosius partijoms
artimiausių metų uždavinys – ieškoti
bendradarbiavimo ir vienijimosi bū-
dų. Jau šiandien reiškiasi tokio ben-
dradarbiavimo vaisiai, randame, ką
kritikuoti kartu, o ne vieni kitus. Tai-
gi matau dešinės pusės pastangas su-
artėti, kartu veikti prieš kairiuosius.
Tuo labiau kad dabartinei socialde-
mokratų Vyriausybei nesiseka vado-
vauti, ir nuo žlugimo ją gelbsti tik Al-
girdo Brazausko autoritetas partijoje
ir visuomenėje.

2. Nemanau, kad tokios sąjungos
prireiktų. Tokia sąjunga galima tik vie-
ninteliu atveju – jei po Prezidento rin-
kimų suirtų socialdemokratų ir social-
liberalų koalicija (o tokių požymių

šiandien jau apstu) ir reikėtų formuo-
ti naują Vyriausybę. Tada kairieji tu-
rėtų ieškoti galimybės vienytis su de-
šiniaisiais, nes be Vyriausybės juk ne-
gyvensi. Rytų Europoje ir pasaulyje jau
būta tokių precedentų. Kita išeitis –
pirmalaikiai Seimo rinkimai.

Matydamas didelę dabartinio
Seimo nekompetenciją, nepasirengi-
mą dirbti, manyčiau, kad nereikia bi-
joti pirmalaikių Seimo rinkimų. Lie-
tuvai būtų sukrėtimas, jeigu taip atsi-
tiktų šį rudenį, prieš pakvietimą į
NATO ir ES. Tačiau vėliau Presiden-
tas V. Adamkus neturėtų bijoti paleis-
ti Seimą ir skelbti naujus rinkimus.

3. Galima priekaištauti, kad vi-
si, kurie šiandien yra pasiskelbę kan-
didatais į prezidentus, trukdys
V. Adamkui ar A. Brazauskui. Bet šie-
du galimi kandidatai iki šiol nėra pa-
sakę savo žodžio, ir būtų nuodėmė
laukti ir nieko nedaryti. Normalios
politinės partijos turi galvoti apie at-
sakomybę savo nariams, apie partijų
ateitį. Dalyvavimas kandidatu Prezi-
dento rinkimuose lyg ir taptų partijos
privalomosios programos dalimi,
kaip ir dalyvavimas Seimo, savivaldy-
bių rinkimuose. Nenorėčiau, kad tai
būtų traktuojama kaip trukdymas, pa-
vyzdžiui, Valdui Adamkui, kuris iki
šiول dar nėra apsisprendęs.

4. Man atrodo, kad rinkimai bus
sudvejinti, nors to gali ir neįvykti, jei-
gu nekandidatuos A. Brazauskas. To-
kio sudvejtinimo pliusai yra minimi
du: bus sutaupyta apie 10 mln. litų;
rinkėjai bus paskatinti aktyviau daly-
vauti rinkimuose.

Tačiau pažvelkime, kas vyksta pereinamuoju porinkiminiu laikotarpiu. Tarkim, į naująją tarybą (ar Seimą) senoji valdžia rinkimų metu nepateko. Per 2-3 savaites ji skuba priimti įvairius nutarimus ar net įstatymus. Štai jums pavyzdys. 2000 m. spalio 8 d. konservatoriai pralaimėjo Seimo rinkimus, o jau spalio 12 d. jie priėmė įstatymą, pagal kurį Vyriausybės atstovai apskrityse (jie buvo paskirti konservatorių) tapo B lygio valdininkais, t.y. neturėjo pasitraukti drauge su nueinančia Vyriausybe. Jie buvo palikti kaip pavainikiai tarp naujųjų valdininkų.

Jeigu per keturias dienas gali pakeisti įstatymą, tai ką galima padaryti per tris mėnesius nuo gruodžio 28 d. (Prezidento ir savivaldybių rinkimai) iki kovo 19 d., kai baigsis senųjų savivaldybės tarybų kadencija... Įsivaizduokim tokią padėtį: senųjų tarybų nariai žino, kad jie nepakliuvo į naująją tarybą ir neteks savo pozicijų. Jie skuba įsitvirtinti, tapdami savivaldybių administratoriais, savivaldybių įmonių tarybų ar stebėtojų tarybų nariais. Per tris mėnesius galima skelbti konkursus tam tikroms vietoms užimti ir juos laimėti. Manau, kad toks anarchinis laikotarpis padarys šimtamilijoninius nuostolius, palyginti su tais 10 milijonų litų, kurie būtų sutaupti sudvejintus rinkimus.

Na, o rinkėjų aktyvumui skatinti galima rasti ir kitų būdų. Pavyzdžiui, neriboti kandidatų skaičiaus partijų sąrašuose. Tebūna sąrašė ne 50, o 200 kandidatų. Kiekvienas kandidatas juk

patrauktų tam tikrą ratą žmonių, kurie šiaip jau gal ir nebūtų dalyvavę rinkimuose. Taip atsirastų progos įtraukti į sąrašus daugiau nepartinių, intelektualų. O tai irgi padidintų rinkėjų aktyvumą.

Dar vienas būdas – tiesioginiai mero rinkimai, kurių nori Lietuvos žmonės. Aš nuolat keliu šią idėją, jai pritaria Savivaldybių asociacija, taip pat valstybės vadovai. Bet reikalai nejudą iš vietos, nes socialliberalų lyderis, Seimo pirmininkas A. Paulauskas nerodo jokios iniciatyvos. Liberalai, sulaukę meto formuoti Seimo posėdžių dienotvarkę, šių metų kovo mėnesį įregistravo svarstymui projektą dėl Konstitucijos pataisos, kad merai būtų renkami tiesiogiai, o ne per savivaldybių tarybas. Tas projektas tris mėnesius išgulėjo Seimo pirmininko stalčiuje, o pirmininkas tvirtina pritariąs šiai idėjai, bet ją jau esą per vėlu svarstyti ir priimti sprendimą. Tai kodėl projektas taip ilgai nebuvo įtrauktas į posėdžių dienotvarkę? Kam reikalingi paankstinti savivaldybių rinkimai? Už viso to slypi vienos partijos, socialliberalų, interesai. Per tiesioginius mero rinkimus jie netektų daug vietų, nes ši partija laikosi tik vieno asmens, paties jos pirmininko, autoritetu. Periferijoje ji neturi asmenybių. O iš žmonių, eilinių rinkėjų, atimama teisė rinkti sau norimą merą, jiems primetamas meras toks, kokį išrenka savivaldybių tarybose sudaromos koalicijos. O jos sudaromos tam tikrų interesų pagrindu.

Raimundas Lopata

Politologas, Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto direktorius

1. Kai žiūrime į dešinijų mūsų politikos sparną, matome gana daug surutės, kuri vargu ar leistų šiandien prognozuoti, koks likimas laukia dešiniųjų partijų. Reikėtų kontroversiškiau pažvelgti į visą mūsų partinę sistemą. Yra nuomonių, kad nepaisant mūsų šnekų, jog turime konsoliduotą demokratiją su visais jai priklausančiais partinės sistemos atributais, kyla daug abejonų dėl jos. Štai vienas iškalbus pavyzdys: kaip galima prognozuoti ar laikyti stabilia tokią partinę sistemą, kurioje per keletą mėnesių susikūrusi partija tampa valdančiąja...

2. Sunku pasakyti. Tai vėlgi daug priklausys nuo to, kaip kai kurios kol kas save dešiniosiomis vadinančios partijos ieškos savo vadinamosios politinės tapatybės. Ši tapatybė yra labai problemiška, kai mes kalbam apie Centro sąjungą arba liberalus demokratų. Nemanau, kad vakarietišku pa-

vyzdžiu gali formuotis vadinamosios didžiosios koalicijos, nes partijoms trūksta politinės kultūros, esama ir kitų politinės sistemos trūkumų. Bet... politika yra politika. Ir galimi kompromisai, kurie gali būti pasiekti remiantis ne tiek ideologinėm nuostatom, kiek labai pragmatiniais interesais. Taigi nors tikimybė maža, bet ji neatmestina.

3. Sunku atsakyti į čia nurodytas alternatyvas. Reikia pripažinti, kad nepaisant trūkumų mes gyvename demokratinėje sistemoje. Ir žmogus, panoręs tapti Prezidentu (jei sugeba surinkti tiek parašų, kiek reikalauja įstatymai, ir atitikti visus konstitucinius teisinius formalumus), turi tokią teisę iškelti save kandidatui. Prezidento rinkimai, kaip ir kiekvienai rinkimai, yra tam tikras testas ne tiek kandidatams, kiek rinkėjams. O rinkėjai juk atsirinks iš tos daugybės.

Be jokios abejonės, į kai kurias kandidatūras reikia žiūrėti skeptiškai dėl įvairių priežasčių. O kaip tos kandidatūros bus panaudotos, arba kaip jomis bus naudojamosi, arba kaip „žais“ patys kandidatai, šiandien sunku pasakyti. Kombinacijoms atsiveria labai daug galimybių.

4. Visi nurodo ekonominius plusus. Mano supratimu, toks dalykas yra iš principo ydingas. Dėl to nukenčia demokratijos kokybė. Todėl aš į tai žiūriu labai skeptiškai ir neigiamai. O sprendžiant iš valdančiosios koalicijos veiksmų ir kalbų, greičiausiai rinkimai bus sutapdinti.

Probėgšmais apie Marijampolę

Justinas Sajauskas

Žvilgtelėjus į mūsų šalies žemėlapi, į akis pirmiausia krinta plačia Nemuno juosta apibrėžtas pietvakarinis jos kampas. Tai – Sūduva, Suvalkija, Užnemunė – kaip pavadinasi, nepagadinsi. Šitą Lietuvos pakraštį priešai puolė ir iš Vakarų, ir iš Pietų – lenkai, vokiečiai, gudai, net tolimi totoriai. Kovoms nebuvo galo. Galop nuniokotas kraštas virto „dykra“, apaugo miškais ir ilgam užsisklėdė savyje, o likusioje valstybės dalyje tarpo miestai, plito amatai, kilo kultūra.

Taigi į šalies istoriją atėjome lyg ir pavėluotai.

Tik XVI amžiuje Suvalkija pradėjo atsigauti, derlinguose tarpumiškiuose kūrėsi kaimai. Po gero šimtmečio pora tų kaimų išaugo į nedidelį miestelį, kurio dvasinį ir kultūrinį gyvenimą gerokai pagyvino XVIII amžiaus grafienės P. Butlerienės pakviesti vienuoliai marijonai. Po kelių dešimtmečių, 1840 m., Marijampolėn iš Seinų perkelta apskrities mokykla

vėliau virto gimnazija. Tai buvo reikšmingas įvykis ne tik Suvalkijos, bet ir visos Lietuvos kultūros istorijoje. Darbštūs krašto ūkininkai rado kur mokyti savo vaikus, noriai tai darė, – ir kilus pirmajam Atgimimui Marijampolė, taigi ir Suvalkija, nuskambėjo J. Basanavičiaus, V. Kudirkos, P. Vaičiūčio, J. Jablonskio, P. Kriaučiūno vardais, o literatūrinė lietuvių kalba buvo kuriama mūsų krašto tarmės pagrindu.

Tai – daug.

Šiandieninė Marijampolė dar neprilygsta didmiesčiams nei gyventojų skaičiumi, nei materialiniais ištekliais, tačiau pamažu stiprėja ir ekonomiškai, ir kultūriškai. Žinoma, regione neaplenkė visos šalies bėdos – nedarbas, jaunimo emigracija, žiniasklaidos beatodairiškai brukamas amoralumas.

Tačiau yra ir prošvaisčių. Sunikiai, bet vis dar dirba viena kita stambesnė bendrovė – „Vernitas“, „Mep-

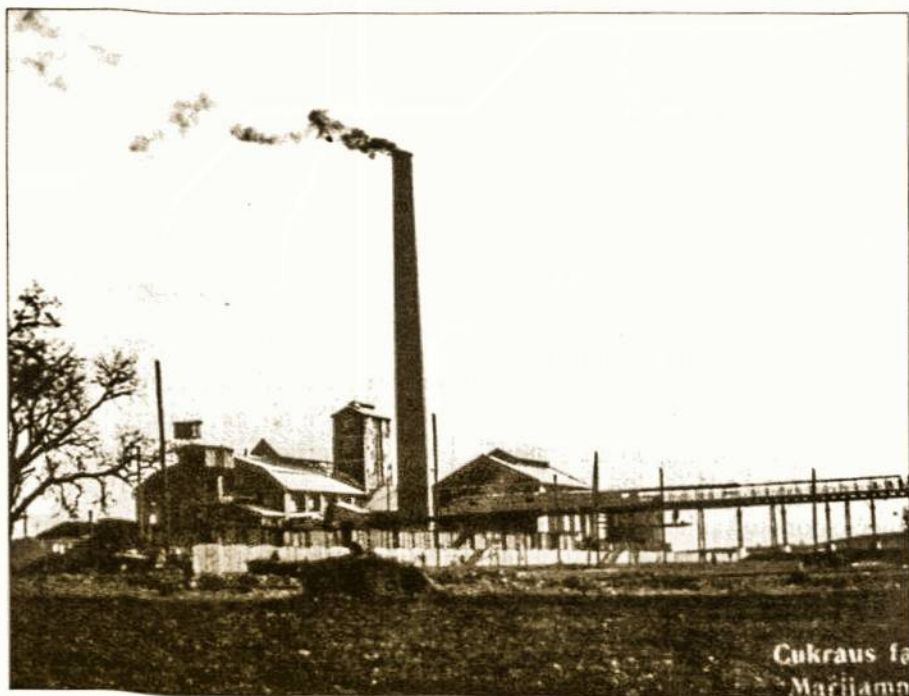
ra“, „Marijampolės pieno konservai“, „Statybos ritmas“, „Fasa“, sezono metu kviečia padirbėti cukrinių runkelių augintojus su Danijos monopolininkais besigrumiantis cukraus fabrikas. Per Marijampolę nusidriekė Vakaruose supirtų automobilių maršrutai – išsigelbėjimas dar šimtui kitam veiklesnių vyrų. O kur dar muitinė, kultūros įstaigos...

Marijampolėje dar niekada nebuvo tiek vidurinių mokyklų, kiek šiaudien. Taip pat Rygiškių Jono gimnazija, Marijampolės kolegija, muzikos ir dailės mokyklos, po kelerių tylėjimo metų bandantis prabilti teatras.

Profesionaliai dainuoja Krikščioniškosios kultūros centro Česlovo Sasnausko choras, vadovaujamas M. Radevičiaus.

Po Atgimimo netikėtai pasijuto mešą labai raštingi ir net kūrybingi: mieste leidžiami bent trys dienraščiai, etnokultūros žurnalas, turime kelias spaustuves. Viena po kitos į lentynas gula vietinių poetų ir šiaip kultūrininkų knygos. (Bene naujausia – V. Viliūno monografija „Teatras Marijampolėje“.)

Intensyvus ir krikščioniškasis miesto gyvenimas. 1989 m. Marijampolėje buvo atkurta Vilkaviškio vysku-

Marijampolės cukraus fabrikas (1933 m.)

Paminklinis akmuo Marijampolės rajono Balsupių kaime, knygnešio V. Bielskaus sodybos vietoje. Spėjama, kad toje sodyboje 1940 m. buvo paslėptas ir žuvo Vasario 16-osios Aktas

pija. Tuoj po jos atsikūrė marijonų vienuolija ir marijonų mokykla – kadai-se prof. J. Totoraičio vadovautos gimnazijos įpėdinė. Reikia manyti, ateis laikas, ir ji taip pat išaugs į gimnaziją. Daug kam dar ateis laikas.

Kaip rašiau, kadaise visa Sūduva buvo paskendusi miškuose. Pasikeitė laikai, pasikeitė kraštovaizdis. Dabar-

tinis regiono miškingumas 18 nuošimčių – mažiausias Lietuvoje. Tačiau turime keliasdešimt ežerų ir tvenkinių, didžiulius Kazlų Rūdos, Varnabūdės ir Buktos miškus, išpūdingus Varnupių, Piliakalnių, Pajevonio piliakalnius... Yra kur atsikvėpti, pailsėti, reikia mokėti ieškoti.

Po Kovo 11-osios sužinojome turį dar kitą istoriją – kovų. Suvalkijoje, kaip ir Dzūkijoje, pokaryje okupantams buvo priešinamasi itin atkakliai. Tos kovos dvasią galima pajusti moderniam ir informatyviame Tauro apygardos partizanų ir tremties muziejuje. Prasmingų muziejų mieste yra ir daugiau. Tai – Rygiškių Jono gimnazijos muziejus, V. Mykolaičio-Putino memorialinis muziejus, Vyskupijos istorijos muziejus... Juose saugoma ma-

terialinė ir – svarbiausia! – dvasinė mūsų krašto gyventojų praeitis. Reikia manyti, ateis laikas, ir, pasinaudodama išsaugotomis vertybėmis bei kurdama naujas, Marijampolė su-sigrąžins šio derlingo, darbščių ir ambicingų žmonių gyvenamo regio-no kultūros centro vardą.

Iššūkliai tradicijai ir nuoseklumui

Benas Urbutis

Birželio 20-23 dienomis vyko kasmetinė, šiemet – jubiliejinė (10 metų Lietuvoje) *Santaros-Šviesos* konferencija. Bent kiek nustebino, kad šiemet jos atidarymas Vilniaus universiteto Teatro salėje surinko bene mažiausiai klausytojų per visą Lietuvoje rengiamų konferencijų laiką. Kodėl kasmet vis mažiau žmonių renkasi postmodernumu ir intelektualumu užsiangažavusių paskaitininkų klausytis? Kodėl tokios konferencijos nesutraukia (nedomina?) jaunimo, kurio pilna universitetuose, politinių ir filosofinių mokslų studijose? Klausimas lieka be atsakymų, bet aprioriškai galima kaltinti ir organizatorių tingumą, nesugebėjimą valdyti reklamos.

Atidarymas, kuriame trumpai dalyvavo ir Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus, net nepasakęs sveikinimo žodžio, savo tematika ir problemų aktualumu buvo tikrai įdomus. Zenonas Rekašius, Leonidas Donskis, Algirdas Degutis įvairiais aspektais svarstė temą „Globalizacijos iššūkliai lietuviškai realybei“. L.Donskis, kaip visada, stulbino plataus konteksto žinojimu, citatų gausa

ir paradoksaliu temos pristatymu („Globalizacija ir įaudrinta vaizduotė“), A.Degutis gerokai pakedeno neigiamą profsajungų vaidmenį ekonomikos plėtrai ir krašto gerovės augimui, aptardamas, ką reiškia antiglobalizmo sąvoka („Antiglobalizmas kaip reakcija į liberalizmą“), o Z.Rekašius skaičiavo globalizacijos plusus ir minusus. Šiam posėdžiui pirmininkavo rašytojas Kazys Almenas.

Tą pačią dieną buvo pristatyta Aleksandro Štromo knyga „Laisvės horizontai“, o kitą dieną konferencijos dalyviai persikėlė į Anykščių poilsio namus „Šilelis“. Ten viena diena buvo paskirta literatūrai ir religijai. Pranešėjai ir diskusijos literatūros tema dalyviai buvo jaunoji literatūrologų karta („Savivokos pokyčiai naujausioje lietuvių literatūroje“), o religingumo pokyčius pokomunistinėje Lietuvoje aptarė Andrius Navickas ir Gintaras Beresnevičius („Religingumo raida Lietuvoje: pliuralizmo link“).

Vienos dienos posėdis buvo skirtas liberalizmo analizei, kitos – iššaukiančiai rėksmingas apie cinizmą ir snobizmą. *Santara-Šviesa* ir jos pre-

legentai bei juos lydintieji asmenys visuomet pasižymėjo ironiško, arogantiško požiūrio į filosofiją ir gyvenimo aktualijas paieškomis. Bet įdomus tas faktas, kad pritariančiųjų tokiam originaliam santykiui su avangardistinėmis teorijomis ir gyvenimo tikrove nėra gausu. *Santara-Šviesa*, kokia ji šiaandien prisistato Lietuvos auditorijai, labiau primena bendraminčių klubą negu kadaise populiarią ir įtaką lietuviškos filosofinės minties plėtotei dariusią organizaciją. Ką gi, viskam savas laikas.

Šiemetinės konferencijos jau neberėmė Atviros Lietuvos fondas, ir Anykščiuose jos dalyviai pirmą kartą turėjo susimokėti už nakvynę ir maitinimą. „Prasidėjo naujas organizacijos gyvavimo etapas“, - sakė konferencijos rengėjas K.Almenas. Jo nuomone, tai nėra tragedija, nes toks sambūris gyvuos tol, kol bus reikalingas jo nariams. K.Almenas teigia, kad tai skirtingų (?) pasaulėžiūrų atstovų diskusijų klubas, kuris Lietuvoje jau prigijo ir išplito. Pagyvensim – pamatysim...

X „Į laisvę“ fondo studijų savaitės, vykusios 2001 m. vasarą Trakuose, dalyviai savaitės uždarymo metu Trakų pilies didžiajame kieme. XI studijų savaitė vyks Marijampolėje.

Jos programa - 36 p.

Gedimino Zemlicko nuotrauka

„Į laisvę“ fondo XI studijų savaitė

Marijampolė

(Marijampolės apskrities viršininko administracijos salė, Vytauto g. 28, II a.)

2001 m. liepos 31 – rugpjūčio 4 d.

TAUTIŠKUMO IR PILIETIŠKUMO BALANSAS DEMOKRATINĖJE LIETUVOS VALSTYBĖJE

Liepos 31 d., trečiadienis

11 val. Studijų savaitės atidarymas

Pirmininkai :

Vidmantas Vitkauskas

Aldona Žemaitytė

„Į laisvę“ fondo ir jo filialo
pristatymas

Dr. Kazys Ambrozaitis (JAV),

Jonas Kairevičius

Invokacija

(kun. dr. Rimas Skinkaitis)

LR Prezidento V. Adamkaus
sveikinimas

Marijampolės apskrities ir
savivaldybės vadovų sveikinimai

12 val. Pirmas posėdis

Pirmininkai:

Prof. Vytautas Kubilius,

Dr. Petras Kisielius (JAV)

Regioninės kultūros vaidmuo
ugdant pilietinę visuomenę.

Pranešėjas -

Marcelijus Martinaitis.

Diskusija

13 val. Pietūs

14 val. Antras posėdis

Pirmininkai:

Juozas Kojelis (JAV),

Gražina Mareckaitė

Suvalkijos muziejų patirtis kaupiant
kultūros paveldą .

Pranešėjas – Romualdas Budrys.

Perskyra:

Užnemunės grafai Butleriai

(Gražina Martinaitienė,

Aldona Žemaitytė)

Pokalbis: regioninė spauda (ir
knygų leidyba) atkurtosios
Nepriklausomybės dešimtmetyje
(1990 –2000).

Pokalbio vedėja

Perpetua Dumšienė.

19 val. Susipažinimo vakaronė

Adomiškio kaime

(veda Vidmantas Vitkauskas)

Rugpjūčio 1 d., ketvirtadienis

10 val. Trečias posėdis
Pirmininkai:
**Dr. Kęstutis Skrupskelis (JAV),
Jūratė Laučiūtė**

Ką reiškia būti lietuviu ir
europiečiu.
Pranešėjas -
prof. **Bronius Kuzmickas.**

Kaip išlaikyti tautinę tapatybę
daugiakultūrinėje aplinkoje.
Pranešėjas –
dr. Petras Kisielius (JAV)

Pokalbis:
tautiškumo ir europietiško
balansas valstybės politikoje ir
kultūroje.
Pokalbio vedėja **Liliana Astra.**

13 val. Pietūs

14 val. Ketvirtas posėdis
Pirmininkai:
**Juozas Ardys (JAV),
Petras Kimbrys**

Nuo tautinio atgimimo
(dr. V. Kudirka) iki dvasinio
išsilaisvinimo.
Pranešėjas - dr. **Vytautas
A. Dambra** (Ispanija)

15 val. Pokalbis:
Jaunimas – tiltas tarp praeities ir
ateities.
Vedėjai **Vidas Abraitis,
Liuda Rugienienė (JAV)**

16.30 val. Ekskursija daktarų
J. Basanavičiaus ir **V. Kudirkos**
pėdsakais (Paczeriai, Ožkabaliai,
K. Naumiestis).
(veda **Natalija Manikienė**).

Rugpjūčio 2 d., penktadienis

10 val. Penktas posėdis
Pirmininkai:
**Algimantas Čepulis (JAV),
Algis Kašėta**

Tauro apygardos partizanai.
Pranešėjas – **Bonifacas Ulevičius.**

Perskyra: akmenuotas patrioto kelias
(dr. **Aldona Vasiliauskienė,
Birutė Adomėnienė,
Jadyga Damušienė (JAV/Lietuva).**

Pokalbis: Suvalkijos prieškario ir
pokario visuomenės pilietinė
sąmonė.
Pokalbio vedėjas
Vidmantas Vitkauskas.

13 val. Pietūs

14 val. „Į laisvę“ fondo premijos
įteikimas
(veda **Vidmantas Vitkauskas.**
Įteikia dr. **Kazys Ambrozaitis
(JAV), Dalia Kuodytė**)

15 val. Ekskursija į Tauro apygardos
partizanų muziejų
(veda **Justinas Sajauskas**)

Ekskursija Suvalkijos laisvės kovų
keliais
(veda **Aldona Vilutienė,
Vytautas Raibikis**)

Rugpjūčio 3 d., šeštadienis

10 val. Šeštas posėdis

Pirmininkai:

Algis Raulinaitis(JAV),
prof. Zigmąs Zinkevičius

Lietuvių bendruomenės kitose
valstybėse.

Pranešėjas – prof. **Antanas Tyla**.

Lietuvių ir žydų santykiai prieškario
Lietuvoje.

Pranešėjas -

prof. **Kęstutis Skrupskelis**(JAV)

13 val. Pietūs

14 val. Septintas posėdis

Pirmininkai:

Dr. Saulius Girmius (JAV/Lietuva),
Arimantas Dragūnevičius

Kultūra kaip konkurencijos
faktorius globalioje ekonomikoje.
Pamokos Lietuvai.

Pranešėjas –

prof. **Valdas Samonis** (Kanada)

Pokalbis: tautinių mažumų įtaka
valstybės gyvenimo demokratėjimui.

Vedėjas **Antanas Petrauskas**

16 val. Ekskursija į Marijampolės
Rygiškių Jono gimnazijos
muziejus

(veda **Vincas Peckus**,
Vytautas Vidrinskas)

19 val. Atsisveikinimo vakaras

Rugpjūčio 4 d., sekmadienis

9.30 val. Mišios Šv. Vincento
Pauliečio bažnyčioje

Bažnyčios vitražų pristatymas
(autorius **Liudvikas Pocius**)

11 val. Literatūros priešpietė
Pirmininkė: **Odeta Gabnienė**

Vinco Mykolaičio - Putino ir
Marcelijaus Martinaičio poezija
(skaito **Rūta Staliliūnaitė** ir
Marcelijus Martinaitis).

Perskyra:

Suvalkijos geografija
(**Liuda Viliūnienė**,
Justinas Sajauskas)

Vinco Ramono ir
Justino Sajausko kūrybos
fragmentai.

Skaito

Egidijus Stancikas.

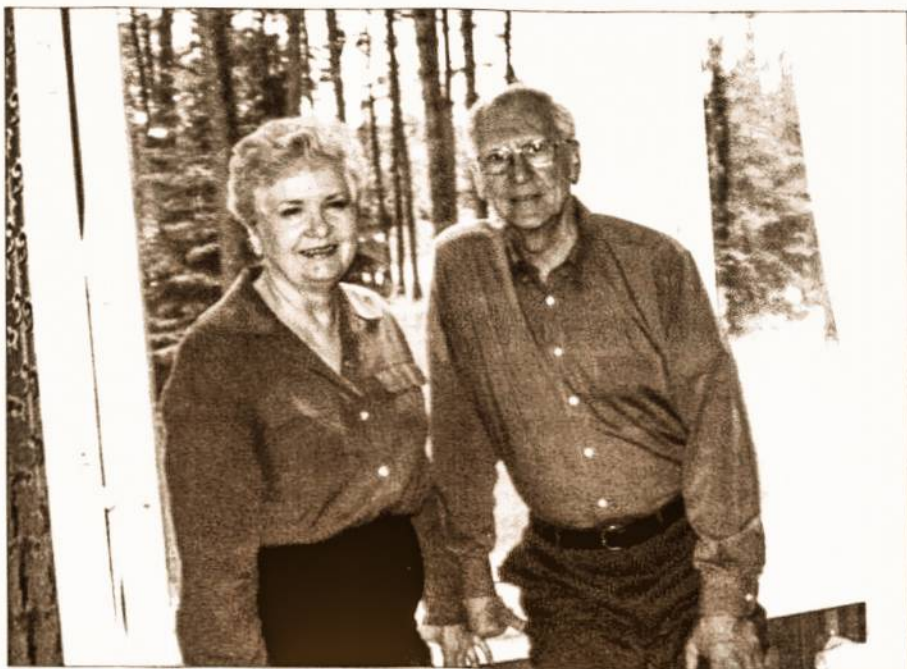
13–14 val. studijų savaitės
uždarymas.

Mūsų dienų herojai

Vincentas Uždavinys

Rūtą ir Joną Kronkaičius kartu galima pamatyti arba per šventes, arba Turniškėse, sovietmečio statybos namelyje, kur kuklūs keliaujančių žmonių baldai byloja, kad namai ne čia. Sakoma: kur širdis, ten ir namai. Kronkaičiams tai negalioja, nes jau penkti metai jų širdis Lietuvoje, o namai Amerikoje, kur vaikai ir vaikaičiai. Vyriausiasis kariuomenės vadas Jonas Kronkaitis per tuos metus Lietuvoje nuveikė tokį darbą, kokio neuveiks per dešimtį metų dešimt jo vieton paskirtų pareigūnų. Generolas J.Kronkaitis per savo ryšius aukštoje JAV karinėse sferose, per savo idealizmą ir meilę Lietuvai priartino Tėvynės saugumo užtikrinimo vabalas. Visų pirma, jis daug nuveikė, kad apie Lietuvą kuo daugiau sužinotų Vakarų pasaulio galingieji – militaristiniai ir politiniai sluoksniai. Antra, jis pakeitė tarnybos kariuomenėje sampratą, nes jam svarbiausia (vėlgi Vakarų valstybių krašto apsaugos pavyzdžiu) yra ne ginklai, o kareivis kaip žmogus, kaip sąmoninga

asmenybė – savo valstybės pilietis ir savo tautos sūnus. Sovietijoje viskas buvo atvirkščiai: kareivis nuasmenintas, tapęs nestatutinių santykių auka, militaristinės biurokratijos įkaitu, svetimos ideologijos vergu. Rukloje įsteigtas mokomasis pulkas yra pirmoji kregždė, skelbianti, kad ir Lietuvos kariuomenėje jau pavasaris. Rukla yra generolo J.Kronkaičio kūdikis, kur žmoniškos patalpos ir gyvenimo sąlygos, moderni ginkluotė, žmogiški karininkų ir kareivių tarpusavio santykiai panaikino tarnybos sovietinėje armijoje stereotipą. Rukla yra vakarietiškos krašto apsaugos forpostas Lietuvoje. Tokie batalionai, kur pirmiausia rūpinamasi eiliniaisiais kareiviais, gen. J.Kronkaičio rūpesčiu pamažu skinasi kelių visoje Lietuvoje. Taigi generolas formuoja naują požiūrį į Tėvynės gynėją ir drauge daro viską, kad Lietuva kuo greičiau patektų į NATO. O tai garantuos saugumą ir ekonominę gerovę. Tai – demokratija, laisvė, kapitalo investicijos, pasaulis be „geležinių uždangų“.

*Rūta ir Jonas Kronkaičiai Turniškėse, 2002 metų birželis.
Antano Petrausko nuotrauka*

Generolas Jonas Kronkaitis – aukštas, lieknas, bet tvirto, užgrūdinto kūno sudėjimo, ramus ir santūrus, kaip ir dera aukšto rango kariškiui, pasitikintis savimi ir drauge linksmas, demokratiškas žmogus, su kuriuo lengva bendrauti, mano nuomone, bet kokio visuomenės sluoksnio žmonėms.

Rūta Kronkaitienė šalia vyro irgi atrodo rami ir demokratiška, tvirta ir praktiška, bet pabendraavęs su ja ilgiau pajunti verdantį temperamentą. Tai tikra savo vyro idėjų rėmėja ir jo karinės karjeros liudininkė bei pagalbininkė. Gal būdama šalia pareigos žmogaus – karininko, o

gal iš prigimties ji irgi yra pareigingą ir veikli. Ji negali būti ponija ir nieko neveikti arba gyventi tik šeimos rūpesčiais.

Kronkaičių vaikai jau suaugę. Sūnus Linas dirba kompiuterių firmoje ir, gaila, nė karto nebuvo Lietuvoje. Gal įtakos turi tai, kad jo žmona nelietuvė, o gal darbo specifika. Dukra Audronė – didelė Lietuvos patriotė buvusi ir tada, kai jos tėvų žemė dar buvo okupuota; ji itin gerai suprato tėvų jausmus prasidėjus Lietuvos atgimimui. Abu Kronkaičių vaikai pritarė tam, kad tėvai turi važiuoti į Lietuvą ir padėti jaunai ir dar silpnai nepriklausomai valstybei.

Rūta Kronkaitienė, tik atvykusi į Lietuvą, ėmė mokyti anglų kalbos Vidaus reikalų ministerijos darbuotojus. Ji suprato, kad bent jau ministerijos referentėms reikia kuo skubiau pramokti angliškai. Man į akis krito Dalios Grinkevičiūtės „Lietuviai prie Laptevų jūros“, trumpasis knygos variantas, kurį į anglų kalbą išvertė ponina Rūta.

O šiuo metu ji pasinėrusi į didelio masto akciją, kurios metu turėjo reikalų su lietuvių valdininkų biurokratija ir pamatė, kad ir gražiausios idėjos gali sudužti, susidūrusios su buka biurokratinių paragrafų siena. O istorija yra tokia. Jau daugiau kaip prieš šimtą metų Olandijoje, vėliau Suomijoje ir kitose Europos valstybėse viena tarptautinė krikščioniška organizacija pradėjo statyti vadinamuosius karių gerovės namus. Tai yra surenkami, apie 300 kv. metrų namai, kuriuose tarnaujantys kareiviai praleidžia laisvą nuo tarnybos laiką: žiūri televizorių, rašo laiškus artimiesiems, užsiima įvairiais žaidimais, skaito ten esančios bibliotekos knygas, klausosi koncertuojančių grupių ir pan. Pavyzdžiui, Suomijoje yra 7500 savanorių, kurie tuose namuose padeda užimti karių laisvalaikį. 1996 m., kai baigėsi Balkanų karas, ta organizacija ėmė statyti tokius namus Bosnijoje ir Hercegovinoje. Ten tarnaujantys lietuviai taikdariai, pamatę tuos namus, pasiteiravo, ar ta organizacija negalėtų jų pastatyti ir Lietuvos kariams. Tačiau kai organizatoriai ėmė tuo rūpintis,

paiškėjo, kad Lietuvoje nėra tokios visuomeninės organizacijos, kuri tvarkytų juridinius ir finansinius statybos reikalus. Išgirdusi šią istoriją Rūta Kronkaitienė suprato, kad negalima praleisti progos (ji priklauso Kuni-gaikštienės Birutės sąjungai), ir sutiko imtis visų organizacinių rūpesčių. Buvo nutarta pirmąjį tokį namą pastatyti šalia Tauragės, kur yra batalionas miške, tolokai nuo kultūrinių centrų. Kareiviai čia neturėjo vietos nei su tėvais susitikti, nei Mišių išklausti, nei pailsėti ar papramogauti. Per tris savaites namelis buvo surinktas ir įrengtas, jame atsirado ne tik koplyčia, biblioteka, kavinė, bet ir keturi kompiuteriai.

Namas buvo įrengtas greitai, bet trigubai daugiau laiko pririekė biurokratinėms kliūtims įveikti. Rūta Kronkaitienė tą metų prisimena kaip košmarą ir su tylia neapykanta kalba apie valdininkų bukumą ir abejingumą, priešiškus bet kokioms naujovėms. Aš manau, kad tai sovietizmo palikimas, bet šaknys gali slypėti dar giliau. Štai dėl ko pas mus skursta smulkusis verslas – korumpuoti biurokratai, sėdintys savivaldybių kabinetuose, laukia kyšių ir tiesiog tyčiojasi iš žmogaus.

Pažadėta Lietuvoje statyti dar vieną tokį namą. Lietuvos šauktiniai iš savo 80 Lt atlyginimo tokiame name įrengtoje kavinėje galėtų nusipirkti bandelę ir išgerti kavos, laisvalaikiu pažaištų biliardą, pažiūrėtų televizorių ar per internetą pasimokyti anglų

kalbos. Beje, visame Vakarų pasaulyje kareiviai neapmokestinami, o mūsų šaliai turi valstybei gražinti 18 proc. pridėtinės vertės mokestį – už kavą, ledus, spurgą ar bandelę. Vakarų pasaulyje šie produktai šauktiniams dalijami veltui, nes perkami už labdarinių organizacijų ar pavienių asmenų suaukotus pinigus.

Rūta Kronkaitienė dažnai važiuoja į Tauragę, ji yra tų namų, jų darbuotojų (kavinė ir biblioteką aptarnauja keturi žmonės) ir jų lankytojų karių bei jų artimųjų globėja, geroji dvasia.

- Ar Jūsų širdis yra Lietuvoje? – paklausiau abiejų Kronkaičių, žiūrėdamas į valdiškus Turniškių namelio baldus ir mąstydamas, kaip žmonės turi pasiilgti tikrųjų savo namų.

- Taip, - nedvejodamas atsakė Jonas Kronkaitis,

- Negalėčiau kategoriškai taip pasakyti, - padvejojo Rūta Kronkaitienė. – Esu per daug įpykusi ant biurokratų, kurie Lietuvoje žemina žmones bet kokioje valdiškoje įstaigoje.

Ji lavinosi ne Amerikoje, o Vokietijoje, kur po Antrojo pasaulinio karo atsidūrė su mama ir dviem seserim (tėvas karo metu dingo be žinios). Su leitenantu Jonu Kronkaičiu, atsiųstu į Vokietiją jau iš Amerikos, kur jis baigė pirmuosius karo mokslus, susipažino Vasario 16-osios gimnazijoje Hiutenfelde. Susituokė. Į JAV šeima išvažiavo 1962 metais. Buvo jau subrendusi moteris, tad jos požiūris į Ameriką yra šiek tiek kitoks nei generolo J.Kronkaičio, kuris ten praleido vaikystę ir

Tarptautinės "Echo" organizacijos dovana Lietuvos kariams - karių gerovės namelis

baigė mokslus. Anot jos, jos požiūris – tai tipiško europiečio požiūris. Europiečio, kuris didžiuojasi senesne ir aukštesne Europos kultūra. O dabar Rūta Kronkaitienė pasiilgsta Amerikos, kaip žmogaus vidinės laisvės reiškėjos. Ją Amerikoje nuolat stebino galimybė pakeisti įstatymus paprasčiausiam eiliniam žmogui per savo atstovus ir bendruomenes. Žmonės ten siekia mažinti biurokratizmą ir tai jiems pavyksta. Amerika yra nepralenkiama laisve mąstyti ir įgyvendinti idėjas.

- Kokie elementariausi Jūsų norai?

- Norėčiau tokio laikraščio, kurį, atsikėlus ryta, galėčiau atsiversti ir paskaityti jame įvairiausių nuomonių.

- O kokie, Jūsų nuomone, generolo norai?

- Kad būtų gera kiekvienam, kuris tarnauja kariuomenėje. Kad galėtų padėti kiekvienam, kuris į jį kreipiasi su prašymu. Aš stengiuosi nelįsti į akis su tuo Tauragės nameliu ir tvarkytis savarankiškai. Man džiugu, kad kareivėliai dabar turi kur susirinkti, su tėvais susitikti, televizorių pažiūrėti. Apžiūrėjo mūsų namą Klaipėdos kariuomenės kapelionas, susirado mieste senas patalpas. „Mes patys kaip nors, su Bažnyčios pagalba...“ Ateina pas mane karininkai iš kitų batalionų, prašo parūpinti tokių namelių. Jeigu taip būtų užsienyje, tėvai išsireikalautų, kad jų vaikams būtų geriau, kad jie žmoniškai leistų laisvalaikį.

- Generole, Jūs sakėte, kad Jūsų širdis Lietuvoje. Kodėl? Juk Ameri-

koje gavote puikų išsilavinimą, padarėte karjerą... Ar toks didelis noras buvo padėti Lietuvai?

- Manau, kad nulėmė patriotinis auklėjimas nuo ankstyvos vaikystės. Mano tėvai ir giminės, kurie gyveno Amerikoje, buvo dideli patriotai. Lietuvą mes idealizavome, Amerikos lietuviai išlaikė savo tautinį tapatumą, išsaugodami kalbą, steigdami lituanistines mokyklas.

- O kuo Jums brangi Amerika?

- Mes nuvažiuvom ten nieko neturėdami, su lagaminais rankose. Niekas mūsų nežemino, o darė viską, kad jaustumės kaip savi. Tai ne socialistinis kraštas, tad jokių lengvatų nebuvo, bet žmonės mus labai rėmė. Amerika stipri žmonių noru vieni kitiems padėti.

Per Antrąjį pasaulinį karą amerikiečiai kovojo Europoje, nors joks pavojus jiems negrėsė. Korėjoje karo metu žuvo tūkstančiai amerikiečių, bet jie jautė pareigą kariauti dėl žmonių laisvės. Taip pat ir Vietname. Amerikoje kareivis visuomet gerbiamas, pagarba jam ugdoma mokyklose, per filmus. Jau vaikų lopšeliuose ir darželiuose vaikai mokomi pagarbos Amerikos vėliavai, prisiekia ištikimybę Amerikai. Mane nustebino Lietuvos gyventojų nepagarba savo valstybinei vėliavai, jie nenoriai ją iškabina net švenčių dienomis.

- Ar manote, kad Lietuvos įstojimas į NATO ar Europos Sąjungą gali pakeisti sovietinius įpročius ir sąmonę?

- Tapusi NATO nare Lietuva galėtų sustiprėti tiek, kad pajėgtų išlaikyti pusiausvyrą tarp galimų priešų arba sąjungininkų. Europos Sąjunga privers laikytis Europos įstatymų ir tai apribos piktnaudžiavimus valdžia, leis atsigauti sąžiningam verslui.

- Kodėl rinkotės kario profesiją?

- Norėjau būti karininkas nuo pat pirmųjų dienų, kurias sąmoningai atsimenu. Gal turėjo įtakos dėdė, tėvo brolis, Lietuvos karininkas, kurį visa šeima gerbė. Dėdė mirė Sibire.

Daug kas partizanų vadais tapo ne iš karininkų tarpo. Kariuomenė negynė savo krašto. Kad taip atsitiko, buvo ne kariuomenės, o valstybės problema. Dabar priimtas įstatymas, kuris reikalauja ginti valstybės suverenumą. Kariuomenė privalo kariauti su priešu, - tai nediskutuotinas klausimas.

Generolas J.Kronkaitis išsitarė, kad dabar jo dvasia smarkiai prigesinta, liko tik rusenanti žarija. Gal tokią nuomonę sukėlė praėjusių žiemų kilęs triukšmas Seime ir žiniasklaidoje dėl jo pranešimo Los Angeles Lietuvių fronto bičiulių surengtame politinių studijų savaitgalyje. Kariuomenės vadas negalės politikuoti, tai esą draudžianti mūsų Konstitucija. Gen. J.Kronkaitis ir nepolitikavo, tik kaip neabejingas pilietis pasakė kritinę nuomonę dėl Lietuvos valstybės pa-

dėties dvyliktais nepriklausomybės metais. Ji iš tiesų kritiška, ta padėtis. Kritiški buvo pora sakinių ilgame analitiniame pranešime, kuris visas buvo išspausdintas praėjusiam „Į laisvę“ žurnalo numeryje. Manau, kad generolo priešininkai (ar priešai) ieškojo tik preteksto atsisakyti gen. J.Kronkaičio paslaugų, o tiksliau ir šiurkščiau sakant – išprašyti (išvyti) jį iš Lietuvos. Tuo tarpu nepavyko. Generolas neatsižadėjo savo principų, Lietuva kol kas, įsikišus Prezidentui V.Adamkui, neatsižadėjo savo kariuomenės vado. Mūsų laikų herojaus, kuriam ta pati Lietuva turėtų giedoti padėkos himnus. Bet gyvenime atsitinka kitaip, herojai paniekinami, o į viršų išplaukia avantiūristai. Tai greitai parodys Prezidento rinkimų batalijos. Ir man belieka užduoti generolui dar vieną, gal ne visai taktišką klausimą.

- Jeigu būtų išrinktas toks Prezidentas, kuris atsisakytų Jūsų, kaip vyriausiojo kariuomenės vado, ką tuomet veiktumėt? Ar išvažiuotumėt iš Lietuvos, kaip išvažiavo krašto apsaugos viceministras Romas Kilikauskas, kai kairieji laimėjo Seimo rinkimus?

Ir generolas atsakė:

- Aš ir toliau dirbčiau Lietuvos labui, kaip tai Amerikoje dabar daro Romas Kilikauskas. Noriu, kad Lietuva kuo greičiau sustiprėtų ekonomiškai, kad greičiau atsigtų lietuviška dvasia. Kur mes begyventume, Lietuvoje esame visam laikui...

Daktarė Rožė

Aldona Žemaitytė

Kas pažįsta filosofijos daktarę Rožę Šomkaitę arba kas yra susidūręs su šia temperamentinga ir ryžtinga, veiklia asmenybe, ją laiko kone šventąja. Tai iš tikrųjų fenomenalus reiškinys tarp lietuvių, linkusių labiau rūpintis savo nei savo artimo reikalais, mokančių apkalbėti, intriguoti, akyse dėtis patikimu draugu, o už akių išdėti į šuns dienas. Rožė Šomkaitė – atvirkščiai, į akis tau pasakys, ką apie tave galvoja, nemeilikaus, bet už jos tiesių, gal net šiurkštokų ir kietų žodžių jausi žmogišką šilumą, rūpestį ir atidumą. Apie tokius žmones sakoma: su juo bėdoje neprapulsi.

Dr. Rožė Šomkaitė Lietuvoje ir užjūriuose žinoma kaip talentų ir varguolių vaikų mecenatė. Taip pasakyti galima apie ne vieną žmogų, bet dr. Rožės mecenatystė reiškiasi ypatingai. Ji iš esmės skiriasi nuo tų ponių, paprastai turtingų ir įtakingų vyrų žmonių, labdaringos veiklos, kuri reiškiasi per įvairius labdaros balius ar tikslines rinkliavas. Dr. Rožės veikla plaukia natūraliai iš jos turtingos prigimties, pašauktos pamatyti talentą, jį įvertinti ir apgaubti rūpestinga globa, išvaduojant nuo buities ir materialinių rūpesčių. Jos atkak-

lumas, užsispyrimas yra išskirtinis, renkant daiktus, savomis rankomis supakuojant į dėžes ir pakraunant į konteinerius (kaip mūsų užjūrio broliai sako, į talpintuvus).

Jaunystėje, studijų metais, priklaudydama Lietuvių fronto bičiulių sąjūdžiui, ji gavo gerą dozę idealizmo ir mokėsi iš tokių mokytojų kaip profesorius Juozas Brazaitis, teisininkas Vytautas Vaitiekūnas, dr. Adolfas Damašis. Tai buvo vadai tos generacijos, susiformavusios Lietuvoje, kuri pakylėjo ir krikščionišką mintį, ir krikščionišką veiklą į naują pakopą. Jie rengė tokius manifestus kaip valstybės kūrimo programa „Į pilnutinę demokratiją“, o tai buvo patraukli idealistinės demokratinės valstybės vizija. Įsivaizduoju, kaip ji traukė jaunus protus ir širdis. Ateitininkiški šūkių ir nuostatos, gautos iš tėvų, iš mokytojų, iš dvasios vadų, dar sustiprino tą viziją, suteikdamos jai kuo patraukliausių bruožų. Tie, kurie anuomet studijavo svetimos valstybės universitetuose, tik laisvalaikio valandėlę galėjo skirti lietuviybės reikalams. Bet jie, jauni žmonės, tiems reikalams negailėjo nei laiko, nei širdies. Rožė Šomkaitė buvo pavyzdinga savo mokytojų mo-

kinė, o kai kuriais atžvilgiais pralenkė tuos savo mokytojus. Būtent savo dvasinių ir materialinių išteklių atidavimo kitiems prasme.

Kai jau dirbo žymios farmacijos firmos tyrimo institute ir reiškėsi kaip gera bei gerbiama specialistė, daktarė Rožė pasistatė namą Niujorko priemiestyje So. Orange, New Jersey valstijoje. Ir tuoj pakvietė jame apsigyventi vieną iš savo mokytojų – Vytautą Vaitiekūną, kad sudarytų jam normalias darbo ir gyvenimo sąlygas. „Intelektualai turi būti išvaduoti nuo buitės rūpesčių, jie turi atsidėti tik savo darbui“, – tokia buvo dr. Rožės mecenatystės logika. Vytautas Vaitiekūnas tuose namuose praleido apie porą dešimtmečių iki pat savo mirties. Dr. Rožė sudarė sąlygas ne tik jo darbui, bet ir susitikimams, pokalbiams su kolegomis, bičiuliais. Namuose vykdavo diskusijos įvairiausiomis aktualiomis temomis, buvo sprendžiami Lietuvos laisvinimo klausimai.

Po V. Vaitiekūno mirties ji saugojo jo rankraščius ir kitą sukauptą medžiagą, kol kiti Lietuviių fronto bičiuliai apsiėmė tą medžiagą tvarkyti, sisteminti, redaguoti. Dr. Rožės dėka pasaulį ir skaitytoją pasiekė trys V. Vaitiekūno raštų tomai „Vidurnakčio sargyboje“ ir „Vidurnakčio dokumentai“. Juose pateikta labai daug medžiagos – statistinės, teisinės, analitinės, apibendrinamosios – ir apie sovietinę Lietuvą, ir apie tarptautinę padėtį „šaltojo karo“ metu, ir apie lietuvių išeivijos veiksmus, organizacijas, jų veiklą. Pagaliau kone po dviejų de-

šimtmečių (V. Vaitiekūnas mirė 1984 m.), šiomis dienomis, dr. Rožė į laisvą Lietuvą parvežė urną su jo palaikais ir oro uoste perdavė jo šeimai, kuri po Sibiro tremčių gyvena Lietuvoje. Taip baigėsi viena jos mecenatystės istorija.

O antroji? Prof. Juozas Brazaitis tarp frontininkų reiškėsi kaip ryškiausia, intelektualiausia, kryptingiausia asmenybė. Kaip vadas. Jis ne tik redagavo „Darbininką“, žurnalą „Į laisvę“. Jo talentingai plunksnai priklauso daug mokslinių, literatūrinių, politinių studijų ir komentarų. Sergantį vienišą profesorių vėlgi priglaudė svetingi Rožės Šomkaitės namai. Dr. Rožė jį slaugė, iki paskutinio jo atodūsiu rūpestingai globojo. O po jo mirties Rožės Šomkaitės lėšomis išėjo Juozo Brazaičio raštų šešiatomis. Tai tikras lobis norintiems pažinti ir 1941 metų Laikinąją vyriausybę, ir Tautos sukilimą, ir rezistentinę kovą, ir tautinės tapatybės mąstymus, ir literatūrinių asmenybių portretus.

Šiuo metu dr. Rožė savo namuose globoja dar vieną talentą, Lietuvoje randantį vis daugiau savo minties gerbėjų. Tai psichologas kunigas Antanas Paškus, Amerikoje, o pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje leidžiantis vis naujas knygas. Tas knygas jis gali rašyti Rožės Šomkaitės dėka ir tik jos rūpesčiu leisti Lietuvoje, kur šie veikalai suranda vis platesnę auditoriją tarp studentų, teologijos ir psichologijos specialistų, išprususių, žmogaus psichiniu ir dvasiniu pasauliu besidominčių skai-

Mūsų bičiuliai

tytojų. Knygos nelengvos savo turiniu, bet patrauklios stiliumi ir labai reikalingos žmogaus vidinio pasaulio – jo pasaulėžiūros, psichologijos, jo sielos – pažinimui.

Kitame puslapyje matote nuotrauką, kuri vaizduoja dr. Rožę Šomkaitę ir Joną Šerną – du didelius labdarus, kurių surinkta ir parengta labdara per metus kelis kartus iš Amerikos atkeliauja į Lietuvą. Jonas Šernas, trečios kartos lietuvis Amerikoje, yra nedidelio miestelio Sveikatos apsaugos departamento direktorius. Nekalbantis lietuviškai. Bet tai nekliudo jam ateiti į dr. Rožės sandėlį ir padėti krauti kompiuterius, knygas, žaislus ar kitokius daiktus į dėžes ir tas dėžes stumti konvejeriu į didžiules automašinas – talpintuvus. Šias dovanas jis siunčia į savo protėvių žemę, kurios niekada nematė ir turbūt nematys.

Rožė Šomkaitė pradėjo rinkti labdarą dar Lietuvos atgimimo pradžioje, vos tik prasidėjo kelionės į Lietuvą. Ji iš karto prisistatė Lietuvos „Caritas“ organizacijai. Gavo sąrašus žmonių, reikalingų šalpos. (Beje, ji dirba ir Lietuvių katalikų religinėje šalpoje.) Grįžusi į Ameriką ėmėsi darbo: rinko ir į Lietuvą siuntė aliejų, riešutų sviestą, makaronus, drabužius, batus, taip pat knygas bibliotekoms bei pavieniams žmonėms ir dar daug įvairiausių daiktų įvairiausiems asme-

nims, kurie anuomet to labai stokojo. Jos globotiniai buvo našlaičiai, neturtingų šeimų vaikai, studentai, šiaip žmonės, kai ji matė, kad ta parama jiems yra būtina. Vėliau dr. Rožė susikoncentravo ties mokyklomis, kaimo vaikais. Gavo iš Lietuvos sąrašus mokyklų, kurioms trūko knygų, kompiuterių, žaislų, popieriaus, ir į jas ėmė keliauti siuntiniai: Kalėdų, Velykų ar kurių kitų švenčių proga. Arba visai be progos. Ypač tų siuntinių dar ir šiandien laukia kaimų vaikai, tėvų neišlepinti brangiais blizgučiais.

Turėdama kelis šimtus adresų (per Kaimo vaikų fondą, kitus fondus), dr. Rožė surenka kompiuterius ar kitus daiktus, knygas į savo namų sandėlį, supakuoja į dėžes, sukrauna į talpintuvus ir plukdo per vandenyną į Lietuvą. Anksčiau būdavo, kad tokius krovinius pakeliui pavogdavo, dabar to beveik nepasitaiko. Tik įsivaizduokite: į tokį talpintuvą vienu metu telpa apie 1200 dėžių. O į Lietuvą per metus iškeliauja keli tokie talpintuvai. Dabar dr. Rožė jau turi ir keletą jaunų talkininkų.

Atvykusi į Lietuvą, Rožė Šomkaitė mėgsta pati aplankyti savo remiamas mokyklas, susitinka su vaikais ir mokytojais, su Bažnyčios atstovais ir vie nuolėmis seselėmis, su „Carito“ darbuotojomis. Jos dienos čia būna sklidinos darbų, sumanymų, idėjų. Pastaruoju metu pablogėjęs regėjimui ji nė nemano lėtinti savo darbų tempo. Lietuvos mokiniams reikia kompiuterių, knygų anglų kalba – Rožės Šomkaitės dėžėse visada būna tokių daiktų.

Rožė Šomkaitė ir Jonas Šernas prie talpintuvo, į kurį kraunamos dėžės su kompiuteriais ir kitais daiktais

Dr. Rožė nemėgsta apsilaidėlių, tinginių, nesąžiningų ir bukų žmonių. Tai jos privilegija, nes pati yra veiksmo, dosnumo ir teisingumo žmogus. Šalia karitatyvinės veiklos kaip ateitininkė visuomenininkė ir Lietuvių fronto bičiulių atstovė, ji domisi įvairiais visuomeniniais ir lietuviybės dalykais. Šių eilučių autorei su dr. Rožė teko susidurti per rūpesčius dėl spaudos. Rožė Šomkaitė buvo tas žmogus, kuris padėjo ant kojų atsistoti ir sustiprėti savaitraščiui „Dienovidis“. Padėjo materialiai ir plėsdama „Dienovidžio“ skaitytojų ratą Amerikoje. Niekuomet nesileido į jokias kalbas dėl viešų padėkų, pagyrų, švelnybių, apskritai šykštėjo žinių apie save ir savo veiklą. Enciklopedijoje apie ją užsiminta vos keliomis informacinėmis eilutėmis, o kitiems ar kitoms skirta

po keletą skilčių. Toks yra pavyzdys gyvenimo, visiškai atiduoto kitiems. Visų pirma artimiesiems, paskui idėjos bičiuliams, o galiausiai tūkstančiams nepažįstamųjų, iš kurių, tikėkimė, kada nors išaugs Lietuvos ateitis.

Bijau, kad dėl šio savo rašinio užsitrauksiu dr. Rožės rūstybę, nes būsiu nepataikiusi į toną ar padariusi kai kurių netikslumų. Bet rašinio esmė yra teisinga, todėl mano baimė mažėja. Žinau, kad, išoriškai rūstaudama ir gal net bardamasi, dr. Rožė širdyje šypsosi ir draugiškai bei tvirtai spaudžia ranką. Taigi visų – Lietuvoje ir Amerikoje – vardu, vardu tų, kuriuos palietė Jūsų gerumo ir dosnumo spinduliai, ačiū Jums, daktare Rože. Gyvuokite visų mūsų džiaugsmui ir paguodai.

Lietuvių fronto karinis padalinys „Kęstutis“

Mindaugas Bloznelis

Nustojus veikti Laikinajai vyriausybei ir vokiečiams likvidavus Lietuvos aktyvistų frontą, tautos siekiams įgyvendinti buvo įkurtos pagrindinės organizacijos. Nepavykus sudaryti Lietuvos siekiams pasišventusių karių struktūrų, kilo mintis sukurti slaptą karinę organizaciją. Kai vokiečiai pareikalavo nuginkluoti sukilėlius, buvo pradėta kaupti slaptas ginklų atsargas, pasinaudojant ankstesne buvusios Karo gynybos valdybos (plk.dr. J.Vėbros) patirtimi.

Lietuvių fronto karinį padalinį „Kęstutis“ įkūrė Juozas Ambrazevičius-Brazaitis, 1942 m. pavedęs jį organizuoti Petruil Vilučiui [1]. Vilutis šiam darbui pakvietė buvusius Sukilimo štabo narius Vladą Čyvą ir Vytautą Stonį, kaip instruktorius organizuoti „Kęstučio“ padalinius Lietuvoje.

Lietuvių fronto sąjūdyje „Kęstutis“ buvo kovinei veiklai skirta organizacija su hierarchine valdymo struktūra, fiksuotu padalinių pavadinimu ir asmenine priesaika patvirtinta naryste. Nors ši organizacija tvarkėsi

kaip grynai karinė, vyresniškumą nusakė ne karinis laipsnis, o užimamos pareigos.

1942 m. P.Vilutis išvyko į Vieną, tad „Kęstučio“ kariniu vadovu J.Ambrazevičius paskyrė Generalinio štabo pulkininką leitenantą Juozą Jankauską, kuriam, kaip štabo darbuotojus, perdavė atsargos karininkus Vladą Čyvą ir Vytautą Stonį. P.Vilučiu vadovaujant buvo parengtas Laikinasis statutai, kurio tekstą, spausdintą rotaprintu, perėmė plk. J.Jankauskas. Pagal šį Statutą „Kęstučio“ struktūroje numatyta vyriausiasis štabas, miestų, apskričių, apylinkių štabai ir kautynių vienetai.

„Kęstučio“ vyriausiajame štabe numatyti penki skyriai: ginklavimosi, kautynių vietų organizavimo, žvalgybos, karo operacijų ir drausmės sprendimų vykdymo.

Miestų, apskričių, apylinkių štabuose buvo numatyti keturi skyriai: ginklavimosi, kautynių vietų organizavimo, žvalgybos, karo operacijų. Štabų skyriai turėjo poskyrius specifinėms veiklos funkcijoms.

*„Kęstučio“ apygardos trečios kuopos štabas 1949 05 28.
Trečioje eilėje iš kairės trečias - kuopos vadas Miliuilis - „Neptūnas“
žuvo su visu štabu Tauragės bei Kaziškio miške 1949 11 8*

Pradėjęs veiklą kaip „Kęstučio“ štabo viršininkas, plk. J.Jankauskas ginklavimuisi ir apsirūpinimui pakviečia kapitoną Repšį [2]. Atrodo, kad jau anksčiau štabe dirbo kpt.A.Tindžiulis, kuris, matyt, vadovavo kautynių vietų organizavimo skyriui [3].

Vėliau žvalgybos skyriaus viršininku plk. J.Jankauskas pakviečia generalinio štabo pulkininką Narcizą Tautvilą, kuris bendradarbiavo su žvalgyboje jau prityrusiu Lietuvių fronto vadovybės nariu Povilu Šilu [4]. Jau 1943 m. vyriausiajame štabe dirba plk. Antanas Šova ir dr. plk. Juozas Vėbra. Pagal štabo struktūrą tai galėtų atitikti karo operacijų skyriaus ir ginklavimosi skyriaus vadovų pareigas [5].

Organizaciniu požiūriu V.Čyvas ir V.Stonis buvo visus padalinius pasidaliję pagal teritorijas, kiekvienas savo veiklos srityje parinko apskričių štabų vadovus, kurie vėl savo nuožiūra parinko valsčių štabų vadovus [6].

Yra duomenų, kad V.Stonis organizavo „Kęstučio“ štabus Šiauliuose, Telšiuose, Kretingoje, Raseiniuose, Šakiuose [7] ir palaikė su jais ryšius. V.Čyvas organizavo štabus Rokiškyje, Biržuose, Utenoje, Vilkaviškyje [8]. „Kęstučio“ apskrities štabo struktūrai iliustruoti susipažinsime su Utenos apskrities „Kęstučio“ štabo ir apskrities valsčių organizacine struktūra.

Utenos apskrityje „Kęstučio“ štabą organizavo ltn. V.Maželis, vėliau ten dirbęs teisėju [9]. 1943 m. štabo

viršininku tapo mjr. Bronius Vaivada. Jo pavaduotoju pradžioje buvo Balys Stasiūnas, kuris vykdė štabo informacijos (žvalgybos?) skyriaus viršininko pareigas [10]. Vėliau štabo viršininko pavaduotoju tapo lt. Balys Žvirblis, organizacinio skyriaus viršininku - Vytautas Žvirblis, ginkluotės skyriaus viršininku - kpt. Jurgis Sirgedas, ūkio ir tiekimo skyriaus viršininku - Sinkivičius [11]. Yra pagrindo manyti, kad lt. V. Maželis vadovavo kovinių vienetų organizavimo skyriui.

Juozas Ardys-Ardinskas, kurio tėvai gyveno greta Utenos, prisimena, kad 1943 m. pavasarį, uždarius universitetą, jis buvo pasitraukęs iš Kauno ir tuo metu Utenoje bendravo su lt. Maželiu, organizuojant ginklų pervežimą kaime įsikūrusiems kovinėms grupėms [12]. 1943 m. rudenį lt. Maželis pradeda leisti pogrindinį leidinį „Prošvaistės“. Tų pačių metų rudenį V. Maželis vyksta į Zarasus organizuoti „Kęstučio“ štabą Zarasų apskrityje. Štabo viršininku skiriamas buvęs (Zarasų) komendantas Šaltenis [13].

Utenos apskrityje buvo organizuoti valsčių štabai ir būriai. Pačioje Utenoje buvo du būriai: miesto būrys, kuriam vadovavo kpt. Kaliazna, ir valsčiaus būrys, kuriam vadovavo lt. Falkauskas (g. 1910 m.). Abiejuose būriuose buvo apie 70 žmonių.

Anykščių valsčiaus būriui vadovavo lt. Juozas Karosis (35 m. amžiaus). Būryje buvo apie 40 žmonių. Aluntos v. būriui vadovavo kpt. Tumėnas. Būryje - apie 30 žmonių. Debeikų v. būriui vadovavo lt. Lipnickas. Bū-

ryje - apie 30 žmonių. Kuktiškių valsčiaus būriui vadovavo lt. Mykolas Augutis (g. 1908 m.), kilęs iš šios apylinkės. Būryje - 25 žmonės. Molėtų valsčiaus būriui vadovavo girininkas Girnikas. Būryje - 30 žmonių. Tauragnų būriui vadovavo vietinis mokytojas. Būryje - apie 30 žmonių. Užpalių ir Vyžuonų būriui vadovavo mokytojas, atsargos karininkas Juozas Namiakas. Būryje - 25 žmonės [14].

Utenos apskrities štabo viršininko mjr. B. Vaivados teigimu, Utenos „Kęstučio“ organizacijoje buvo apie 350 žmonių [15]. Sunku ką nors konkrečiau kalbėti apie būrių ginkluotę, tačiau reikia manyti, kad bent šautuvais šie būriai buvo ginkluoti.

Utenos apskrities „Kęstučio“ štabas su centriniu štabu kontaktavo vieną du kartus per mėnesį: važiuodavo į Kauną arba pats mjr. B. Vaivada, arba lt. Maželis. Skubūs pranešimai, esant reikalui, buvo siunčiami motociklu, juos nuveždavo buvęs komendantas pavaduotojas teisėjas Vytautas Drazdauskas [16].

Neturime detalesnių žinių apie kitus miestų ir apskričių „Kęstučio“ štabus, tačiau Utenos štabo struktūrą galime laikyti pakankamai reprezentatyvia.

Šiaulių kariniam štabui ligi suėmimo vadovavo tuometinis Šiaulių apskrities viršininkas kpt. J. Noreika [17], kuris buvo įsipareigojęs organizuoti ir Mažeikių apskrities štabą bei būrius [18].

Kauno štabo viršininku plk. J. Jankauskas paskyrė aviacijos majo-

raį Zigmą Drungą, Vilniaus štabo viršininku patvirtino inž. plk. ltn. Juozą Vitkų [19]. Štabe taip pat buvo ir mjr. Vaznonis (išlaikomas „Kęstučio“) ir dėstyt. Juška. Telšių apskrities štabo viršininku buvo paskirtas mjr. A.Svilas. V.Stonis nurodo, kad mjr. Svilas pažadėjo organizuoti štabą taip pat ir Kretingoje [20].

1943 m. V.Stonis nutarė, kad Raseiniuose karinį štabą organizuos ltn. Bronius Urbutis. P.Gailiūno patarimu Šakiuose V.Stonis karinį štabą pavedė organizuoti Smulkevičiui (?), su kuriuo paskutinį kartą Stonis susitiko 1944 m. gegužės pradžioje. Vilkaviškyje karinį štabą organizavo ltn. Žemaitelis. Su juo ryšį palaikė V.Čyvas. Marijampolėje karinį štabą organizavo cukraus fabriko inžinierius Vytautas Juozapavičius, su kuriuo V.Stonis matėsi 1944 m. kovo mėnesį [21].

Rokiškio ir Biržų apskričių štabus kūrė kpt. Černius. Su šiais štabais ryšį palaikė V.Čyvas. Taip pat jis palaikė ryšius su Panevėžio apskrities viršininku kpt. Ramoniu, su Kėdainių bei Ukmergės apskričių štabais [22].

Vyriausiojo štabo veikla

Analogiškai kaip ir Lietuvių fronto veikloje, „Kęstučio“ organizacijoje konspiracijos sumetimais nebuvo operatyvinės veiklos dokumentų: įsakymų, raportų ar protokolų, taigi ir archyvo, todėl duomenis apie organizacijos veiklą teko rinkti iš jos dalyvių pasisakymų.

Plk. J.Jankauskas teigia, kad nebuvo „Kęstučio“ organizacijos narių sąrašų - nei vadovų, nei eilinių dalyvių [23]. Su apskričių ir miestų štabų vadovybe vyriausiasis štabas palaikė asmeninius kontaktus maždaug du kartus per mėnesį, o skubiais atvejais – per štabo žygūnus. Susitikimai vykdavo su kiekvienu atskirai. Vyriausiajam štabui buvo atsiskaitoma: kiek įgyta ginklų; kiek įtraukta naujų narių; kaip vyksta pagrindžio spaudos leidimas; kaip renkamos lėšos ginklams įsigyti. Tačiau nebūdavo bendrų įvairių štabų atstovų susitikimų ar susirinkimų vyriausiajame štabe. Apie apskričių štabų veiklą vyriausiąjį štabą informuodavo Vytautas Stonis ir Vladas Čyvas, nuolat palaikę ryšį su jų organizuotų štabų vadovybe.

Plk. J.Jankauskas teigia, kad, jo žiniomis, Vilniuje buvo apie 600 „Kęstučio“ organizacijos narių, Kaune – apie 400. 1944 m. gegužės mėnesį „Kęstučio“ organizacijoje buvo apie 10 000 žmonių [24].

Vis dėlto „Kęstučio“ organizacija naudojos keletu normatyvinio pobūdžio dokumentų. Visų pirma tai buvo Statutas, kurio tekstas buvo perduodamas miestų ir apskričių štabams ir ten platinamas [25]. Negalima atmesti prielaidos, kad turimas 1943 metų tekstas yra anksčiau (1942 m.) parengtojo kopija, padaryta kuriame nors iš apskrities štabų. Be to, mjr. B.Vaivada mini Berlyno spaustuviėje spausdintą instrukciją, kurios nebuvo leista dauginti. Šioje instrukcijoje buvo kalbama apie tris „Kęstučio“ veiklos lai-

kotarpjus: organizacinį, paruošiamąjį ir veiklos laikotarpį [26].

Reikia manyti, kad toks dokumentas turėjo būti saugomas ir vyriausiam štabe, kuriame, vadovaujantis bendra Lietuvių fronto Lietuvos atėities koncepcija, buvo rengiamos atitinkamos instrukcijos ir užduotys. Jas rengė pats plk. ltn. J. Jankauskas drauge su štabo nariais plk. Antanu Šova, dr. inž. plk. Juozu Vėbra ir plk. ltn. Narcizu Tautvilu [27].

„Kęstučio“ vyriausiasis štabas vadovavosi Lietuvių fronto Lietuvos atėities koncepcija, kuri buvo grindžiama sąjungininkų suformuluotais Atlanto chartijos principais. Buvo manoma, kad anglų ir amerikiečių kariniai vadovai neeis sovietų kariuomenei įžengti į Pabaltijį, taigi ir į Lietuvą, kad atsiras galimybė atkurti savarakišką valstybę. „Kęstučio“ uždavinys buvo laiduoti tvarką Lietuvoje, kol bus suorganizuota reguliari Lietuvos kariuomenė [28].

Greta šio uždavinio buvo vykdomi mobilizacijos plano parengiamieji darbai. Tai buvo susiję su dideliais sunkumais, nes reikėjo patikslinti karininkų sąrašą, o daug karininkų buvo suimta ir iš Lietuvos išvežta, dalis jų žuvo, dalis pasitraukė su juos inkorporavusiais sovietinės kariuomenės junginiais; reikėjo nustatyti šaukiamųjų kontingentą ir sąrašus, tai tapo ypač sudėtinga okupacijos sąlygomis [29]. „Kęstučio“ vyriausiasis štabas palaikė nuolatinius ryšius su Lietuvių fronto vadovaujančiuoju centru, daugiausia per A. Damušį [30]. Kai

buvo sukurtas VLIK'as, „Kęstučio“ štabas kaip ekspertas per V. Damušį buvo naudojamas ir VLIK'o uždaviniams spręsti. VLIK'o pavedimu 1943 m. pabaigoje - 1944 m. pradžioje „Kęstučio“ vyriausiam štabe plk. J. Jankauskas kalbėjo apie tris pėstininkų divizijas, kurių kiekvieną sudarė trys pėstininkų pulkai, vienas artilerijos pulkas ir įvairios kitos tarnybos, kaip buvo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje [31]. Buvo sukomplektuota apie 6000 karininkų ir puskarininkų šioms divizijoms.

Kai VLIK'e buvo svarstomos pasipriešinimo galimai antrai sovietinei okupacijai gairės, numatant lietuvių kariuomenės organizavimą, „Kęstučio“ štabe plk. J. Vėbros vadovaujama grupė parengė apsirūpinimo ginklais planą. Ginklus buvo planuojama pirkti iš Švedijos „Bofors“ įmonių, tikintis taip pat suomių pagalbos [32]. Vokiečių kariuomenė buvo priversta trauktis Rytų fronte, ir naciai sutiko leisti, kad Lietuvoje būtų organizuota Vietinė rinktinė savo kraštui saugoti. Lietuvoje į ją buvo žiūrima kaip į būsimos kariuomenės branduolį.

Vietinė rinktinė buvo įkurta 1944 m. vasario 16 d. ir sparčiai augo. Jos štabo trečiojo skyriaus viršininku tapo plk. A. Šova, jo pavaduotoju – plk. J. Jankauskas. Šiame skyriuje taip pat dirbo grandiečiai Juozas Prapuolenis ir Jonas Pajaujis, studentas Stasys Rainys. Trečiasis skyrius rengė mobilizacijos planus, komplektavo įvairių padalinių vadovus.

Naciai, likviduodami Rinktinės štabą, suėmė plk. A.Šovą, taip pat ant-rajį jo pavaduotoją kapitoną. Plk. J.Jankausko tuo metu štabe nebuvo, o civiliniais drabužiais apsirengusių kitų štabo bendradarbių naciai nelietė. Suimti štabo karininkai sunkvežimiu buvo vežami į Latviją, iš ten A.Šovai pavyko pabėgti. Jis slapta grįžo į Lietuvą ir apsisistojęs pas brolių Serežiuje [33].

Vis dėlto Vietinė rinktinė labai sutrukdė „Kęstučio“ organizacijos plėtrą. Kadangi Lietuvių fronto vadovybė palaikė Vietinės rinktinės kūrimą, daugelis „Kęstučio“ struktūroje dalyvavusių karininkų įsijungė į jos dalinius. Kaip matėme, pats plk. J.Jankauskas dirbo Vietinės rinktinės štabo mobilizaciniame skyriuje. 1944 m. gegužės mėnesį likvidavus Vietinę rinktinę, „Kęstučio“ struktūra buvo pažeista - stigo daugelio apskrities ar valsčių štabuose buvusių karininkų.

Viena iš koncepcijų kuriant „Kęstučio“ organizaciją buvo prielaida, kad panašiai kaip 1918 m., priešininkams nusilpus lemiama vaidmenį atliks Lietuvos kariuomenė. Nepavykus sukurti jos branduolio Vietinės rinktinės pagrindu, šios minties nebuvo atsisakyta, tad tuo didesnę reikšmę įgijo „Kęstučio“ organizacija. „Kęstučio“ būriams buvo keliamas uždavinys išsilaikyti trumpai – 48 valandas, kol prasidės mobilizacija ir bus atkurta kariuomenė. Kadangi buvo manoma, kad išsilaikyti reikia trumpai, buvo galima riboti organizacijos narių skaičių [34].

1944 m. gegužės mėnesį išaiškėjo sąjungininkų politinė nuostata - so-

vietų kariuomenė užims Lietuvą. Plk. J.Jankauskas sukvieta „Kęstučio“ vyriausiojo štabo pasitarimą, kuriame dalyvavo plk. A.Šova, plk. N.Tautvilas [35]. Šiame pasitarime buvo parengta paskutinė „Kęstučio“ vyriausiojo štabo direktyva, remiantis prielaida, kad sovietinė kariuomenė Lietuvoje bus tik tris ar keturis mėnesius.

„Kęstučio“ nariams buvo nurodyta pereiti į nelegalią padėtį. Organizacijoje įvedama trejetų struktūra, tai yra grandyje dalyvauja 3-5 nariai. Buvo duoti tokie nurodymai: paslėpti ginklus; priartėjus sovietų kariuomenei į susirėmimus nesivelti, o patiems slapstytis 2-3 žmonių grupėmis; paskelbus mobilizaciją - jai nepaklusti; mobilizuojant per prievartą - pasitraukti į mišką savignai; žmones, kurie pasislėpusius įdavinės sovietinei valdžiai, bausti kaip išdavikus [36].

Rengiant šią instrukciją buvo manoma, kad slapstantis pavyks išvengti susidūrimų tol, kol vadovaujantys anglų ir amerikiečių sluoksniai privers pasitraukti sovietų kariuomenę iš Lietuvos teritorijos.

„Kęstučio“ veikla 1944 m., į Lietuvą veržiantis sovietų kariuomenei

Paskutinė „Kęstučio“ vyriausiojo štabo instrukcija padaryta, matyt, vadovaujantis prielaida, kad grįžusi sovietinė valdžia ims represijų tik prieš aktyviai besipriešinančius žmo-

„Kęstučio“ apygardos partizanai.
Nuotraukos iš dr. Kazio Ambrozaičio asmeninio archyvo

nes, palikdama ramybėje pasyvius gyventojus. Be to, pasyvi laikysena nebuvo priimtina ir tai daliai organizacijos narių, kurie buvo aktyviai dalyvavę 1941 metų sukilimo veikloje. Kazys Ambrozaitis, kuris tuo metu buvo Vytauto Stonio padėjėjas, prisimena apie ryšių struktūrą sovietų dar neužimtoje Lietuvos dalyje, kurioje V.Stonis ir B.Urbonaitis turėjo kurti ryšių tinklą Šakių, Radviliškio srityse, kpt. P.Gužaitis, K.Ambrozaitis - Žemaitijoje, Albinas Jaudegis, J.Prapuolenis - Suvalkijoje [37].

1944 m. liepos viduryje Kaune buvusieji jaunesnieji „Kęstučio“ nariai nusprendė trauktis į Vakarų Lietuvą. Buvo iškasta dalis paslėptų ginklų ir pakrauta sunkvežimyje, gautame iš Pienocentro garažų, kurį vairavo J.Dulaitis [38]. Aptarti susidariusios padėties Aguonų gatvėje susirinko septynieše: V.Stonis, K.Ambrozaitis, Juozas Oleka, Antanas Pladis, Antanas Matukynas, Kižys (gal dar ir V.Adomaitis?).

K.Ambrozaitis dar mini planą naudojantis B.Stasiukaičio ryšiais

greitosios pagalbos automašinomis pagrobti iš gestapo patalpų Miulerį kaip įkaitą (galbūt A.Damušui ir kitiems suimtiems Lietuvių fronto vadovams išlaisvinti) [39].

Pasitarimas Aguonų gatvėje įvyko vakare, kai buvo draudžiama naudoti elektrą. Pastebėjusi per pakankamai sandariai užtemdytus langus šviestą, kaimynė pranešė vokiečių patruliams apie „sovietų desantą“, susimetusi Aguonų gatvėje. Nedelsiant patruliai septynetą nuvarė į buvusios karo policijos kareivines Aukštaičių - K.Petrausko gatvių kampe, kur buvo įsikūrusi iš Vilniaus pasitraukusi žandarmerija. Pradžioje pasitarimo dalyviai tikėjosi išsiteisinti, tačiau vėliau suprato, kad juos ruošiasi sušaudyti. Geriausiai vokiečių kalbą mokėjęs K.Ambrozaitis prisistatė vadovu, tad seržantas, perskaitęs karo lauko teismo (*Feldgericht*) sprendimą, drauge su trejetu kareivių vedė jį sušaudyti. Čia K.Ambrozaitis atsitiktinai pamatė buvusį Karo mokyklos lektorių kpt. Reikalą ir prašė gelbėti.

Reikalas perėmė septynetą iš vokiečių ir uždarė saugoti. Kadangi jo paties kareivių ten mažai buvo, jis perspėjo, kad sargybai gali pastatyti tik vieną savo kareivį lietuvių, kitas bus vokiečiai. Atvirai pagelbėti jis negalėjo, tad patarė tartis su sargybiniu lietuviu ir kaip nors pabėgti.

Lietuvis sargybinis sutarė su vokiečiu, kad jis saugos pirmą nakties pusę, tad vokiečiai užmigo. Jie šiaip taip prišnekino lietuvių atidaryti duris, visi išsiveržė į laisvę ir spruko.

Lietuvis sargybinis į juos nešovė, bet, truputį sudvejojęs, vėliau leidosi kartu su jais.

Jie pasiekė Šv.Trejybės bažnyčios kieme laukusį sunkvežimį, kuriame buvo pakrauti plk. J.Vėbros ir A.Damušio slėpti (atrodo, ties Chemijos instituto laboratorija Vydūno alėjos gale) ginklai - granatos, kulkosvaidžiai, taip pat V.Stonio minimi FN pistoletai (iš viso, kaip kalbama, apie 70 vienetų, kurių dalis buvo numatyta perduoti į Suvalkiją). K.Ambrozaitis taip pat prisimena gavęs naują karišką vokiečių motociklą [40]. V.Adomaitis apsirengė policijos uniformą, atsistojo kėbule ir taip sunkvežimiu nuvažiavo iki Raseinių, kurių apylinkėse buvo iškrautas.

K.Ambrozaitis turėjo LF vadovybės ir „Kęstučio“ įgaliojimus veikti Žemaitijoje. V.Stonis važiavo atskirai – jis turėjo kuo greičiau susisiekti su B.Urbutiu. Gali būti, kad jį motociklu vežė j. ltn. Stasys Ignatavičius. Drauge su K.Ambrozaičiu atvyko ir A.Matukynas, gyd. Poavilanis – iš viso penkiese. Su šia grupe K.Ambrozaitis tėviškėje (Vadžgiryje) organizavo būrį apsaugai nuo sovietų desantininkų, kurie buvo išmėtyti apylinkėse. Be to, K.Ambrozaitis susisiekė su Jurbarke veikusiu mokytoju P.Paulavičium.

Apie ginklus taip pat buvo informuotas kpt. P.Gužaitis, kuris buvo atsiųstas į Kelmę užmegzti kontaktą su kun. A.Čmieliumi veiklai koordinuoti. Tuo metu jaunesni karininkai galvojo apie aktyvią gynybą, ir K.Amb-

rozaitis pasiuntė į vokiečių desantininkų mokyklą tris žmones, kad, soviėtų kariuomenei okupavus teritoriją, turėtų ryšio priemones kontaktui. Buvo tikimasi, kad vokiečiai atmuš soviėtų puolimą ir grįš (sudarius separatinę taiką) arba anglų ir amerikiečių karinė vadovybė privers sovietinę kariuomenę atsitraukti.

Anksčiau aprašytas veiklos epizodas neatitinka paskutinių „Kęstučio“ vyriausiojo štabo direktyvų, todėl kyla klausimas, ar tai buvo aktyvesnės grupės narių desperacinis poelgis, ar vis dėlto jau pakitusi Lietuvių fronto vadovybės veiklos strategija.

Į šį klausimą galbūt galėsime atsakyti patyrinėję tolesnius įvykius.

Pasitarimas Raseiniuose

Liepos 14 d. Raseiniuose vyko pasitarimas pas „Kęstučio“ apskrities štabo viršininką lt. Bronių Urbutį. Jame dalyvavo K. Ambrozaitis, vyriausiojo štabo atstovas, Vytautas Adomaitis, B. Urbutis, Raseinių apskr. „Kęstučio“ štabo vadovas, Juška, Urbutio pavaduotojas, Stasys Ignatavičius, V. Stonis [41]. Neatvyko Ariogalos valsčiaus LLA vadas lt. Liepa ir kpt. P. Gužaitis. Kituose šaltiniuose tarp dalyvių minimas Krikščionas [42]. Pasitarimui vadovavo V. Stonis ir B. Urbutis.

Buvo svarstyti keturi klausimai: „Kęstučio“ vyriausiojo štabo atstovo K. Ambrozaičio informacija; ginkluoto pasipriešinimo sovietų armijai or-

ganizavimas; Lietuvių fronto „Kęstučio“ organizacijos susijungimas su LLA; Lietuvių fronto laikysena okupacijos metu.

K. Ambrozaitis savo pranešime supažindino su paskutinėmis „Kęstučio“ vyriausiojo štabo direktyvomis, nurodydamas vietinėms organizacijoms, kaip elgtis pagal aplinkybes atėjus sovietų armijai: vengti mobilizacijos, slėptis, eiti į mišką, tačiau kategoriškai draudžia atvirą konfliktą su sovietinės kariuomenės daliniais, neišprovokuoti Raudonosios armijos represijų, nes dėl to gali būti sunaikintos ištisos vietovės [43].

„Toliau Ambrozaitis pareiškė, kad susidariusių aplinkybių sąlygojamas pasyvaus pasipriešinimo laikotarpis negali būti ilgas, todėl štabas nutarė <...> duoti nurodymą visoms Lietuvių fronto organizacijoms susijungti su Lietuvos laisvės armijos organizacija [44].“

Po K. Ambrozaičio pranešime nurodytų direktyvų antras darbotvarkės klausimas nebuvo svarstomas. Trečiu klausimu kalbėjęs B. Urbutis siūlė organizacijoms susijungti. Tačiau nurodė, kad jis be štabo nurodymo, savo iniciatyva, kaip Raseinių apskrities štabo vadovas, svarstė tą klausimą su LLA atstovais, bet jie nesutarė, nes LLA atstovai norėjo, kad „Kęstutis“ įsijungtų į Lietuvos laisvės armiją, o ne priešingai, kaip to norėjo „Kęstučio“ nariai, kurie motyvavo, kad „Kęstučio“ organizacija yra galingesnė, turi prityrusius vadovus [45].

V.Stonis nurodo dar vieną nesutarimo priežastį: LLA atstovai siūlė nedelsiant organizuoti būrius ir eiti į mišką, o Lietuvių fronto žmonės manė, kad, kol nepasirodė sovietinė armija, tol nėra ko eiti į mišką [46]. Šį klausimą jie svarstė kitame pasitarime.

Ketvirtu klausimu pasisakė V.Stonis, jis nurodė organizacijos nariams, kaip elgtis pagrindžio sąlygomis: vengti mobilizacijos, gyventi nelegaliai, priklausomai nuo aplinkybių, ne daugiau kaip po 2-3 žmones vienoje vietoje; vengti susirėmimų su sovietinės armijos kariais; jeigu sovietinė valdžia imsis aktyvių veiksmų mobilizacijai, ginkluotiems trauktis į mišką; išsiaiškinti sovietų valdžiai talkinančius informatorius, kurie išduoda besislapstančius, ir juos naikinti [47].

Susirinkime buvo priimtos visos vyriausiojo štabo direktyvos, kurias perdavė K.Ambrozaitis, taip pat V.Stonio nurodymai. Dėl LLA ir „Kęstučio“ susijungimo nutarta neduoti priesaikos LLA organizacijai, o siekti, kad LLA įsiliėtų į „Kęstutį“ [48].

Bendros vadovybės klausimus buvo nutarta svarstyti kitame susitikime, kuris buvo numatytas po savaitės. Jame dalyvavo K.Ambrozaitis, V.Adomaitis, gyd. Pavilanis, kpt. P.Gužaitis. V.Stonis ir S.Ignatavičius vėlavo. Privalėjo dalyvauti ir B.Urbutis, tačiau šaltinyje [49] tai nenurodyta. Neturime duomenų, ar tai tas pats susirinkimas Raseinių apskr. Dainių kaime, kurį mini S.Ignatavi-

čius ir kuriame 1944 m. rugpjūčio pradžioje buvo sutarta įsteigti jungtinį štabą, kad šis vadovautų LLA ir Lietuvių fronto organizacijoms Raseinių apskrityje. Taip pat neturime duomenų apie 1944 m. rugpjūčio 12 d. numatytą Raseiniuose įsteigto jungtinio štabo posėdį [50].

Vis dėlto V.Stonis nurodo, kad traukiantis vokiečiams „Kęstučio“ būriai turėjo užimti paštus, telegrafo ir valstybines įstaigas, pramonės ir prekybos įmones tarpuvaldžio laikotarpiui [51].

Taigi, sprendžiant iš turimos medžiagos, galima tvirtinti, jog bent dalis „Kęstučio“ organizacijai priklausančių narių ruošėsi aktyviai priešintis artėjančiai sovietinei valdžiai, galbūt negalėdami atsisakyti vilties, jog sovietų armija bus sulaikyta.

K.Ambrozaitis, tuo metu veikęs kaip „Kęstučio“ štabo vyr. įgaliotinis ir kontaktavęs su Lietuvių fronto politiniu sektoriumi (J.Ambrazevičiumi-Brazaičiu), mano, kad J.Brazaitis pasitikėjęs informacija iš užsienio dėl Lietuvos ateities ir liepęs organizuotis partizaninei veiklai. Taip pat jis teigia, kad vyriausiasis štabas pageidavo sudaryti gerus ryšius su būsima užfronte ir per „Kęstučio“ struktūroje veikusį Jurbarko mokytoją Petrą Paulaitį siūlė pasiūsti žmones į desantininkų mokyklą, kurie grįžtų aprūpinti ryšio technika ir būtų apmokyti ryšius palaikyti [52]. Čia vėlgi išskyla ir santykių su vokiečių kariuomene klausimas, nes lig šiol jų buvo vengiama.

Sovietinei armijai spaudžiant vokiečius, tiek vokiečių kariuomenė, tiek ir civilinė administracija stengėsi lietuviais papildyti mažėjančius reusus. Be abejo, ir lietuviams vokiečių parama ginklais bei technika buvo naudinga. 1944 m. rugpjūčio - rugsėjo mėnesiais aktyvius santykius su vokiečių vadovybe užmezgė kpt. Ignas Vilius-Vėlavičius, plk. ltn. Leonas Valkūnas. Vokiečių administracija ne kartą siūlė bendradarbiauti kpt. P.Gužaičiui.

Kpt. I.Vilius ruošėsi pasilikti Lietuvoje atėjus sovietinei armijai ir stengėsi sutelkti savo rankose įgaliotimus vadovauti įvairių grupių ginkluotam pasipriešinimui. Tam jis gavo formalius plk. Mato Naujoko įgaliotimus vadovauti Šaulių sąjungai [53], o vėliau Laisvės kovotojų sąjungos vadovo Jono Jurkūno - Lietuvos laisvės kovotojų būriams [54].

Be to, kpt. I.Vilius buvo Lietuvos nacionalistų partijos kautynių dalinių „Geležinis vilkas“ viršininkas. Tiesa, teigė I.Vilius, kadangi į „Geležinio vilko“ (GV) kovinius dalinius galėjo būti priimami asmenys, kurie ne mažiau kaip šešis mėnesius priklausė Lietuvių nacionalistų partijai (LNP), todėl dar nebuvo pradėta steigti tas ginkluotas grupes, o GV apskričių organizacijų viršininkams buvo siūloma pirma steigti apskričių LNP organizacijas ir atrinkti iš jų asmenis, galimus priimti į GV grupuotes [55]. Žinoma, pastaruoju teiginiu galima ir abejoti, atsižvelgiant į tai, kad jis fiksuotas tardymo metu.

Ginklai į Suvalkiją

Dr. plk.J.Vėbra su sau artimais žmonėmis buvo paslėpęs nemažai ginklų buvusios Ginklavimo valdybos, o vėliau VDU Chemijos instituto, buvusio Vydūno alėjos gale, aplinkoje. Grandietis, „Kęstučio“ narys Apolinaras Pukas dirbo plk. J.Vėbros asistentu ir žinojo, kur paslėpti FN pistoletai ir kiti ginklai.

Kai 1944 m. liepos pabaigoje buvo nuspręsta trauktis iš Kauno, į Suvalkiją ginklams transportuoti buvo gautos dvi gaisrinės mašinos, kurias parūpino pogrindžiai talkininkavę karininkai Vytautas ir Viktoras Vilkutaičiai. Jiedu 1940-1941 m. buvo repatrijavę į Vokietiją, o prasidėjus karui atsidūrė Lietuvoje, vienas kaip *Abwehro* karininkas, kitas dirbo vokiečių kariuomenės štabe.

Apolinaras Pukas pakrovė mašinas iš J.Vėbros paslėptų ginklų atsargų ir tuos ginklus nuvežė į Marijampolę, Sietyno gatvę, kur gyveno J.Prapuolenio tėvai. Ten jos buvo iškrautos, o ginklai per Vincą Selioką, Vincą Matulį ir Jaudegį buvo paskleisti Suvalkijoje [56].

Ginklai į Šiaurės Lietuvą

Paskutinėmis 1944 m. liepos dienomis grandiečiai Jonas Antanaitis, Liudas Januševičius ir J.Antanaičio kaimynas stud. Petras Kazlauskas nusprendė trauktis į tėviškę Joniškio apskrityje ir apsiginkluoti. J.Antanai-

tis, kaip grandietis, gerai pažinojo Apolinarą Puką, kuris žinojo, kur paslėpti ginklai, ir jiems atvykus prie Chemijos instituto padėjo juos iškasti. Dalis ginklų jau buvo iškasta, tačiau jie surado porą dėžių su įvairiais ginklais: lengvu rusišku kulkosvaidžiu, rusiškais automatais, šoviniais, FN pistoletais. Visą tą krovinį jie susipakavo ir patraukė Kėdainių link. Ties Cinkiškiais susitiko vokiečių sunkvežimius ir įsiprašė pavėžėti. Vokiečiai net neklausinėję padėjo jiems įkelti nešulius. Su vokiečiais atvažiavo į Panevėžį. Čia įlipo į siaurąjį traukinuką ir juo atvažiavo į Linkuvą, o iš ten jau arkliais J. Antanaitis su L. Januševičiumi atvyko į Antanaičio tėviškę, o Kazlauskas - į savo.

J. Antanaitis Šiauliuose su „Kęstučio“ organizacija palaikė ryšius per atsargos karininką Vinčiūną. Joniškyje taip pat buvo suorganizavę „Kęstučiui“ priklausančias grupes.

J. Antanaitis ir L. Januševičius Pašvitinyje organizavo apie 30 žmonių grupę, kaip „Kęstučio“ padalinį, kurio apginklavimui panaudojo ir jų atneštus ginklus. Ši jaunimo grupė nuvyko į stovyklą prie Gruzdžių, kur vyko kariniai apmokymai.

Frontui artėjant didžioji jų dalis įsijungė į Žemaičių pulką [57].

Generolas Miškinis

1944 m. birželio mėnesį gen. M. Pečiulionis skelbia save visų karių pasipriešinimo organizacijų vadu

ir tą patį mėnesį atvyksta į Šiaulius, kur stengiasi gauti pritarimą šiam savo vaidmeniui. Tačiau tautininkų grupuotė atsisako jį pripažinti. „Kęstučio“ atstovai Šiauliuose jį pripažinti sutinka, o LLA delsia, tad Pečiulionis vyksta į Panevėžį. Kviesdamas jungtis bendrai pasipriešinimo kovai paskelbia atsišaukimą, kurį pasirašo „generolas Miškinis“ [58].

Čia kyla klausimas, ar šis pasiskelbimas vyriausiuoju vadu yra padikuotas asmeninės gen. M. Pečiulionio iniciatyvos, ar jis turėjo kokį nors mandatą, kurio nemini kalbėdamas apie šį faktą. Žinoma, kad 1944 m. rugpjūčio mėn. Kretingoje gen. M. Pečiulionis susisiekia su LLA ir vėliau įeina į LLA kuriamą Lietuvos gynybos komitetą, kaip jo narys, drauge su Kazimieru Veverskiu ir kitais komiteto nariais. Jis teigia, kad šis komitetas 1944 m. sudarė kontaktus su vokiečių karine vadovybe, siekdamas tokių tikslų:

1. Gauti iš vokiečių vadovybės ginklų LLA kovai su Raudonąja armija.

3. Vokiečių žvalgybos mokyklose paruošti desantininkus permetimui į užnugarį [59].

Į žvalgybos mokyklas pasiūsta 100 žmonių.

Kalbėdamas apie LGK strategiją M. Pečiulionis nurodo tris galimas strategijas:

1. Traukiantis vokiečiams išlaikyti dalį Lietuvos teritorijos, kurioje skelbti atkurtą nepriklausomą valstybę, jos neutralitetą ir deklaruoti ge-

rus kaimyninius santykius. Pasaulis sužinos, kad kraštas nenori Sovietų Sąjungos.

2. Turint Lietuvos teritorijos dalyką kontaktuoti su Raudonąja armija ir reikalauti gerbti neliečiamumą ir nepriklausomybės siekį.

3. Pereiti į gilų pagrindį ir ugdyti tautą nepriklausomybei [60].

Kaip matome, pastaroji, trečia, strategija atitinka paskutinius „Kęstučio“ vadovybės nurodymus. Vis dėlto reikėtų manyti, kad pasitraukęs iš Vilniaus gen. M. Pečiulionis jau išėjo iš „Kęstučio“ struktūros ir veikė be „Kęstučio“ vyriausiojo štabo mandato.

Pasitarimas Kaltinėnuose

Šio pasitarimo iniciatoriumi galima laikyti kpt. Igną Vilių-Vėlavičių, kuris, remdamasis vokiečių interesams atstovaujančio SS mjr. J. Gerulio pageidavimu, turėjo sutelkti į pasitarimą daugiau autoritetingų lietuvių, juos surinkti iš įvairių vietų. Karaliaučiaus universiteto profesorius mjr. J. Gerulis, kuris nuolat dalyvavo vokiečių okupacinėje politikoje, sakėsi turįs įgaliojimus lietuvius įtraukti į kovą prieš Raudonąją armiją, organizuoti SS batalionus [61].

Pasitarimo dalyviais buvo numatyti prof. Z. Ivinskis, prof. J. Fladžinskis (VLIK'o nariai), dr. Juozas Pajaujis, gen. T. Daukantas, energingas kunigas Vytautas Baltutis, kpt. P. Šopaga, Kretingos apskrities viršininkas gen. P. Plechavičius; juos turėjo surink-

ti dviem automobiliais važiuavę kpt. I. Vilius ir ltn. P. Čeponis. Be to, į pasitarimą buvo pakviesti kpt. P. Gužaitis, Tėvynės apsaugos rinktinės (kpt. I. Jautulio pulko) ir LLA atstovai.

Vykstant į Kaltinėnus kpt. Vilius-Vėlavičius patyrė avariją, ir jis pats bei su juo važiuavę keleiviai dr. J. Pajaujis bei gen. T. Daukantas buvo sužeisti, o prof. Z. Ivinskis pritrektas, tad į pasitarimą jie negalėjo atvykti. Vis dėlto pasitarimas įvyko 1944 m. rugsėjo 5 d. Kaltinėnų klebono patalpose, nes atsigavęs po sutrenkimo atvyko prof. Z. Ivinskis, turėjęs tuo metu VLIK'o įgaliojimus. Šiame pasitarime dalyvavęs kpt. P. Gužaitis mini susitikimą kaip VLIK'o ir LLA pasitarimą [62]. LLA vadovai K. Veverskis ir kpt. A. Karalius atvyko pasirašyti susitarimą su vokiečių administracijos atstovais, tikėdamiesi susitarti dėl galimos paramos, priimtinos politiniu požiūriu [63]. Tarp atvykusiųjų minimi ltn. J. Barzda, tarpininkavęs LLA kontaktams su vokiečių kariuomene, mokytojas Petras Paulaitis (Lietuvos laisvės gynėjų sąjūdis, susijęs su „Kęstučiu“), gen. M. Pečiulionis (čia pristatomas kaip LLA atstovas), kpt. S. Kantvydas [64].

Kpt. A. Karalius kalba, kad ltn. J. Barzdai pavyko iš anksto sužinoti vokiečių pasiūlymus:

1. Vokiečių užimtoje Lietuvos teritorijoje suburti ir organizuoti SS junginius, kurie fronte kovotų su sovietine kariuomene.

2. Veikiančius vokiečių užimtoje teritorijoje lietuvių partizanų dali-

nius legalizuoti, kad jie vykdytų pagalbinę policijos funkcijas [65].

Kadangi tokie pasiūlymai lietuviams buvo nepriimtini, teigia kpt. A.Karalius, tai susirinkusieji, nelaukę prof. J.Gerulio, išsiskirstė [66]. Galima manyti, kad pasitarimo Kaltinėnuose tikslas nebuvo vien derybos su vokiečių administracija, kaip akcentuoja kpt. I.Vilius. Tai buvo patogi proga susirinkti įvairių grupių atstovams aptarti bendrą strategiją artėjant sovietinei armijai. Čia galėjo būti aptarti ir LLA bei „Kęstučio“ bendros veiklos principai.

Istorikas K.Kasparas tvirtina, kad šiame pasitarime buvo priimtas nutarimas perduoti VLIK'o politinius bei karinius įgaliojimus Lietuvos laisvės armijai ir jos sudarytam Lietuvos gynimo komitetui [67]. Tačiau apie tai nieko nekalba LLA pagrindiniai vadovai A.Eidimtas [68] ir A.Karalius [69] savo parodymuose, kur smulkiai aprašoma LLA veikla, taip pat ir Kaltinėnų pasitarimas, po kurio, kaip teigia A.Karalius, K.Ververskis iš viso nutraukė derybas su vokiečiais, pavedęs lt. J.Barzdai veikti savo iniciatyva, palaikant naudingus technikos ir ginklų įsigijimui kontaktus. Apie tai nekalba ir kpt. P.Gužaitis (K.Kasparo pristatytas kaip Lietuvių fronto atstovas šiame pasitarime [70]), kuris, kaip ir kpt. I.Vilius, tvirtina, jog jokio susitarimo su prof. Geruliu nebuvo pasiektas [71]. Tuo labiau kad ir pačioje LLA vadovybėje kilo daug nesutarimų, ji buvo keičiama [72]. Nekalba apie tai ir gen. M.Pečiulionis [73], ku-

ri K.Kasparas nurodo šaltiniu savo teiginiui paremti.

Atsiradę LLA vidiniai nesutarimai dažniau aiškinami kaip skirtingų požiūrių į santykius su vokiečiais padarinys, neatmetant ir asmeninių ambicijų. Tačiau žinant paskutinę „Kęstučio“ direktyvą, kuri iš esmės sutapo su VLIK'o nuostata vengti aktyvių veiksmų, o išsaugoti žmogiškuosius resursus, galima svarstyti dar vieną LLA vidinio nesutarimo motyvą - aukštesniųjų LLA karininkų nepritarimą radikaliųjų LLA vadovų K.Ververskio ir A.Eidimto siūlomai aktyvių veiksmų taktikai. Visa tai įvertinus anksčiau minėtas K.Kasparo teiginys neatrodo įtikinamas, tuo labiau kad tai nepatvirtinama „mažojo“ VLIK'o protokoluose.

Vis dėlto 1944 m. rudenį Žemaitijoje nebuvo vieningos nuomonės, kaip elgtis artėjant sovietų kariuomenei. Buvo formuojami žemaičių pulkai, kurie glaudžiai bendravo su vokiečių kariuomenės daliniais. Buvo *Vanagų* būriai, kurie, vadovaujami LLA, planavo savarankišką pasipriešinimą sovietų okupacijai.

Dalis „Kęstučio“ būriuose susitelkusių žmonių iš Joniškio, Pašvitinio ir kitų vietovių, susirinkę į apmokymo stovyklas ir iš jų pasitraukę, įsijungė į Žemaičių pulką [74]. Plk. A.Šova, kai J.Antanaitis ir L.Januševičius su juo susitiko 1944 m. ties Kulišiais ir papasakojo apie Žemaitijoje organizuojamus pulkus, apie *Vanagus* sakė: „Tik kvailiai gali kišti galvas vokiečiams, kai jie pralaimi karą. Rei-

kia elgtis gudriai, nes bolševikai tikrai okupuos, reikia galvoti, kaip išsiskuti.“ A.Šova parašė tekstą, raginantį netalkininkauti vokiečiams, o išsisaugoti; jį J.Antanaitis ir L.Januševičius Telšiuose padaugino rotatoriumi ir paskleidė. Šiame atsišaukime buvo teigiama, kad bolševikų okupacija gali ilgai užsitęsti. Svarbiausia, kad išsilaikytų žmonės, nestodami nei į sovietinę, nei į vokiečių kariuomenę.

A.Šova kritikavo *Vanagus* ir LLA už per daug aktyvią veiklą. Susitikęs su plk. J.Jankausku, jis apgailėstavo, kad Pašvitinio kęstutiečiai įstojo į žemaičių pulką. „Geriau jau būtų slapstęsi kur nors miškuose ir laukę, kas bus sovietams atėjus“, - kalbėjo jis [75].

Pasitarimas Rietave

Esant tokiai neramiai aplinkai Rietave, vikaro kunigo Veselio patalpose, antroje rugsėjo pusėje buvo sukvietas Lietuvių fronto pasitarimas, kurio vienas iš iniciatorių buvo plk. J.Jankauskas, „Kęstučio“ vyriausiojo štabo vadovas. Jo duomenimis, šiame pasitarime dalyvavo atvykę iš Vokietijos Zenonas Ivinskis, Leonas Prapuolenis, Pranas Padalis-Padolskis, P.Malinauskas, Gabrys (?), Šiaulių seminarijos direktorius, du jauni vyrai (inžinieriai) iš Kauno, taip pat kun. Veselis [76].

Šio pasitarimo dalyvis Jonas Virbickas mini, kad dalyvavo taip pat Leipus, Juozas Šimkus, Raulinaitis, Jankauskas, Jonas Antanaitis [77],

J.Grinius. J.Antanaitis tuo metu Žemaitijoje buvo drauge su Liudu Januševičiumi, todėl greta J.Virbicko paminėto J.Antanaičio šiame pasitarime dalyvavo ir L.Januševičius, taip pat Vokietaitis.

Dienotvarkėje buvo informaciniai pranešimai, kuriuos pateikė Leonas Prapuolenis ir dr.Jonas Grinius, be to, svarstytos dvi problemos: Lietuvių fronto nuostatos esamomis aplinkybėmis ir atitinkamų tekstų parengimas. Parengta kreipimasis į lietuvių tautą, raginant kurti demokratinę nepriklausomą valstybę, ir kreipimasis į sąjungininkus, kad, sovietų kariuomenei užėmus Lietuvą, būtų atkurta nepriklausoma Lietuva.

Buvo nutarta išleisti „Į laisvę“ numerį, kuris turėjo paliudyti, kad ir užėmus kraštą sovietų kariuomenei išlieka nepriklausomybės siekis [78]. Šiuo klausimu visi sutarė, ir Gabriui buvo pavesta išleisti specialią „Į laisvę“ laidą.

Stasys Žymantas nurodo, kad VLIK'o delegatūra Berlyne 1944 m. siuntė (pavedė) Pranui Padaliui, Leonui Prapuoleniui, Zenonui Ivinskiui ir kt. vykti į Lietuvą susitikti su aktyviais pogrindžio veikėjais. Rietavo pasitarime dalyvavę Z.Ivinskis, L.Prapuolenis ir P.Padalis buvo ne vien Lietuvių fronto atstovybės nariai, bet ir VLIK'o įgaliotiniai. Neaiškus jų kaip VLIK'o įgaliotinių vaidmuo. Jeigu siūlyta parengti deklaracija buvo numatyta skleisti VLIK'o vardu, nors ir spausdinama „Į laisvę“ leidinyje, tuomet Rietavo pasitarimas būtų įgijęs nepriklausomybės

siekio pakartojimo reikšmę sovietinės okupacijos akivaizdoje.

Kitas svarstytas klausimas - „Kęstučio“ sujungimas su kitomis ginkluoto pasipriešinimo grupėmis. Vokietaitis informavo, kad LLA aktyviai kovoja su sovietine armija, bet stinga jėgų, todėl reikėtų sujungti „Kęstutį“ su LLA. Tam nepritarė plk. J.Jankauskas, nes: šiomis aplinkybėmis kova su sovietine armija neprasminga ir neduos naudos, bus tik aukų; jau perduoti nurodymai dėl „Kęstučio“ taktikos, todėl neįmanoma jų keisti.

Dauguma pasitarimo dalyvių nepritarė „Kęstučio“ ir LLA jungimuisi. Plk. J.Jankauskas lieka Lietuvoje, kaip LF rezidentas [79].

Neturime šio pasitarimo dokumentų, jų gali ir nebūti, kaip buvo įprasta Lietuvių fronto ir „Kęstučio“ elgsenoje, todėl sunku spręsti, ar buvo koks nors formalus sprendimas, atpalaiduojantis „Kęstučio“ narius nuo priesaikos.

Ginkluoto pasipriešinimo kovose „Kęstutis“ kaip organizuota struktūra nedalyvavo, nors didelė dalis jos narių vokiečių okupacijos metais aktyviai dalyvavo įvairiuose ginkluoto pasipriešinimo struktūrose. Čia būtų galima paminėti ir inž. plk. J.Vitkų (Kazimieraitį), mjr. Z.Drungą (Mykolas - Jonas), mjr. B.Vaivadą ir kt. jau okupuotoje Lietuvoje, Tėvynės apsaugos rinktinę.

Dalis jų įsijungė į LLA struktūras. Pavyzdžiui, mjr. A.Svilas, kpt. Kaliaitna ir daugelis kitų. Bet tai jau atskiros studijos tema.

Panaudoti šaltiniai

1. Adolfas Damušis. Lithuania against Soviet and Nazi Agression. The American Foundation for Lithuanian Research Inc.1998, p.114.
2. LYA, f.K-I, baudž. byla 27355/3, t.II, p.387.
3. LYA, f.K-I, baudž. byla 27355/3, t.VII, p.185.
4. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.389.
5. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.393.
6. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.387.
7. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.212.
8. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.213.
9. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.212.
10. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.185.
11. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.190.
12. M.Bloznelio asm.archyvas. Pokalbis su J.Ardžiu-Ardinskiu, 1999.
13. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.194.
14. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.195.
15. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.185.
16. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.193.
17. M.Bloznelio asm.archyvas. M.Banionio liudijimas, 1997.
18. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.213.
19. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.388.
20. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.213.
21. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.212.
22. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.212-213.
23. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.387.
24. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.388.

25. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.193.
26. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.193-194.
27. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.389.
28. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.415.
29. Adolfas Damušis. Lithuania against Soviet and Nazi Agression, p.179.
30. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.390.
31. Adolfas Damušis. Lithuania against Soviet and Nazi Agression, p.179-181.
32. M.Bloznelio asm.archyvas. Pokalbis su A.Damušiu, 1999. VIII.18.
33. M.Bloznelio asm.archyvas. Pokalbis su J.Prapuoleniu, 2000 m.
34. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.212.
35. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.415.
36. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.II, p.389.
37. M.Bloznelio asm.archyvas. Pokalbis su K.Ambrozaičiu, 1999, p.3.
38. M.Bloznelio asm.archyvas. Pokalbis su K.Ambrozaičiu, 1999, p.1.
39. Ten pat.
40. Ten pat p. 1-2.
41. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.220 (V.Stonio parodymai).
42. LTSR MA, arch.dok.V rink., V.1962, p.28.
43. LVA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.220.
44. Ten pat, p.220.
45. Ten pat, p.221.
46. Ten pat, p.220.
47. Ten pat, p.221.
48. LTSR MA, arch.dok.V rink., V.1962, p.30-31.
49. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.215.
50. LTSR MA, arch.dok.VII rink. "Geležinis vilkas", V.1962, p.31.
51. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.225.
52. M.Bloznelio asm.archyvas. Pokalbis su K.Ambrozaičiu, 1999, p.2.
53. LTSR MA, arch.dok.VII rink. "Geležinis vilkas", V.1962, p.112.
54. Ten pat, p.113.
55. Ten pat, p. 69.
56. M.Bloznelio asm.archyvas. Pokalbis su J.Prapuoleniu, 1999. VI.26.
57. Ten pat, pokalbis su J.Antanaičiu.
58. LYA, f.K-I, b.byla 9164/3, t.I,p.69 (M.Pečiulionio parodymai).
59. Ten pat, p. 34-35.
60. Ten pat, p. 35.
61. LTSR MA, arch.dok.VII rink. "Geležinis vilkas", V.1962, p.135.
62. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.IX, p.81.
63. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.177 (kpt. A.Karaliaus parodymai).
64. Laisvės kovų archyvas, Nr.10, k.1994, p.62.
65. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.177.
66. Ten pat, p.178.
67. Laisvės kovų archyvas, Nr.10, k.1994, p.63.
68. LYA, f.K-I, b.byla 15742/3, t.I, p.70-80.
69. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.VII, p.177-178.
70. Laisvės kovų archyvas, Nr.10, k.1994, p. 62.
71. LTSR MA, arch.dok.V rink., V.1962, p.23.
72. M.Bloznelis. Lietuvos išlaisvinimo taryba, V.: Mintis, 1997, p.22.
73. LYA, f.K-I, b.byla 9164/3, t.I,p.69 (M.Pečiulionio parodymai).
74. M.Bloznelio asm.archyvas. J.Antanaičio prisiminimai.
75. Ten pat, p. 6.
76. LYA, f.K-I, b.byla 27355/3, t.I, p. 17-172 (plk.J.Jankausko parodymai).
77. Ten pat, t.VII, p.284 (J.Virbicko parodymai).
78. Ten pat, t.I, p. 174.
79. Ten pat d, t.I, p. 175-176.

Pamokos įtvirtinimas

Justinas Sajauskas

Šią rašiniį galima traktuoti kaip pėmai išspausdintos knygos „Suvalkijos geografija“ pabaigą, bet galima vertinti ir kaip skaitytojų reakciją į knygoje aprašytus įvykius. Tai – minėtų įvykių patikslinimai ir papildymai. Kaip ten bebūtų, „Pamokos įtvirtinime“ tie patys veikėjai, tas pats pokaris ir ta pati veiksmo vieta – Suvalkija. Stengiasi išlaikyti ir knygos struktūrą.

I. Suvalkija. Centras

Marijampolė

Viktoravičius įsidarbino saugume sargu, bet kartais pakildavo ir į rimtesnius žygius: juk dirbo „organuose“! Patyrę apie ščimos galvos potraukį medžioti miškinius, namiškiai kaip įmanydami stengėsi atvesti jį į protą, bet – nesėkmingai.

- Jei nušaus, tai nors garbingai palaidos! – pusiau juokais, pusiau rimtai atsikirsdavo Viktoravičius.

Ilgokai taip juokavo, bet vieną kart nuo Šunskų iš tikro parsigavo ne savom dvejom, o – ratuose.

... gražiai palaidojo, net šaudė...

Laidojant Marijampolę terorizavusį Aroną Greisą, kurį nušovė gimnazistas Šarūnas, į kapus prie Mokytojų seminarijos buvo nuvaryti ir vyresnieji Rygiškių Jono gimnazijos mokiniai, pirmiausia – pasikėsintojo bendraklasiai. Ceremonijai baigiantis, jie turėjo padėti ant kapo vainiką.

- Apvainikavom Broniuoko darbą, - šmaikštavo klasiokai, skirstydamiėsi po laidotuvių.

Įvertę į vežimą, sribai braškina Marijampolėn prie Sasnavos žuvusius Arūną ir Uraną. Ties miesto stadionu vežimas pasuka į pakelę ir sustoja. „Gynėjai“ iššoka iš ratų ir puola plėšti nuo žuvusiųjų rūbus ir batų.

Grobio dalybos šick tiek užtruko: du „kovotojai“ susipešė dėl Arūno batų.

Keturiasdešimt aštuntųjų žiemą Bagdono namo kieme numetamas Sasnavos apylinkėse žuvs Arūnas. Jo brolis tuo metu gesina Marijampolės gaisrus. Sinkevičius, gaisrininkų vyresnysis, - partizano broliui:

- Eik, pasižiūrėk į savo brolelį!

- O kur aš rasiu tą brolelį? – randa jėgų paprieštarauti Sližauskas.

Žinojo, kad jį seka, prieš kiekvieną šventę suimdavo, - tai ir nėjo.

II. Suvalkija. Rytų kryptis

Meškėnai

Igliaukos sribų vadas tarnybos reikalais ne kartą lankėsi Meškėnuose. Ten jam į akį krito vieno ūkininko duktė.

- *Gražus mergas* buvo, tik manęs nemylėjo, - vėliau ne kartą prisimins kovinę jaunystę „liaudies gynėjas“. - Ale turėjau šautuvą, tai ištekėjo!

Tai už ko ištekėjai, Aldute: už šautuvo ar už Fedios?

Kuktai

Tėvams išvažiavus į turgų, paauglys Kisielius liko namuose vienas. Nors - ne visai vienas: svirne ilsisi miškiniai.

Vyresniesiems dar negrįžus, kietman su šunimi įsiveržia sribai. Radę vaiką, pakiša jam saldainį.

- Ar yra pas jus banditų?

- Nėra.

Tas pats sribas išsitraukia iš kišenės pinigą.

- O ateina?

- Neateina.

Baigęs gerąsias manieras, sribas paleidžia nuo pavadžio šunį. Plėšrūnas puola vaiką ir iškabina jam iš kojos gabalą mėsos. Kisieliukas klykdamas pasileidžia aplink stalą. Šuo - įkandin.

- Baikim tą vaiką kankint ir einam iš čia, - pagaliau nutraukė gaudynes kitas sribas.

„Jei dar kiek būtų papjudęs tuo šunim, viską būčiau pasakęs“, - po daugelio metų prisimena Kisielius.

Daukšiai

Pajutę kieme priešą, trys miškiniai iššoko iš trobos ir - į palias. Du paspruko, o štai trečias, Burdulis, įkliuvo. Neįstengdamas iš jo išgauti bėglių pavardes, rusų karininkas paėmė parabelį - žiūrėk! - įgrūdo į vamzdį kulką ir įrėmė ginklą suimtajam į veidą.

- Jeigu iki trijų - adin, dva, tri*, - nepasakysi, kas pabėgo, nušaunu! Adin, - pradeda, - dva...

Vyrukui nutirpo rankos. „Mirsiu, bet neišduosiu“, - užsimerkė, pats stebėdamasis savo užsispyrimu.

- Tri! - šūktelėjo rusas.

Pasmerktajam tebetylint, karininkas atitraukė ginklą ir, drėbęs triaukštį, užleido vietą kitam tardytojui.

Sučiupe Burdulį, bet neprivertė jo šnekėti, rusai išsivarė belaisvį į palaukę, peršovė ir, palaikę negyvu, nutraukė savo keliais. Vaikinas betgi atsigavo ir vargais negalais nušliaužė iki artimiausios sodybos. Ant kojų atsiestojo negreit.

Kartą jam besikamuojant lovoje - visas pajuodęs, peršauti plaučiai - tarpdury sustojo automatu ginkluotas jo svainis.

- Aš tave noriu pribaugt, negaliu žiūrėt į tave tokį, - vaurina.

Tą sykį betgi susitvardė, nešovė, o netrukus ligonis pradėjo sveikėti. Iš baimės, kad tikrai bus pribaugtas?

* Vienas, du, trys (rus. k.).

Marijampolė

Agentams-smogikams Miknonyse iššaudžius partizano Aido būrį, Stalaliūtė, šeimininkų duktė, buvo išgabenta į lagerius, bet, matyt, buvo gimiusi po laimingą žvaigždę – grįžo. Žinoma, per didžiausią vargą, po daugelio metų.

Sužinojusi net Klaipėdon nusidanginusio smogiko Babarskio telefoną, kaipmat nuėjo į paštą jam skambinti.

Prie telefono priėjo smogiko sūnus. Paprašytas perdavė ragelį tėvui.

- Žinai, ką tu padarei Miknonyse? – šaukia į ragelį moteris. – Vyrus iššaudei, mus palikai be duonos!

- Aš ne partizanus šaudžiau – tik banditus ir vagis! – atskriejo laidais.

III. Suvalkija. Pietų kryptis

Tabalauškų dvaras

Laisvės kovotojas Basanavičius buvo vyriausias būryje, devyneri metai kaip vedęs, todėl jį supančiam jauni-mėliui negailėjo gyvenimo išminties.

- Tu šitų velnių nepristok nė vieno, neįsimylėk, - nutaikęs proga, graudena septyniolikmetę ryšininkę. – Jie visi vienkartiniai, tuoj žus. O tu verksi.

Išlandžiai

Kilus įtarimui, kad laisvės kovotojas Gegutė – ne tas, kuo dedasi, bendražygiai nutarė jį išmėginti ir, atėjus metui pasiūsti pas lapės eilinį valdžios informatorių, pasirūpino, kad Gegutė neliktų stovykloje.

Užspeitę skundiką, pastatė jį prieš Gegutę.

- Šauk! – įsakė šitam.

Ar tai įtarimo būta teisingo, ar pasirinkimo – per skaudaus, bet Gegutė ginklo nepakėlė ir čia pat buvo pats peršautas.

Starabūdiškiai

Teismas. Kartu su „banditais“ ant kaltinamųjų suolo sėdi jų ryšininkas Naveckas. Kam įpaisė dešimt metų, kam – dvidešimt, o ryšininkui – tik trejus.

- Lyg piemeniui, - išklausęs nuosprendį, nusispjovė Naveckas. Buvo gėda prieš draugus.

Buckūnai

Žaliūkai dviem vežimais užgriuvo Packevičius, įsitempė vidun paskerstą kiaulę – ir leidžia sau laiką. Parą, antrą. Kartu su jais pirkios kampas ramsto trisdešimtmetis šeimininkų sūnus.

Galop vyrukas neištverė:

- Gal aš čia nereikalingas? – prisigretino prie vyresniojo. – Gal galiu išeiti?

- Gali. Bet jei tau išėjus mus kas bebūtų užpuls, sušaudysim tave, - paaiškino nenuoramai partizanas.

Gili žiemos naktis. Pas Packevičius atėjo keliolika miško vyrų, apsirėngusių kariškomis rusų uniformomis.

- Pavėžinsi mus į Seirijus, - rusiškai įsako atvykėlių vadas jaunajam šeimininkui.

- Aš pavargęs, vežiau rąstus į Ūdrijos lentpjūvę, - nenori dar kartą eiti prie arklių Packevičius.

- Jei neveši, pasikinkysim arklius ir važiuosim patys, - vis taip pat rusiškai paaiškina „saugumietis“. - Arklius paleisim ten, kur mums bus patogiau, bet ar jie grįš – nežinom.

Kiti miško vyrai tyli.

Ginčą girdi paliejęs ūkininko tėvas.

- Vaikeli, važiuok, - įsiterpia į šnektą. - Kaip liksim be arklių?

Sūnus eina į tvartą, ir netrukus iš kiemo iššliuožia rogės.

Prieš Seirijus kelias įsuka į Trako mišką. Sniego iki juosmens. Vargais negalais keliautojai nusikapsto iki reikiamo ūkio, užlekia ant kalniuko ir pamato: kiemas pilnas rusų. Patvoriais išsirikiavę kareiviški „viliukai“, pakinkytos rogės... Vartus saugo keturi ginkluoti sargybiniai.

Vadas pasviro prie vadeliotojo ir jau lietuviškai paprašė:

- Būk ramus, neišduok mūsų. O jūs, vyrai, pasiruoškite. Gal dar išgelbėsiu visus.

Partizanų rogės prišliuožia prie vartų. Vadas paprašo juos atkelti.

- Kas tokie? – klausia sargybiniai.

- Savi. Iš Rusijos. Atvažiuom padėti.

Atsidūręs kieme, partizanas pasiteirauja, kur dalinio vadas, ir liepia sukti prie nurodytų durų.

Rusų karininką atlydėjo net aštuoni ginkluoti sargybiniai. Iš klausęs partizanų „maldele“ apie pagalbą, rusas paklausė, iš kur ta pagalba atvyko.

Partizanas pasako gyvenvietę ir skaičių.

Vėliau permąstydamas situaciją, Packevičius nuspręš, kad vadas pasakė dalinio, kuriame tarnavo, nume-

rį. O kol kas jis pasijuto atsidūręs ties praraja. Kaip, beje, ir kiti rogių keleiviai.

Kareiviui pašviečiant žibintuvėliu, rusas čia pat atsiverčia planšetę ir sklaido popierius, ieškodamas pasakyto dalinio. Rado!

Nudžiugęs – tikrai savi! – karininkas nubėga nuo laiptelių ir sujaudintas sveikina atvykėlius. Vyrai tylėdami atsako į ruso rankos paspaudimus.

- Kur mes nakvosim? – pasibaičius pasveikinimo ceremonijai, pasidomi partizanas.

Karininkas įsako pašaukti šeiminką. Žmogus atėjo – pažino persirengėlius, „kur aš jus dėsiu?“ – pradėjo šaukti.

- Pilni kambariai, kluonas, tvartai... Mes patys tik virtuvėlėje susispaudę sėdim.

- Tai kur mums dingti?

- Važiuokit į pietų pusę, už kilometro vėl bus stambus ūkininkas, - aiškina valstietis.

Vyrai tylėdami lipa atgal į rogės. Rusas panorą jiems duoti apsaugą – šešis kareivius. Ir vėl gelbėjo partizanų vado sumanumas.

- Nuo kurios valandos jūs čia esat? – teiraujasi „kolegos“.

- Nuo pirmos.

- O daug jūsų?

- Apie penkis šimtus.

- Tai nėra prasmės mus lydėti! Tokį skaičių kareivių kaimiečiai seniai pastebėjo ir pranešė banditams. Dabar dvidešimties kilometrų spinduliu jų nė vieno nerasi. Žinot, koki jie turi ryšį.

Įtikino. Karininkas grįžo į trobą.

Rogėms atsidūrus anapus vartų, vadas vėl palinko prie vadeliotojo.

- Tik neleisk arklių greitai!
Žingsniuku, žingsniuku...

Arkliams – ir jausmams – valią
davė atsidūrę pakalnėj.

IV. Suvalkija. Vakarų kryptis

Ožkasviliai

Ankstyvas pavasaris. Vienoje šio
kaimo sodyboje užklumpamas nedide-
lis Putino būrys. Įsakęs draugams trauk-
tis į girią, vadas, nešdamas kulkosvaidį,
išbėgo į dirvoną ir ilgam sulaukė
puolančius; galop susisprogdino.

- Jis labai mylėjo tėvynę, - esą prie
žuvusiojo pasakęs rusų karininkas.

Balsupiai

Kalėdienė nusiskundė rinktinės
vadui savo kaimynu – valdžios infor-
matoriumi.

- Pažadink jį, bet nieko jam ne-
daryk, - paprašė.

Daug negaišdamas, Gavėnas pa-
traukė pas skundiką ir su juo šnektelė-
jo. Matyt, buvo iškalbus: jau kitą rytą
spinduliuojantis paslaugumu kaimy-
nas stovėjo prie Kalėdų slenksčio, tei-
raudamasis, ar negalėtų kuo padėti.

Keturvalakiai

Stribas Vosylius būstinėje saugo
suintą ryšininę Pumputį.

- Tai daugiau Lietuvėlės nematy-
si, - piktdžiugiauja sargybinis.

Po pusės amžiaus, jau po Atgi-
mimo, buvusi ryšininė pėdina pro
apgriuvusią buvusio „gynėjo“ bakūžę
ir -staigmena! - išvysta susmukusį kaip
ir jo pirkia Vosylių.

- Sveikas, Justai! - pasitaisiusi
skarelę, pasuko iš kelio moteris. - At-
simeni, ką man kadaise kalbėjai? Tai
va: aš Lietuvą matau, o tu savo Lenino
su Stalinu tikrai nepamatysi!

Skaisčiai

Grįždamas iš Lenkijos, Skir-
mantas su palydovais stabtelėjo pail-
sėti pas Kvietkauską. Prieš įlįsdamas
į bunkerį partizanas padavė šeimini-
kų sūnui kuprinę su dokumentais ir
liepė ją paslėpti kur saugiau. Vyrukas
paėmė kuprinę ir, nuėjęs į bulvių lau-
ką, užžėrė tarpuvagyje žemėmis.

- Žiūrėkite visi, kur užkasa, kad
kuris likęs gyvas žinotų! - įsakė Lukša.

Trilaukys

Apylinkės pirmininkas Janulis
užvirto pas ūkininką su būriu amži-
nai alkanų sribų.

- Valgyti! - pareikalavo.

Tokią kompaniją vaišinsi iš pas-
kutiniųjų ir dar džiaugsiesi, kad val-
go. Kai prisikirtusi šutvė išsirangė iš
užstalės, Janulis dar kartą atsisuko į
šeimininką:

- Tu, Raudonaiti, geras žmogus,
ale vis tiek buožė!

Šūkleliai

Su plaktuku rankoje Abraitis tu-
pinėja daržinėje – apkalinėja lentom
vištininko lubas. Užvers šieną – ir bun-
keris.

Besidarbuojantį pamatė miškinis
Smaugliukas.

- Ė, ne taip! – prišoko. – Lubas
reikia daryti ne iš lentų, o iš tinklo!
Kai badys durtuvais, kad nerastų.

 Vakarėja. Abraitienė stovi pirkioje prie lango ir stebi pro mokyklos kampą atšuoliuojantį raitelį. „Perliba?“ - svarsto.

Tai buvo ne kaimynas, o vargais negalais iš apsupties išsiveržęs miškinis Klajūnas. Basas, ant kaklo mataškuoja vokiška „pistolmašinė“.

- Per tavo šovinius jau būčiau kailį palikęs! – nučiuožęs nuo arklio, puola šeimininką Klajūnas. Tai Abraitis aprūpino jį lemiamu momentu nesprogusiais šoviniais.

Abraitis prislėgtas tyli.

- Čebatus greičiau duokit! – praradęs kantrybę, trepteli partizanas.

Basa koja į žemę tik tekšt...

Supratęs situacijos komiškumą, Klajūnas nuleido balsą ir jau ramiau pradėjo tartis dėl batų.

Dainiai

Įvykdę užduotį, Šūklelius pasiekia miškiniai, bet nesustoja: priešas seka papėdžiui. Pervažiavę tiltą, vyrai nurieda į Rytprūsius, ties Dainiais greitai iškinko arklius, sušoka ant jų ir joja. Vežimą įstūmė į krūmus.

Čia pat ir garnizonas su sribais.

- Kas jūs būsit? – susilyginę su raiteliais šaukia sribai.

- O kas jūs būsit? – klausimu į klausimą atsako partizanai ir nelaukdamai atsakymo suka į brūzgynus.

Matyt, nutarę, kad susidūrė su žvejais brakonieriais – miško vyrai tąsyk buvo neuniformuoti – sribai nei šaudė, nei vijosi.

V. Suvalkija. Šiaurės kryptis

Tauragės miškai

Per Panemunės brūzgynus braunasi ką tik iš lėktuvo iššokę Skirmantas, Rytis ir Sakalas. Kovotojų automatai kabo ant kaklo, vado – ant peties.

Kelią rodo Skirmantas-Daumanas. Antras, taikydamas į vado pėdas, eina Sakalas. Žingsnis po žingsnio – ir šiam prie lūpų pakilo žodis.

- Juozai, ar tu viską turi?

- Man nieko netrūksta, - atsako Juozas. - Aš viską turiu.

- Tau kažkas prie šono tabalavo...

Skirmantas čiupt, čiupt – nėra automato! Liko tankmėje ant šakos.

Kadangi vedantysis negali būti ginkluotas vien pistoletu, automato neteko pastabusiai Sakalas.

Kaunas

Išdaviko padedami, Kauno saugumiečiai pagaliau įveikė nesugaunamąjį Daumantą. Laimikis – neeilinis, negėda pasigirti net Maskvai. O kad „tikrosios sostinės“ kolegos nesuabejotų žuvus partizanų lyderį, kauniečiai pasikvietė iš Veisiejų savo darbuotoją Selioką ir liepė žuvusįjį gražiai nuskusti. Juk - nuotraukai!

Garankščiai

Erelis buvo apsuptas Garankščiuose pas siuvėją. Tą kartą partizanas buvo persirengęs raudonarmiečiu. Lengvata! Pamatęs, kad sodyba jau apsupta, tariamasis raudonarmietis išslinko į kiemą, įsimaišė į baudėjų būrį ir švaistosi automatu. Vis dėlto, kai

■ Praeitis ir dabartis

nutaikęs momentą partizanas puolė į mišką, - buvo priešų perprastas, sužeistas ir nusišovė.

Naikai

Kareiviams užtikus Čebanauskaitės virtuvėje iškastą bunkerį, jame slėpėsi du miškiniai: Rūta ir Paukštys. Išgirdusi reikalavimą pasiduoti, Rūta pakėlė prie smilkinio pistoletą.

- Sudie, Jonuk! – grįžtelėjo į draugą.

Jonukas po šūvio iškėlė rankas.

Kiduliai

Nužiūrėję, kad miškiniai noriai lankosi panemunės Kiduliuose – lengva nepastebėtam atvykti, lengva dingti, – čekistai pradėjo terorizuoti bažnytkaimio kleboną, reikalaudami informacijos.

- Negaliu išpažinties paslapties išduoti, mūsų religija to neleidžia, - ginasi Rusinas.

- Mes leidžiam! – atkerta saugumiečiai; kunigui suabejojus jų kompetencija, pasiuntė šį pas baltąsias meškas.

Šakiai

Ūkininko išduotas, Liepalotuose žuvo partizanų būrys, tik sunkiai sužeistas Žvalgas pateko baudėjams gyvas. Tuoj pat prasidėjo tardymai. Tardytojai išmanė savo darbą ir daužė belaisvį per sprandą – tol, kol iš žaizdos galvoje pasipylęs kraujas užliedavo jam burną. Tada „apklausa“ baigdavosi.

Vyrukas netruko perprasti tokio tardymo privalumus ir, vedamas iš kameros, laukdavo vieno: kad būtų greičiau sukruvintas.

Kaunas. Aleksotas.

Žiema. Buvęs Intos kalinys Baltrušaitis stingo kambarėje prie lango ir žvalgosi po kiemą.

- Maryte, - atsisuka į žmoną, - iš kur toks didelis paukštis pas mus atskrido? Nei Lietuvoje, nei Šiaurėje tokio nemačiau.

- Nematau jokio paukščio, - permeta žvilgsniu tą patį kiemą Marytė; vyro paprašyta, vis dėlto eina su juo laukan.

- Atsargiai, kad nenubaidytum! – dar stabteli tarpduryje Baltrušaitis ir sukniumba nuo širdies smūgio.

Ryga

Išgręžęs iš užverbuoto Demono viską, ką tas žinojo apie pogrindį, Marjampolės saugumiečiai pasiuntė jį naikinti buvusius kovos draugus. Tiek išdavęs, atleidimo vis tiek nesulauksi.

Jankauskas betgi apvyklė šeiminkus: ne tiek kovojo, kiek plėšikavo. Atvažiuoja, būdavo, pas ūkininką, įremia tam pistoletą į šoną.

- Ar turi kiaulę?

- Turiu...

- Versk ją į vežimą!

Tikdavo ir avis, ir kitas smulkesnis gyvulus.

Apiplėštieji puolė skūstis valdžiai, ir ši – vis dėlto valdžia! – vėl sumėmė Jankauską. Suėmusi susimąstė: ką daryti toliau? Šaudyti savo smogiką ranka nekyla, tardyti ką tik ištardytą – vėl nei šis, nei tas. Galop rado išeitį: permetė neparankų kalinį rygiečiams.

Kolegos iš Latvijos buvo ne tokie skrupulingi ir kiek pakamatinę Demoną nudobė.

Tauta gyva, kol gyva jos atmintis. Atmintį numarinti gali ne tiek teroras, kiek geras gyvenimas ir prekiniš žmonių praktiškumas. Vartotojų visuomenėje galimybė prarasti atmintį padidėja keleriopai. Dalios Grinkevičiūtės, parašiusios kraupios lietuvių praeities liudijimą, atminimas pagerbtas šių metų gegužės pabaigoje, kai kukliai Kaune buvo paminėtas jos

75-asis gimtadienis. Paminėtas Mišiomis ir būrelio ištikimųjų tiesai ir idėjai susibūrimu. Birželio pradžioje jos atminimo vakaras surengtas Rašytojų klube Vilniuje. Tada prisiminti jos raštai, o labiausiai dokumentas-paminklas „Lietuviai prie Laptevų jūros“. Vienam iš šios knygos leidimų (2001 m.) įžangą parašė prof. Vytautas Landsbergis. Knyga yra bibliografinė retenybė, tad ir ši įžanga tebus mažas akcentas, minint D. Grinkevičiūtės jubiliejų.

Minėtame vakare dalyvavo rašytojas Kazys Saja, literatūrologė Viktorija Daujotytė, aktorės Rūta Staliliūnaitė ir Giedrė Ramanauskaitė, „Lapteviečių“ brolijos pirmininkas Jonas Markauskas. Vakara vedė rašytoja Vanda Juknaitė. Kalbėjo Vytautas Landsbergis. Tarp dalyvių – ir Dalios Grinkevičiūtės portretas, kurį čia spausdiname. Jame, anot prof. V. Landsbergio, - visų mūsų sesuo, kurios portretai turėtų kabėti mokyklose greta dr. Vinco Kudirkos, dr. J. Basanavičiaus. „Portretas su relikvija“, taip galima pavadinti šią nuotrauką. Kodėl? Dalia Grinkevičiūtė nufotografuota su medalionu, kuriame per Sibiro bausmę, Lietuvos okupacinį sunkmetį išsaugojo motinos relikviją. Bet apie jos pasiaukojimą motinai – atskira istorija.

Redakcija

Pasmerktieji negrižti

Vytautas Landsbergis

**Žodis D. Grinkevičiūtės knygai
„Lietuviai prie Laptevų jūros“**

1940 m. Lietuvą ir jos žmones ištiko didžioji nelaimė. Jau prieš metus Vokietijai atplėšus Klaipėdos kraštą, dabar, 1940-ųjų birželį, į likusią Lietuvos dalį įriedėjo sovietų tankai, prasidėjo SSRS okupacija. Ją lydėjo smurtas ir persekiojimai, egzekucijos ir trėmimai.

Trėmė be atrankos pagal amžių ir sveikatą, tik vyrus atskirdavo nuo šeimų; užkaldavo žmones gyvulių vagonuose ir vežė į nežinomybę, į prievartos vergovę ir mirtį ne savo tėvynėje. Vežė šimtais tūkstančių, o vadinamasis demokratinis pasaulis nė nepastebėjo.

Po ilgų dešimtmečių vėl atkurtoje Lietuvos valstybėje reikėjo spręsti daugybę praktiškų ir politinių klausimų, todėl tik 1998 metais Seimas priėmė rezoliuciją, nutarimą ir įstatymą, kuriais teisiškai apibūdino sovietinius trėmimus. Dabar įstatymas sako, kad okupuojančios valstybės vykdomi masiniai gyventojų trėmimai iš okupuotos šalies į savo - okupantės - teritoriją yra vienas sunkiausių karo

nusikaltimų. Tačiau įstatymo kalba neperteikia šių nusikaltimų aukų kančių, neteikia statistikos apie nusikaltimų mastą, pranokstantį net nacistų genocido nusikaltimus.

Nacistai šaudė savo aukas, o masiniam naikinimui buvo suorganizuavę dujų kamerų sistemą, be to, nuodydavo vėlgį dujomis tiesiog automobiliuose.

Sovietų komunistai ir jų išauklėti budeliai šaudė aukas tuo pat būdu, tik žuvusių Pasipriešinimo kovotojų kūnus dar niekino ir po mirties, tuo pranokdami nacistus. Masinio žmonių naikinimo SSRS metodai buvo vergija ir išsekinimas, naudojant kitokias – bado ir šalčio „kamas“ didžiulėse lagerių ir tremčių erdvėse. Kančios užtrukdavo ilgiau negu dujų kameroje, bet kai kurie sovietų pasmerktieji sugebėjo išgyventi ir badaudami už speigračio.

Lietuviams tai dar buvo ir įkalinimas svetimoje bolševikų valstybėje, tolimose žemėse „už Uralo, žemės ga-

lo“. Kalinimas be kaltės, ir mirtis kaip naikintųjų tikslas - kad nebegrižtumėt!

Vėlesniais laikais tai buvo pavadininta „etniniu valymu“.

Vis dėlto nemažai pasmerktųjų negrižti išliko ir ten, po to grįžo, paliudijo. Ar girdimas pasaulyje šis liudijimas apie sovietų komunizmo nusikaltimus, apie ypatingą, kitur gal nė nežinomą karo nusikaltimą – okupuotos šalies gyventojų naikinimą, prievarta išsigabenus juos į okupavusią valstybę?

Kadaiše juodus žmones iš Afrikos grobdavo ir išsiveždavo į vergiją kaip pigią darbo jėgą, kaip prekę.

XX a. vidury grobė ir vežė iš Lietuvos lietuvius, žydus, lenkus į Sovietų Sąjungą, kad ten jie dar dirbtų, kol išmirs. Tie vergai neturėjo net prekinių vertės, dėl jų mirties niekam nebuvo nuostolių ar kitokios atsakomybės. Nebent priešingai - „liaudies priešų“ išmarinimas teikdavo budeliams sadistinį džiaugsmą. O daliai išgyvenusių, nenumatant jiems grįžimo į Tėvynę, buvo leidžiama asimiliuotis ir ištirpti, netenkant „tik“ tapatybės. Etninis valymas, prievarta išrovus žmones iš savo dirvos, bet paliekant gyvus - buvo ir toks sovietų išradimas.

Štai kokie sovietiniai karo nusikaltimai išties turi būti žinomi ir aptariami plačiai pasaulyje. Liudininkų prisiminimai - paliudijimai - turi būti renkami ir skelbiami.

Gyvenimo mokytojas ir darbininkas

Unė Simokaite

Prieš keletą metų į Lietuvą parkeleliavo jo Rinktinių raštų tritomis „Vidurnakčio sargyboje“. Tada naujoji Lietuvos skaitytojų karta išgirdo Vytauto Vaitiekūno vardą. Vardą teisininko ir politikos, aistringai ir nuosekliai kovojusio prieš komunizmą, Lietuvos pavergimą ir mintyse regėjusio išlaisvintą Lietuvą. Jis paliko šį pasaulį toli nuo Lietuvos, Amerikoje, 1984 metais, kai Sovietų imperijoje baigėsi pati juodžiausia – L. Brežnevo – bolševikinės stagnacijos epocha ir prasidėjo M. Gorbačiovo „perestroikinis“ atšilimas. Vytautas Vaitiekūnas dirbo iki paskutinio atodūsiu, tikėdamas, kad Lietuva bus laisva. Vis dėlto tikintieji yra drauge ir palaiminti, nes jų tikėjimas dažnai svajonėms suteikia realybės sparnus.

Šių metų birželio 4 dieną Vytauto Vaitiekūno palaikai palaidoti giminių kape Rokantiškėse. Prieš tai

*Vytautas Vaitiekūnas.
Vytauto Maželio nuotrauka*

Vilniaus arkikatedros Šv. Kazimiero koplyčioje aukotos šv. Mišios. Urnos su palaikais žygį į Lietuvą atliko dr. Rožė Šomkaitė, kuri du dešimtmečius globojo Vytautą Vaitiekūną, neturėjusį šeimos (šeima buvo ištremta) ir nuolatinės gyvenamosios vietos. Dr. Rožės Šomkaitės namuose V. Vaitiekūnas ir mirė. Ji pasirūpino, kad ilgametis „Į laisvę“ redaktorius Juozas Baužys peržiūrėtų jos namuose likusį didžiulį Vytauto Vaitiekūno palikimą – sukauptus jo raštus ir archyvinę me-

džiagą. Paaiškėjo, kad medžiagos buvo sukaupta kalnai aplankų su rankraščiais – ranka arba mašinėle rašyti straipsniai, pareiškimai, paskaitos, protokolai, ištisos mokslinės studijos. Taip pat įvairūs dokumentai, liečiantys VLIK'o, Lietuvos laisvės komiteto, Lietuvių bendruomenės, Lietuvių fronto bičiulių ir kitų organizacijų veiklą. Milžiniškas intelektualinis turtas, kurį paliko ainiams šis darbštus žmogus ir kurio pagrindu atsirado jo raštų tritomis. Raštus išleido „Į laisvę“ fondas (redagavo Antanas Sabalis), o leidybą parėmė vėlgi dr. Rožė Šomkaitė.

Kitais metais minėsime Vytauto Vaitiekūno šimtmetį. Iki 1945 m. jis buvo Juozas Katilius, suvalkietis, Vy-

tauto Didžiojo universitete baigęs teisę ir dirbęs advokatu Kaune. Jau prieškario Lietuvoje išryškėjo jo atkaklumas ir tvirtos ideologinės bei pasaulėžiūrinės nuostatos. Dar būdamas studentas susiejo savo veiklą su Darbo federacija, kurią jis su keletu kitų iniciatorių 1934 m. perorganizavo į Krikščionių darbininkų sąjungą. Kaip ir ateitininkijoje, čia kertinis žmogus buvo prof. Pranas Dovydaitis, o į vieną grupę telkėsi naujieji katalikai – Antanas Maceina, Pranas Dielininkai-

tis, Cezaris Surdokas ir kt. Juozas Katalius tuomet kūrė socialinės etikos pagrindus ir drauge steigė krikščionių darbininkų židinius visoje Lietuvoje.

Pirmuoju bolševikmečiu ir nacių okupacijos metais jis dalyvavo pagrindinėje kovoje, buvo aktyvus VLIK'o narys, tad 1944 m. drauge su kitais VLIK'o nariais Gestapo buvo suimtas, išvežtas į Bayrentho kalėjimą, kuriame, kaip jam įprasta, rūpinosi silpnesniais ir labiau nusiminusiais.

1945 m. išlaisvintas iš kalėjimo vėl įsijungė į VLIK'ą, rengė dokumentus, memorandumus, tą darbą tęsė ir 1949 m. atvykęs į JAV. Čia jis dirbo Lietuvos laisvės komitete ir Pavergtųjų Jungtinių Tautų organizacijoje. Tai institucijos, kurios įsikūrė tuoj po Antrojo pasaulinio karo, kad nugalėtojų pasauliui primintų, jog yra ir sovietų okupuotos, bet laisvės trokštančios tautos. Tos institucijos leido informacinius leidinius, rengė posėdžius, simpoziumus ir sesijas, kur buvo analizuojama padėtis sovietų okupuotuose kraštuose ir rengiami laisvinimo politikos programiniai dokumentai – nutarimai, raportai, rezolucijos. Vytautas Vaitiekūnas buvo vienas aktyviųjų tų dokumentų rengėjų. Be to, jis padėjo prof. A. Maceinai suformuluoti pagrindines „Į pilnutinę demokratiją“ tezes, redagavo žurnalą „Lietuva“, kurį leido Lietuvos laisvės komitetas, įsikūręs Niujorke, talkino „Darbininke“, kurį redagavo prof. Juozas Brazaitis. Rašė „Aidams“,

„Draugui“, „Tėviškės žiburiams“, o žurnalą „Į laisvę“ jis redagavo 1976-1977 m. Rašė ir lietuviškai, ir angliškai spaudai. Jis dirbo ten, kur reikėjo šviesios galvos, žinių ir patirties. Buvo darbininkas intelektualas. Dr. Rožė Šomkaitė prisimena, kad jis neleisdavo nei sau, nei kitiems ilgiau kaip penkias minutes pasėdėti prie stalo po pietų ar vakarienės. Eidavo į savo darbo kambarį ir su kieta teisine logika, kuri jam buvo, matyt, įgimta, rengdavo politines apžvalgas – išstis moksline studijas, rašydavo pranešimus konferencijoms, nutarimus būsimiems Lietuvos laisvės komiteto posėdžiams. Iš rinktinių raštų „Vidurnakčio sargyboje“ ir „Vidurnakčio dokumentai“ (beje, su puikiais ir prasmingais Pauliaus Jurkaus pieštais viršeliais) atsiskleidžia panorama tuometinės sovietinės Lietuvos, iš kurios jį pasiekdavo ir jam reikalingos knygos, ir periodika (jo archyve daugybė aplankų su spaudos straipsnių iškarpomis), išeivijos veikla dėl Lietuvos išlaisvinimo, teisės klausimų ir tarptautinės politikos apžvalgos, komentarai. Dabartinį Lietuvos skaitytoją turi stulbinti kruopštus statistinių duomenų išstudijavimas, sisteminimas ir apibendrinimas. Ir taip kiekvienoje srityje – ar tai būtų švietimas, ar politika, ar menas, ar ūkis.

Įstrigo atmintin vieno jo straipsnio išvada, kurią čia noriu pacituoti. „Kodėl UNO, UNESCO ir laisvojo pasaulio valstybės, daug dėmesio ir po-

zityvios iniciatyvos rodą Azijos, Afrikos kolonijinių tautų laisvei ir kultūrai, net piršto nepajudina prieš Sovietų Sąjungą, kuri su totalistinės valstybės diabolisku rafinuotumu vykdo tikrą kultūrinį genocidą prieš okupuotų Baltijos tautų tūkstantmetę kultūrą?“ Klausimas kupinas kartėlio... Atsakymo į jį nesulaukė ne tik šio klausimo autorius. Atsakymo, kodėl genocidui vykstant tylėjo laisvasis pasaulis, nėra ir šiandien. Ir, ko gero, niekada jo nebus.

Vytautas Vaitiekūnas, kuris labai mylėjo Lietuvių fronto bičiulių jaunimą, susispietusių aplink Juozą Brazaitį ar Adolfą Damušį, paliko ryškų pėd-

saką išeivijos rezistencinės politikos ir kultūros istorijoje. Šis tekstas, rašytas jo palaikų atvežimo į Lietuvą proga, galbūt labiau sudomins Lietuvos skaitytojus, dar per mažai pažįstančius Vytauto Vaitiekūno gyvenimą ir darbą. Jo Raštai turėtų atsidurti politinių mokslų institutų bibliotekose ir būti prieinami studentams teisininkams ar politologams, o jo tekstai turėtų tapti pagrindu rašantiems apie išeivijos veiklą Lietuvos laisvės byloje.

Jis buvo jaunimo mokytojas, kaip ir prof. Juozas Brazaitis, ir nepaprastas darbo aistraulis. Tik tokie laimi gyvenimą ir amžinybę.

Vytauto Vaitiekūno laidotuvis Amerikoje 1984 m. Priekyje iš kairės: Juozas Ardys, Bronius Bieliukas. Centre - Juozas Kazickas (kairėje) ir Adolfas Damušis (dešinėje). Nuotrauka iš šeimos archyvo

Nauji potėpiai Adelės Dirsytės paveikslui

Albertas Ruzgas

Apie buvusią katalikių moterų veikėją, Gulage nukankintą Adelę Dirsytę spaudoje jau paskelbti keli didoki straipsniai. Žinoma, svarbūs ir visi atsiminimai: neturėtų likti nepastebėti nė jų fragmentai, maži intarpai apie Adelę įvairiose publikacijose, sakykim, Rožės Budzilitės-Gudačiauskienės atsiminimuose iš Gulago dienų „Gyvenimo nuotrupos erškėčiuotame kelyje“ („Varpas“, 2001, Nr.4, p.7). Apskritai reikia bent registruoti, o gal ir kaupti į vieną vietą kopijas visko, kas parašyta apie A.Dirsytę. Tik šitaip darant bus įmanoma ateityje parašyti išsamią jos biografinę apybraižą ar parengti bibliografijos rodyklę. Paskelbtuosius straipsnius noriu čia kiek papildyti.

1996 metais esu kalbėjęsis su buvusia aktyvia katalikių moterų veikėja Ona Norušyte-Janušauskiene, apdairiai išvengusia raudonųjų okupantų susidorojimo. Janušauskienė, kaip ir Dirsytė, yra dirbusi Lietuvos katalikių moterų draugijos centre Kaune. Tada abi jos buvo tos moterų organizacijos vadovės. Jų darbas draugijoje buvo neapmokamas. Šios moterys

nuolat daug bendravo, gerai pažino viena kitą. Janušauskienė, kiek beatsiminė, ir papasakojo man apie buvusią bendradarbę Adelę. Kai kuriuos A.Dirsytės biografijos faktus faktelius per ilgesnį laiką surankiojau po trupinį iš įvairiausių šaltinių, bet daugiausia iš prieškarinės periodikos.

Adelė buvo viena veikliausių katalikių moterų vadovių. Ji važinėdavo po provinciją ir susipažindavo su ten veikiančių moterų skyrių darbu, instruodavo, konsultuodavo. Taip pat vadovaudavo provincijos skyriuose rengiamiems organizaciniam kursams (pavyzdžiui, 1938 metais Kražiuose).

Buvo labai pareiginga, giliai tikinti. Nors ir švelni, bet tikslo siekdavo atkakliai. Mažai reikalaujanti sau. Savo darbui atsidavusi. Labai mylėjo savo kraštą. Bendradarbiavo katalikių moterų periodinėje spaudoje – žurnaluose „Naujoji vaidilutė“, „Moteris“, „Liepsnos“ ir kituose. Paskelbė juose straipsnių, eilėraščių, knygų recenzijų.

Nuo 1939 metų rudens gyveno Vilniuje. Dirbo pedagoginį darbą – dėstė vidurinėse mokyklose vokiečių

Adelė su broliu Stasiu ir mama

kalbą. Pradžioje Vilniuje gyveno Kankinių gatvėje, o kiek vėliau – visą laiką Stefanijos Ladygienės bute Trakų gatvėje. Ladygienė irgi buvo viena Lietuvos katalikių moterų draugijos vadovių.

A.Dirsytė 1940 metų birželio pradžioje, taigi prieš pat sovietinę okupaciją, baigė Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą. Buvo studijavusi vokiečių kalbą ir literatūrą, todėl jos 49 mašinraščio

puslapių diplominis darbas parašytas vokiškai „Die epische Dichtung der Freilin Gertrud von le Fort“. Šį darbą ji sėkmingai apgynė ir gavo aukštojo mokslo baigimo diplomą.

Vienas to diplominio darbo mašinraštis egzempliorius yra išlikęs Nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos rankraštyne. Pažymėtina, kad šiame rankraštyne atskiro A.Dirsytės fondo nėra. Jos diplominio darbo nuorašą netikėtai radau Jono Griniaus fonde. Manytina, kad Adelės diplominis darbas pateko į J.Griniaus fondą neatsitiktinai. Beje, J.Griniaus tuolaik dėstė Vytauto Didžiojo universitete literatūrą, estetiką ir meno istoriją. Jis buvo jau pasižymėjęs kaip literatūros kritikas, katalikiškos periodinės spaudos redaktorius ir aktyvus jos bendradarbis, kelių monografijų autorius. Tikriausiai J.Griniaus vadovavo A.Dirsytės diplominiam darbui, o Adelė, rašydama šį darbą, konsultavosi su J.Griniumi ir vėliau jam padovanojo vieną to darbo egzempliorių. Reikėtų tą darbą išversti į lietuvių kalbą ir išspausdinti.

Tą patį 1940 m. birželio mėnesį Adelė per Sekmines vadovavo Lietuvos katalikių moterų kongresui prieš pusmetį atgautoje sostinėje Vilniuje (ji buvo kongreso organizacinio komiteto pirmininkė). Tas kongresas buvo

Adelė su broliu Jonu.

Nuotraukos iš A. Dirsytės sūnėno Stasio Ivanausko asmeninio archyvo

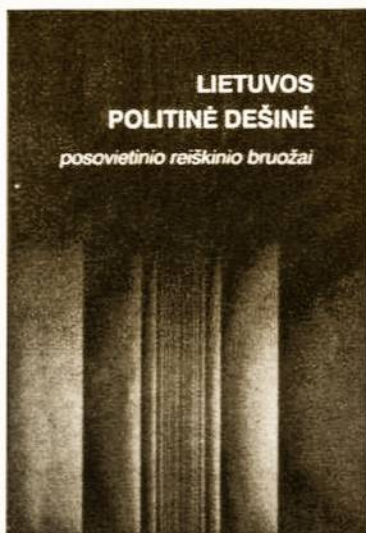
svarbus tautiniu ir psichologiniu atžvilgiu. Tai buvo įspūdingos, neužmiršamos dienos, kai Vilniuje po daugelio okupacijos metų plačiausiai skambėjo lietuvių kalba.

Antruju sovietmečiu Adelė ir jos buto šeimininkė S. Ladygienė, dirbdamos pedagoginį darbą, buvo pradėjusios slaptai organizuoti mokyklose ateitininkus ir eucharistininkus. Tačiau apie tą jų veiklą per savo agentus greitai sužinojo čekistai. 1946 metų pradžioje buvo suimta S. Ladygienė, o netrukus – ir Adelė. Ją suėmė rytą, einančią dirbti į mokyklą. Namo nebegrįžo, ir nuo to laiko niekas jos Lietuvoje nematė. Ir S. Ladygienė, ir A.

Dirsytė buvo nuteistos ir atsidūrė Rusijos lageriuose daugeliui kalinimo metų. S. Ladygienė 1960 metais grįžo į Lietuvą (mirė 1967 m.), o Adelė, kalinimo iškankinta, mirė 1955 m. rugsėjo 26 d. Chabarovsko krašte, pakeičiui į Lietuvą.

Adelės Dirsytės veikla sovietmečiu (laisvėje ir Gulage) yra Lietuvos laisvės kovų dalis. 1999 m. vasario 16 d. ji po mirties apdovanota Vyčio kryžiaus IV laipsnio ordinu. Taip pat yra pradėta A. Dirsytės beatifikacijos byla. Tai kankinės Adelės Dirsytės didelės pomirtinės garbės pradžia.

Keturiese apie partijas

Turime naują „Demokratinės politikos instituto“ išleistą knygą „Lietuvos politinė dešinė *posovietinio reiškinių bruožai*“ (sudarė Vytautas Radžvilas). Tai keturių politologų – V.Radžvilo, V.Laučiaus, A.Navicko ir K.Masiulio – pateikta dešiniųjų partijų politikos istorija, analizė, punktyriškai nubrėžiamos tolesnės jų raidos perspektyvos. Toks aptarimas buvo neišvengiamas po dešimties metų praktikos ir patyrimo, tuo labiau kad šalimais egzistuoja stiprus (bent taip iš pirmo žvilgsnio atrodo) kairiųjų partijų blokas.

Autoriai, aptardami dešiniąsias partijas, ne tik prisiminė tų partijų atsiradimo Lietuvoje kontekstą, teorines prielaidas, bet ir naudojami empiriniais partijų veiklos tyrimais. Pagrindinė problema, kurią kuo išsamiau bandė aptarti autoriai, „partijų (dešiniųjų. – B.U.) nesėkmės per rinkimus, tebevykstantis jų skaldymasis, nesugebėjimas ar nenoras sutelktai veikti šalies politinėje scenoje“ („Pratarmė“, p.7). Tos pratarmės autorius V.Radžvilas klausia: „Ar tai nėra gilių ir ilgalaikės jų krizės požymiai?“ Klausimų iškeliami ir daugiau; į juos rasti atsakymą vargu ar pavyks net gudriausiam politikos ekspertui.

Vytautas Radžvilas savo temą pavadino „Dešiniuosios politinės partijos Lietuvoje: kai kurie genezės ir formavimosi ypatumai“. Patį nagrinėjimo ypatumą lemia tai, kad partijų veikla analizuojama vadovaujantis Vakarų politologams būdingomis sąvokomis, o tai neatitinka specifinio pokomunistinės visuomenės padiktuito partijų kūrimosi ir vystymosi vaizdo. Kitaip tariant, mūsų dešiniuosios partijos nepritaikys vakarietiško standartų. Pavyzdžiui, atskiros analizės reikia norint atsakyti į klausimą, kodėl jos tokios nestabilios, balansuojančios ant krizės ribos. Ar partijų skaldymąsi lemia vien tik asmeninės politinių vadų ambicijos? Beje, ir Lietuvos kairieji, didžiausia jų partija – socialdemokratai, taip pat neįtelpa į vakarietiškus standartus.

V.Radžvilas analizuoja partijų formavimosi veiksnius ir modelius. Tradicinis vakarietišku partijų modelis taip pat neišvengiamai aižėja, veikiamas šiuolaikinės technologinės visuomenės, kurioje superreikšmingą vietą užima ekonomika, pokyčių. Lietuvoje jis dar labiau deformuojasi veikiamas pokomunistinės ekonomikos procesų, ypač privatizacijos, kuri paversdavo partijas valstybės turto dalybų įrankiais ir įkaitais. Šiuos procesus lydėjo pilietinės visuomenės nebuvimas, turtinė ir socialinė gyventojų poliarizacija. Autorius aptaria ir partijų vertybinių orientacijų skirtumus bei panašumus (požiūris į Nepriklausomybę, į rinkos ekonomiką, į socialinius santykius, kultūrą ir pan.). Jis išskiria keturias pagrindines vertybines orientacijas: restitucinę (atkuriamąją), kontinuacinę (tęstinę), imitacinę (mėgdžiojamąją) ir inovacinę (išrandamąją). Aptaręs jas V.Radžvilas nagrinėja, kaip jos pasiskirsto per dešiniąsias partijas. Baigdamas daro išvadą, kad „dešiniąsias partijas, kurios orientaciją būtų galima apibūdinti kaip *inovacinę*, šalyje dar nėra. Tokia tautinė ir pilietinė partija, savo ideologinėmis nuostatomis ir veikla įkūnijanti tautiškumo ir pilietiškumo principų sintezę ir atitinkanti modernios tautinės valstybės piliečių lūkesčius, kol kas tebėra ateities vizija.“

Vladimiras Laučius, kurį laiką priklausęs Lietuvos konservatorių partijos valdybai, užsimojo kritiškai

pažvelgti į, anot jo, mitologinį ir technologinį mąstymą, trukdantį normaliai vystytis Tėvynės sąjungos (Lietuvos konservatorių) ir kitoms dešinioms partijoms. Cituojama daug užsienio teoretikų, todėl tekstas nukenčia dėl perkrovimo tarptautiniais žodžiais ir gana sunkaus bei sudėtingo rašymo stiliaus. Štai kad ir tokio pobūdžio sakiny, kokių gausu jo straipsnyje „Mitas ir technologija: Lietuvos pokomunistinės dešinės politiniai archetipai“: „*Senosios politinės diados sandų konvergencija, tariama ar tikra, ir teoriniai ginčai apie jos būklę... neišvengiamai darė įtaką Vakaruose įprastoms politinio žaidimo taisyklėms modifikuojant nusistovėjusią politinę matricą*“.

Tekste apžvelgta daug Vakarų politikos teoretikų ir plačiau apsižvelgta ties konservatizmo idėjomis, parodomas jų kitimas informacinės visuomenės prieigoje. Tuos procesus mėginama pailustruoti per Lietuvos dešiniąsias partijas (technokratinė Lietuvos dešinė – liberalai, dalis konservatorių), kurios orientuojasi į technologinės visuomenės vertybines orientacijas. Antroji kryptis, anot V.Laučiaus, – romantinė mitologinė, pagrįsta patriotinio patoso ir vienijančio kolektyvinio tapatumo ilgesiu. Šiedu ideologiniai dėmenys – technologijos aukštinimas, iš vienos pusės, ir politinis mitas, iš kitos, yra būdingi mūsų politinei dešinei. Jiems atstovauja Vytauto Landsbergio kultūrinis tautišku-

mas ir liberalų kosmopolitinis technicizmas, kurį su savimi atsineša besiformuojanti žinių visuomenė. Kritikuodamas juos V.Laučius siūlo įsižiūrėti į krikščioniškosios minties (?) alternatyvą, nepaaiškindamas, koku pavidalu ji turi būti sukonkretinta. Ar tai reiškia, kad autorius proteguoja krikščioniškąją demokratiją?

Andrius Navickas užsibrėžė uždavinį panagrinti dešiniųjų jėgų ideologinės tapatybės problemą, atsispirdamas nuo diskusijos apie vieningos politinės dešinės galimybes. Straipsnio pirmojoje dalyje jis aptaria kairės ir dešinės takoskyros raidą apskritai pasaulyje ir Lietuvoje, vėliau autorius koncentruojasi ties dešiniuosiomis partijomis, panašiai kaip ir V.Radžvilas, aptardamas jų santykį su ideologinėmis vertybėmis. Pagal ideologinį nusiteikimą jis skiria restauracijos siekiančias partines sistemas (ortodokasai krikščionys demokratai, tautininkai, demokratai) ir ekonominės laisvės apologetus (liberalai), tautinio patriotizmo šalininkus (konservatoriai). Atskiru skyreliu A.Navickas sustoja ties Lietuvos krikščionimis demokratais, apžvelgdamas jų nuceitą kelią ir skilimą. „*Prognozuoti politinius procesus sudėtinga. Svarbu pabrėžti, kad dešiniųjų partijų ginamų vertybių, politinių tikslų lyginimas toli gražu ne tas pats, kas šių partijų santykių prognozė*“, – prisipažįsta autorius, grįždamas prie partijų vienybės. Anot jo, skeldėjimas ateity neišvengiamas, nes vicni-

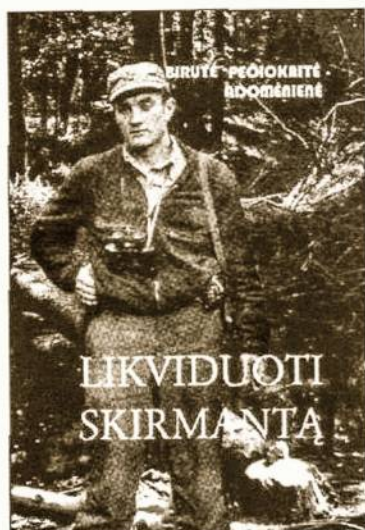
jimasis paremtas ne ideologiniais, o pragmatiniais tikslais.

Kęstutis Masiulis palietė labai aktualią temą – savivalda ir demokratija, siūlydamas politiką stiprinti per vietos bendruomenes, įvardydamas tą procesą „*mažosios politikos*“ terminu. Vietos bendruomenių iniciatyvos skatinime ir stiprinime jis įžiūri ir didžiosios politikos perspektyvas. „*Piliečiams tai yra rimčiausias būdas savo rankomis kurti pilietinę visuomenę ir brandinti savo politinę kultūrą*“ (p. 119). Bėda, kad mažoji politika Lietuvoje dar retas svečias, t.y. reti atvejai, kai vietos bendruomenė imasi ryžtingų veiksmų keisdama savo piliečių gyvenimą. „*Tuos, kurie uoliai dirbs kasdienius darbus, likimas išaukštins ir paves tvarkyti valstybės reikalus*“ (p.123), - siekiamybė gal kiek naivi, bet iš tikrųjų taurumo. Vietos valdžios stiprinimo ir stiprėjimo reikšmės suvokimas ypač svarbus prieš savivaldybių rinkimus. Straipsnis parašytas gražiu, lengvu, suprantamu stiliumi, mintys plaukia aiškiai ir įtikinamai.

„Lietuvos politinė dešinė“ – knyga, reikalinga ne tik politikams ar politologijos studentams. Ją turėtų perskaityti kiekvienas, kuris nori save laikyti Lietuvos valstybės piliečiu. Knygoje daugiau klausimų, versijų, diskursų, o mažiau atsakymų. Jų turi ieškoti patys skaitytojai pagal savo politinį ir pilietinį subrendimą.

Benas Urbutis

Rašytinis paminklas laisvės kovotojams

*Numirti ramiai buvo uždrausta –
Mirtis norėjo žudyti
Ir mėgo mėlynakius.
Ir žemė mus taip mylėjo,
Jog apkabino be kapo,
Kad nieko neliktų kitiems.*

Šiuos Kazio Bradūno žodžius rašytoja Birutė Pečiokaitė-Adomėnienė pasirinko kaip moto naujausiai savo knygai „Likviduoti Skirmantą“.

Tai jau trečioji B.Pečiokaitės-Adomėnienės knyga apie tragiškus Lie-

tuvos pokario ir laisvės kovų metus. Pirmąją knygą – romaną „Penktas: Nežudyk“ rašytoja išleido 1993 m. Ši knyga tapo „Į laisvę“ fondo rezistencinio romano konkurso laureate. Vėliau, 2000 metais, rašytoja išleido dar vieną knygą apie pokarinę lietuvių rezistenciją – dokumentinį pasakojimą „Paskutinieji“. Tai paskutinių Suvalkijos „Tauro“ apygardos partizanų dienos, kupinos nerimo, įtampos, kovų ir bejėgiškumo. Tai išdavikų ir saugumo agentų plejados, padėjusios užsmaugti rezistentų pasipriešinimą. Persipynę žmonių likimai...

Trečioji rašytojos knyga „Likviduoti Skirmantą“ skirta legendinio partizanų vado Juozo Lukšos (Skirmanto) veiklai 1950-1951 m. Lietuvoje. Autentiškais dokumentais pagrįsta knyga skaudžiais pavyzdžiais atskleidžia to meto Lietuvos visuomenės idėjinį ir moralinį sutrikimą: blaškymąsi nuo patriotizmo ir pasiaukojimo iki visiško abejingumo, kolaboravimo ir išdavystės...

B.Pečiokaitė-Adomėnienė nėra profesionali rašytoja. Knygų rašymas jai yra tarytum hobis, pagarbos atidavimas knygose aprašomiems sutiktiems žmonėms, laisvės kovų herojams, aukojusiems savo gyvenimą ir gyvybę Lietuvai. Autorė gimė 1922 metais. Mokėsi Veiverių progimnazijoje, ten artimai bendravo su Lukšomis ir kitais savo bendraamžiais, vėliau tapusiis partizanais, partizanų ryšininkais ir pan. Kauno universitete studijavo anglistiką, mokytojavo, dirbo buhalterė įvairiose įmonėse ir kolūkiuose.

Knygą „Likviduoti Skirmantą“ sudaro dvi dalys: byla „Smertniki“ („Mirtininkai“) ir operacija „LD“ („Legendizuotas desantas“). Baigiamąjį žodį parašė kun. Vaclovas Aliulis. Pabaigoje paskelbtas knygoje minimų asmenų sąrašas su trumpomis biografijomis (iš viso 180). Knygoje publikuojamos ir 62 partizanų, jų ryšininkų ir kitų su aprašomais įvykiais susijusių asmenų nuotraukos. Skelbiama ir daug įvairių dokumentų (21 faksimilė su įvairiais laiškais, partizanų raportais bei MGB agentūriniais pranešimais, aktais, planais ir kt.).

Knyga parašyta įtaigiai, detektyvinio romano stiliumi. Visi vaizduojami įvykiai ir veikėjų pokalbiai yra neprasimanyi. Jie tiksliai atkurti pagal tardymo protokolus, saugumo agentų bei informatorių pranešimus, kitą dokumentinę medžiagą.

Pagrindinė knygos dalis „Smertniki“ (pavadinimas paimtas iš MGB bylos, skirtos susekti ir likviduoti iš Vakarų atvykusius kovotojus) pradeda Juozo Lukšos ir kitų jo kovos draugų sugrįžimo į Lietuvą 1950 m. spalio mėnesį aprašymu. Labai detalai ir chronologiškai dėstomi visi J.Lukšos veiksmai, atliktos užduotys bei sutikti žmonės. Lygiagrečiai aprašomi ir MGB veiksmai siekiant sunaikinti pro „geležinę uždangą“ iš Vakarų prasiskverbusius kovotojus. Atskleidžiama saugumo užverbuotų partizanų ar į jų gretas infiltruotų agentų išdavikiška veikla, jos moralinio nuosmukio priežastys bei padariniai.

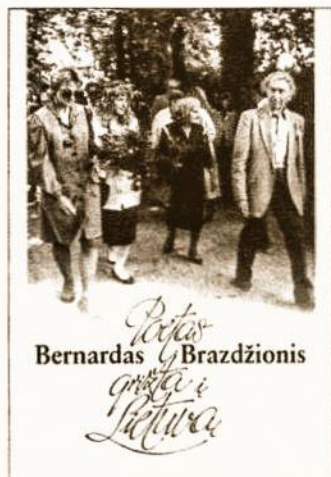
Antroje knygos dalyje aprašoma MGB smogikų grupės operacija „Legendizuotas desantas“, kai keturi tariai iš Vakarų atvykę „kovotojai“ ieškojo kontaktų su partizanais ir J.Lukšos-Skirmanto grupe. Šiai MGB smogikų grupei buvo pavesta išsiaiškinti J.Lukšos buvimo vietą ir jį suminti arba sunaikinti. Pagrindinį Judo vaidmenį išsiaiškinant Skirmanto buvimo vietą ir jį likviduojant suvaidino buvęs J.Lukšos bendražygis, taip pat iš Vakarų atvykęs kovotojas Jonas Kukauskas. Užverbuotas saugumiečių jis įviliojo Lukšą į spąstus, kur priešindamasis ginklu Juozas Lukša ir žuvo.

Baigiamajame knygos žodyje „Narsa, klasta ir baimė“ buvęs J.Lukšos studijų draugas (jie kartu studijavo architektūrą) kun.V.Aliulis MIC komentuoja knygoje pateiktus faktus, aprašomus įvykius ir žmones. Jis labai tiksliai apibūdina laisvės kovų pabaigos laikotarpį ir jo tragizmą, vadinamas jį „*gęstančių vilčių metu*“, atskleidžia partizaninės kovos silpnėjimo ir visiško užgesimo priežastis. Kartu jis parodo, kokiais būdais ir priemonėmis MGB vykdė savo politiką, kaip verbavo partizanus, traiskė jų ir jų artimųjų likimus.

Knyga „Likviduoti Skirmantą“ taps dar vienu paminklu Juozui Lukšai bei visiems Lietuvos laisvės kovotojams, objektyviu šaltiniu šio laikmečio istorijos tyrinėtojams bei visiems besidomintiems Lietuvos rezistencijos istorija.

Vidmantas Vitkauskas

Bernardas Brazdžionis Lietuvoje

Vienas iškiliausių praėjusio šimtmečio poetų, kuris peržengė ir XXI amžiaus slenkstį, Lietuvių fronto bičiulis savo nusiteikimais, nors oficialiai ir nepriklausė šiai organizacijai, Bernardas Brazdžionis fotopasakojimo pavidalu dar kartą visam laikui sugrįžo į Lietuvą. Rašytojų sąjungos leidykla išleido puošnų, solidų albumą „Poetas Bernardas Brazdžionis grįžta į Lietuvą“. Jame – poeto eilėraščiai, straipsnių apie jį ištraukos, jo paties kalbos įvairiomis jo pagerbimo Lietuvoje progomis ir, žinoma, nuotraukos. Daugybė nuotraukų, kurias padarė ir žymūs fotomeistrai, ir mėgėjai, užfiksavę kone kasmetines B.Brazdžionio viešnages Lietuvoje.

Knyga parengta pasitinkant 95-ąsias B.Brazdžionio gimimo metines.

B.Brazdžionio grįžimą į Lietuvą, t.y. trumpas viešnages vasaros metu, lydėjo triumfas, nes nė vienas Lietuvos poetas nėra sulaukęs tokios garbės ir pripažinimo, kaip šis poetas-tribūnas, tautos šauklys į laisvę, tironijos ir pavergimo demaskuotojas. Savo talentu ir plunksna jis kovojo prieš sovietinius okupantus su ne menkesne jėga kaip partizanai miškuose. O po veikį darė dar didesnį, nes iki pat Atgimimo jo eilėraščiai keliavo iš lūpų į lūpas nelyginant mūsų tautosaka. Jo kūrybą sovietmečiu buvo uždrausta net minėti, o skaitantieji būdavo represuojami. Štai tokios jėgos ir galios kūrėjui skirtas naujasis Rašytojų sąjungos leidyklos (sudarė Valentinas Sventickas, dailininkas Romas Orantaitis, tekstus redagavo Aldona Žemaitytė, viršelis ir jo aplankas – dailininko Gedimino Pempės) darbas, kuris visuomenei buvo pristatytas birželio 26 d. Rašytojų klube Vilniuje.

Tokio reprezentacinio albumo išleidimą parėmė ne koks nors milijonierius ar šiaip pasiturintis Poeto gerbėjas. Parėmė sūnus Algis. Beje, knygai gresiantį oficialumą (šventės, susitikimai, sveikinimai, apdovanojimai) švelnina B.Brazdžionio artimųjų buvimas šalia. Nuotraukos greta poeto – jo žmona Aldona, dukra Saulė, dukraitės Dalia ir Bitė.

Unė Simokaitė

Trumpai apie autorius

Algirdas V. Kanauka – Lietuvos karo akademijos patarėjas, viešosios administracijos daktaras. 1955-1976 m. tarnavo JAV karo aviacijoje, dirbo elektroninio karo užduočių direktoriumi strateginių bombonešių daliniuose, karinių mokslų tyrimų institucijose bei tarptautinių ryšių karininku naujų technologijų iniciatyvoms Europoje. Dalyvavo Vietnamo kare. Vėliau dirbo aviacijos ir kosminių sistemų pramonėje, vadovavo įvairioms malūnsparnio „Apači“ ir „Žvaigždžių karo“ bei kosminių palydovų programoms.

Atgimimui prasidėjus Algirdas V. Kanauka aktyviai įsijungė į Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindų atkūrimo darbą Gynybos štabo patarėju, dėstė Karo akademijoje, paskelbė apie keliasdešimt straipsnių Lietuvos gynybos ir strategijos klausimais ir parengė pirmąjį Lietuvoje NATO žodyną.

Algimantas Patašius (g. 1940 m.), baigęs lituanistikos mokslus Vilniaus universitete 1962 m., trumpai mokytojavo, vėliau dirbo kultūrinės krypties spaudoje, dailėtyros baruose. Rašė daugiausia dailės ir bendrais kultūros, visuomenės gyvenimo klausimais. Nuo 1993 m. dalyvauja jūrų skautų veikloje, yra vienas iš Jaunimo paramos fondo „Laisvoji jūra“ steigėjų, valdybos pirmininkas.

Justinas Sajauskas – rašytojas. Gimė Kalvarijoje, 1967 m. baigė VVU, įgijo filologo lituanisto specialybę. Šiuo metu dirba Marijampolės „Tauro“ apygardos partizanų ir tremties muziejuje.

Parašė knygas „Prūs-ja“, „Suvalkijos geografija“ ir esė „Baltimorės Lietuva“.

Mylimai žmonai Marytei Petrulei mirus,
skaudžios netekties valandą nuoširdžiai užjaučiame
LFB Tarybos pirmininką **Vytą Petrulį**.

„Į laisvę“ fondo Lietuvos filialo taryba ir valdyba

Nuoširdžiai užjaučiame žurnalo „Į laisvę“ administratorių
Joną Prakapą, mirus mylimai žmonai Birutei.

*„Į laisvę“ fondas, jo filialas Lietuvoje,
„Į laisvę“ žurnalo redakcija ir administracija*

XI Studijų savaitės dalyviams!

Savaitės renginiai vyks Marijampolės apskrities viršininko administracijos patalpose (Aktų salėje, II a., Vytauto g. 28).

Nakvynė svečiams užsieniečiams – „Sūdavijos“ viešbutyje (Sodo g. 1a, tel. 8-343 5 29 95); dalyviams iš Lietuvos – Marijampolės moksleivių kūrybos centro bendrabutyje (Juknevičiaus g. 28, tel. 8-343 7 27 95).

Dėl centralizuoto vykimo į Marijampolę (liepos 31 d.) iš Kauno ir iš Vilniaus bei nakvynės bendrabutyje **būtina** registruotis iš anksto.

Visais klausimais galima kreiptis į **Vidmantą Vitkauską**,
tel. 8-687 5 39 57; faksas 8-37 55 12 55;
el. paštas: vvitk@hotmail.com

Kitame numeryje

Liliana Astra
Fasadinis valdymas

Antanas Tyla
Lietuvių bendruomenės kitose valstybėse

Prezidento rinkimai:
Kęstutis Glaveckas
Kęstutis Masiulis
Vytautas Radžvilas

Mūsų bičiuliai:
dr. Kazys Ambrozaitis
dr. Petras Kisielius

Atmintis
Vytautas Stonis ir jo epocha

ISSN 1648-2506

9771648250003